

26
Jaunā Gaita

287

ZIEMA

2016

VOL. LXII ISSUE 287
2016

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
rekmanis@gmail.com

Associate Editors

Linda Treija
lindatreija6@gmail.com
Sarma Muižniece Liepiņa
sarmaliepins@verizon.net

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Lilita
Zaļkalne

Technical Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year:	USD 39	EUR 34	CAD 50
2 years:	USD 76	EUR 67	CAD 98
Single issues:	USD 10	EUR 9	CAD 13

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by SIA Drukātava, Rīga, Latvia
and by TigerPress, East Longmeadow,
MA, USA

ISSN 0448-9179

62. GADAGĀJUMS

287. NUMURS – ZIEMA

S A T U R S

1 Voldemārs Avens. Būs brokastis. Glezna

2 **DZEJA** – Sigurbjorga Trosta meita

6 Lienīte Medne-Spāre – Mantinieks – stāsts

9 Rolfs Ekmanis – Juris Silenieks 1925-2016

10 Uldis Bērziņš – Pirmais sapnis

11 Jānis Liepiņš – Stepa nams. Ironiska spēle

20 **MĀKSLA** – Linda Treija – Māksla trīs
paudzēs

21 Indra Avena – Mana galva, tava sirds. Glezna

22 Sanita Upleja – Rozentāls un kalpošana

24 Māris Brancis – Janis Rozentāls

26 Daniela Treija – Rozentāla darbu parafrāzes

27 Māris Brancis – Tēlotāja māksla Jaunajā Gaitā

33 Gunars Birkerts/Dace Micāne-Zālīte – Saruna

40 Madelēna Miniata – Saulaini augi. Glezna

41 Līvija Baumanē – Dekadences karaliene

44 Sanita Briežkalne – Apgaismības laiks

49 Madara Eversone – LPSR rakstnieku savienība

53 Paulis Birznieks – Atommiļa

54 **ATMIŅAS** – Vladislavs Niteckis – Baltijas U.

56 **DAŽOS VĀRDOS** (vg)(mb)(sml)(lt)(fg)(re)

68 **NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM. ERRATA**

70 **GRĀMATAS** – Anita Liepiņa par Andrievu
Ezergaili

71 Juris Šlesers – Sīkstais profesors Ji Xianlin

74 Pauls Raudseps – Nobela prēmija Dilanam

76 **LABVĒĻI**

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu.

Uz vāka detaļa no Indras Avenas darba
Trīs stabi (ainava). 1994. Jaukta tehnika uz papīra

Voldemārs Avens. *Būs brokastis*. 2016. Jaukta tehnika. 41 × 50 cm

Par mākslinieku skat. Lindas Treijas rakstu „Māksla trīs paaudzēs” (20-22)

SIGURBJORGA TROSTA MEITA

DZĪVEĻĻA

Kad Elizabetei Anglijas
karalienei bija divdesmit divi gadi
tā naigi izlēca no kubula
un izstiepa rokas debesu virzienā tik aplam augstu
pēkšņa optimisma pārņemta ka
asas sāpes iedūra sēnā. Viņa ieslīdēja
pavisam rāmi mīkstajās treniņbiksēs
ko kāds atļāvies iemānīt viņas skapī
un nosnauda visu cik no tās dienas palicis

Atdzejojis Uldis Bērziņš

MANAS KRŪTIS

Allegro non troppo, adagio non troppo,
allegretto grazioso, piano, diminuendo,
a piacere, allegro con spirito,
tenuto, (agitato), grave,
presto ma non assai,
leggermente crescendo, con slancio,
fortissimo, grandioso, larghetto,
quasi andantino, allattante, mezzo forte,
staccato, affettuoso, legato, giocoso,
vivace, forte, meno mosso, amabile,
alla marcia

Strauji, bet ne pārlietu, gausi,
bet ne pārlietu, pastrauji,
bet ar plastiku, klusi, aizvien klusāk,
te - kā tīk, te apgaroti
un strauji, apvaldīti (bet trauksmīgi),
smagnēji, brāzmaini,
taču ne pārāk, pamazām augot spēkā,
impulsīvi, pierietot piena, pilot,
nu vidēji dikti, nu strupi apraujot,
izjusti, secīgi, līksmi, mundri, dikti,
nu ne tik ātri, nu tīksmi,
nu marša tempā

dolente - nu ar sāpēm

Atdzejojis Uldis Bērziņš

REKVIĒMS

Visi kas sastājuši korī
izplēnēs gluži tāpat
kā dvēseles tajās misās
kur dzied viņi;
visas ērģeļu stabules
vērsies un vērsies uz pusēm
vējš izgrauzīs žokļus
un diafragmas iegrimis velēnā, taču
ne iekams vēl viens gabals vai
divsimt vai astoņsimt nodziedāts
skrimšļiem un sviestmaizēm pietūcītajām
koncertzālēm
kamēr miesa kust vēl
tik svarīgi turēties kopā

Atdzejojis Uldis Bērziņš

KLAUSIES I/II

Salts smigucis un slinks ledājs
un šodienas situācija tropu joslā
un vēju izplosīts bērzs
un pīnes uz klintīm un pleciem
un tur augšā mākonis no citpasaules
un aizkots sārtsulīgs tomāts zālē uz ciņa
un zobi un padevīga miesa
un kodiens kas izplēš brūci
un sūciens un recē sēklainā sula
un žūdzinot nokņud mandeles
un rijienā atmostas rīkle
un grīslis un sūna un izspūris matucekuls
un kāju potītes un tur lejā gan nāvot dziļš
ledājā platas šķievas un smigucis ņem līdz kaulam

Atdzejojis Uldis Bērziņš

EIROPA

tuvā nākotnē lidsabiedrība piedāvās
pilnīgi jaunu pakalpojumu:
boeing 737 linerus transportēs
vilkšus pa kontinenta automaģistrālēm
starp vēsturiskām vietām un tūrisma
objektiem viņu piedāvās dāsni diseldorfa
- neapole iecienītākais maršruts te
laika gana trim pudelēm
beaujolais nouveau divām pakām
stella export un vismaz četrām glāzēm
asti gancia ko uzsaukt tostus meitmiļiem
graudkopjiem bezbailīgajiem nodokļu
nemaksātājiem
tuvredzīgajām padauzām un
daudz vēl citiem Eiropas pilsoņiem
kuri tik sparīgi māj pasažieriem
kad bortgunīm degtām
kā sēžoties lineri ripo garām

Atdzejojis Uldis Bērziņš

STANDARTIZĒTAS BAILES

apskaužu tos kuriem saglabājušās atmiņas
par karu jo viņiem pirmā roka pie paldies
teikšanas es jūtos jocīgi vecgada vakarā
pārāk daudz negaidītu rībienu bet es spētu
ēst no konservu kārbas tāpat kā citi un cieši
esmu izlēmusi rakstīt dienasgrāmatu kā anna
franka bet līdz tam mēdzu ilgāk pagulēt
velku garumā lakoju kumodes bet dažreiz
man gribas skatīties multeni no tām pašām
vienkāršākajām priekš maziem bērniem
jo nezinu kad var būt mūmina saime klāt
bet vienmēr esmu baidījiesies no morras un
zinu ka viņa tepat

Atdzejojis Uldis Bērziņš

PIE PAŠAS IZEJAS

Nesēdēsim vis
tik tuvu durvīm,
no šķirbas te
velk un

neviens mūs neaizstāvēs
kad jaunie oficianti

būs klāt
un
tīši čīkstinās viras -

nesēdēsim vis tur
kur mums liek; mēs
esam pieci, viņi
ir nākamā maiņa

un droši vien
jāņem vērā, ka trīs no mums
ir bērni

Atdzejojis Uldis Bērziņš

RĪGA IN-SIGHT

tu vari Rīgā palielināt krūtis
par 2300 eiro,
balināt zobus par 250, izlīdzināt
rētas (250) un atjaunot acs
tīkleni – bet svētdienās ciet,
tātad nesanāks tev te
šaušanu mācīties, toties
peintbola centrs ir vaļā
it visas nedēļas gadā,
septiņas dienas nedēļā,
vai līst, vai snieg, bet
krāsu aklumu
nelabo itin nekur.

Atdzejojusi Ingmāra Balode

Islandietes **Sigurbjorgas Trastardóttiras** (Sigurbjörg Þrastardóttir, dz.1973) pirmajam dzejkrājumam *Blálogaland* (*Zilo liesmu zeme*, 1999) gadu vēlāk pievienojas *Hnattflug* (*Apkārtnavigācija*), kas Islandē izvirzīts dzejas balvai. Seko *Blysfarir* (*Sadegšana* 2008), *Brúður* (*Brūte*, 2010). Autore raksta arī lugas un prozas darbus. Romāns *Sólar saga* (*Saules sāga*, 2002) gadā saņēmis Gudmundsona (Tomas Gudmundsson) balvu. Seko *Stekk* (*Lēciens* 2012). Starptautisku atzinību iegūst dzejnieces bilingvālais dzejkrājums (islandiešu un angļu) *To Bleed Straight* (2008). Reikjavikā dzīvojošās Sigurbjorgas dzejdarbi tulkoti divpadsmit valodās. Sigurbjorga piedalījās šī gada Dzejas dienās Rīgā, kur lasīti tika arī Ulza Bērziņa un Ingmāras Balodes tulkojumi. Dzejnieces portretu uzņēmis Dagur Gunnarsson.

Lienīte Medne-Spāre

MANTINIEKS

Stilbu klusi sakutināja vibrozvans, un Atvars, nepatikā saviebies, ietrieca cirvi bluķi blakus stateniski noliktajai malkas pagalei. Pavirši noslaucījis plaukstas gar biksēm, viņš izvilka no kabatas telefonu un pavērs ekrānā.

Dzelme. Krietnu brīdi piemiegtām acīm lūkojies pusmāsas vārdā, it kā ar skatienu varētu piespiest to pazust, Atvars beidzot nospieda savienojuma taustiņu.

– Kas tad nu tā deg sestdienas dienā? – viņš jautāja sveiciena vietā.

– Mamma mirst, – nikni atsvieda Dzelme.

– Viņu vakar ar ātrajiem aizveda uz Stradiņiem, bet tu visu dienu necēli klausuli.

– Tā nu uzreiz mirst. – Atvars izķeksēja no kabatas cigarešu paciņu. – Ja viņa mirtu katru reizi, kad izsauc ātros, mēs šogad jau trīs bēres būtu nodzēruši.

– Jā, un tu man būtu pilnas ausis piedziedājis, ka māja jāpārdod, – Dzelme atcirta.

– Un būs jau arī jāpārdod. – Viņš iesprauda lūpu kaktiņā cigareti un nošvirkstināja šķiltavas. – Nesaprotu, priekš kam tev tur, Briselē, vajadzīga kaut kāda noplukusi Ulmaņlaiku māja Rīgas nomalē.

– Priekš tam, ka tagad cenas ir lejā, lūk, priekš kam! – Dzelme nicīgi nosprauslājās.

– Kāda tev starpība, augšā vai lejā? Tev naudas trūkst? Vēl augstskolu nebiji beigusi, kad jau sēdēji ministrijā pie valsts naudas siles, tagad vispār greb ar šķipeli...

– Bet tu tā arī nebeidzi, – Dzelme atkodās.

– Arī varētu grebt, bet tu jau nekad neko nevari pabeigt.

– Šad tad tomēr vēl varu. – Atvars nīgri pasmīnēja.

– Man vienalga, ko tu tur vari vai nevari, – neiecietīgi izmeta Dzelme un, brīdi klusējusi, maigākā tonī turpināja: – Ar mammu patiešām ir slikti. Ārsts esot teicis, ka plašs infarkts un prognozes nav neko labās.

– Un ko tu no manis gribi?

– Aizbrauc pie viņas.

– Es nesen biju. – Atvars pastiepa roku un, ar delnas malu paberzējis no dārza mājeles sienas atlupušo krāsas plēksnīti, noskatījās, kā tā, lēni griezdamās ap savu asi, novirpuļo zemē.

– Apkaunies, tas nesen bija pirms Ziemassvētkiem, un nu jau drīz būs Jāņi.

– Kādi tev Jāņi! Tikko bija Lieldienas... un mana vārda diena, ja kas.

– Apsveicu!

– Paldies, es tevi arī.

– Beidz ākstīties, – Dzelme viņu aprāva. – Tad tu aizbrauksi? Mamma grib tevi redzēt, viņa gaida. Viņa vispār nesaprot, kāpēc tu nevari dzīvot mājās. Pieaudzis cilvēks, bet ņemies kā tāds mazs bērns.

– Mājās... – Atvars pārlaida skatienu bijušā dārzkopības kooperatīva sīkajam zemes pleķītim. – Un katru dienu kaut ko tēlot, jau rīta agrumā uzplāt ģimim liekulīgu smaidu. Labrīt, mammīt, arlabunakti, mammīt! Pievilkt kājiņu visām viņas draudzenēm. Varbūt vēl naudiņu pusdienām paprasīt?

– No manis taču prasi.

– Es neprasīju, tu pati pieteicies materiāli atbalstīt jauno poētu... – Viņš dziļi ievilkā dūmu. – Un juties tīri apmierināta, kad es tūlīt pēc vecāsmātes bērēm izvācos no mājas.

– Jēziņ, Atvar, tas taču bija pirms divdesmit gadiem! – Dzelme novaidējās.

– Pirms septiņpadsmit, – viņš glaimīgā bērna balstiņā izlaboja.

Gar ļogano dēļu žogu aizducināja sagrabējis folksvāgens, atveroties un aizveroties griezīgi ieņerkstējās labās puses kaimiņa vārti, un pa grantēto taciņu nograbēja smagi, vecīgi soļi.

– Naudu pārskaitīšu divdesmitajā, kā parasti, – īsi nopūtusies, teica Dzelme un jau lūdzoši piebilda: – Bet tu aizbrauc. Šoreiz no tiesas ir slikti. Viņa pavisam švaka.

– Ko tad tu pati netraucies šurp? – Atvars indīgi jautāja.

– Es nevaru tik bieži ņemt atvaļinājumu. – Dzelme atkal saskaitās. – Kā tu nesaproti? Man te ir nopietns darbs. Tāpat būs jābrauc uz Rīgu, kad... – viņa sastomijās. – Nu, ja gadījumā...

– Ja gadījumā būs jādala mantojums? – Atvars ar uzspēlētu interesi jautāja.

– Neņirgājies! – Dzelme nošņaukājās. – Tev jau viegli runāt. Man, kopš papīts nomira, neviena nav. Tikai mamma... nu un tu, protams. Tev vismaz tēvs dzīvs.

– Kā tad tu to zini?

– Mamma teica, – Dzelme paskaidroja. – Kaut kur Ventspilī dzīvojot.

– Kas man no tā, ka dzīvo? Ne es viņu gribu redzēt, ne esmu redzējis pēdējos trīsdesmit sešus gadus, kopš mutere sapinās ar tavu fāteri.

– Tā nerunā! Papīts tevi uzaudzināja, viņš tev bija kā īstais tēvs.

Atvars klusēja. Gandrīz skarot viņa plecu, rīta saules apspīdētajā cerīnkrūmā, kurš jau spārīgi raisīja pirmās zaļās lapiņas, kā lielu brūnu krusas graudu sauja iebīra bariņš zvirbuļu un, strupos knābjus uz visām pusēm grozīdami, liksmi piebrēca dzestro rīta gaisu.

– Tad tu aizbrauksi? – Dzelme pēc brīža atsāka.

– Tiešām tik slikti? – Atvars pakodīja apakšlūpu.

– Pavisam slikti, – Dzelme uzsvērti atbildēja un pēkšņi aizsmakušā balsī izspieda: – Viņa knapi var parunāt.

– Labi, sīkais, es aizbraukšu.

– Šodien?

– Šodien, šodien. – Atvars iemeta izsmēķi aprūsējušā, vēl viņa tēva laikā šašliku cepšanai pielāgotā kastē.

– Viņa guļ kardioloģijas intensīvajā terapijā. – Dzelme nosauca nodaļas numuru un ārsta vārdu. – Un telefonu arī pieraksti!

– Es atcerēšos. It kā tu nezinātu, ka man tādas lietas nav jāpieraksta. – Atvars beidza sarunu un, iestūmis telefonu kabatā, noburkšķēja: – Es tāpat visu atceros.

Izvilcis no bluķa cirvi, viņš ar vienu vēzienu pāršķēla samitrējušo apses balķēnu. Zvirbuļi, kā lielas lingas sviesti, spārneliem nošvirkstot, visi vienlaikus uzšāvās gaisā un, apmetuši pāris loku, sakrita kaimiņa ābelē. Atvars, savilcis plānās lūpas smaidā, paņēma nākamo balķēnu. Sacirtis krietnu kaudzīti, viņš ienesa pagales mājēlē un, salicis tās pie kamīna, izņēma no kabatas brūno „Partner” paciņu. Izvilka no tās pēdējo cigareti, brīdi aplūkoja tukšo paciņu un gausi izsoļoja pagalmā.

– Sveiks, kaimiņ! – pārkāris abas rokas zemajai sētai, viņš uzsauca vīram, kurš ar mazu trīszaru kaplīti rušinājās dobē.

– Sveiks, dzejniek! – kaimiņš, pacēlis sirmo galvu, atsaucās.

– Man te tāda lieta... – Atvars saminstinājās. – Nevari aizdot pāris eiriku? Man mutere apslimusi, jānopērk kādi nekādi laksti, jāaizbrauc ciemos. Pēc nedēļas būs nauda, atdošu.

– Vai ta' kas nopietns? – Kaimiņš uzslējās kājās un, kaplīti vicinādams, panācās tuvāk.

– Sirds. – Atvars, kūkumu uzmetis, nolieca galvu pie cigaretes un, ievilcis dūmu, ar savādu lepnumu piebilda: – Varot neizturēt.

– Vai ta' uz miršanu vai? – kaimiņš ieinteresēti jautāja, un Atvars, sašķiebtu muti izpūtis dūmu vērpēti sev gar ausi, pamāja.

– Tad jau tiks pie mantojuma. – Kaimiņš izvilka lielu kabatlakatu un skaļi izšņauca degunu. – Mēs ar sieviņu taisni pirms pāra dienām runājām, nez, ko ta' mūsu Atvars darīs, kad mamma aizies un dabūs to lielo māju ar visu iedzīvi. Gan jau ka pārcelsies uz turieni, nebūsim vairs nāburgi.

– Nē, nē! – Atvara mute savilkās laimīgā smaidā. – Tur es nedzīvošu. Sitišu to būdu gaisā, nopirkšu sev kādu mazāku voni piepilsētā, mašīnu. Atjaunošu garderobi. Un ne jau humpalu bodē. – Viņš, satvēris divos pirkstos, papurināja nodilušo džinsu staru. – Tikai bibliotēku savāksu. Nu, vēl kaut ko no vecsmātes traukiem, ja mutere nav visu sadauzījusi. Mēbeles sapirkšu jaunas, televizoru, mūzikas centru, kompi...

– Vai tik māsa nebūs pret?

– Pusmāsa, – Atvars izlaboja un iesmējies piemetināja: – Ja nebūs ar mieru, pārdošu savu pusi čigāniem.

– Nu ja, mēs jau ar sieviņu ar' tā runājām.
– Kaimiņš izvilka no kabatas maku. – Cik ta' var jauns cilvēks pa dārza būdiņu. Ne tu te kārtīgu sievieti atvedīsi, nekā. – Viņš pastiepa Atvaram piecu eiro banknoti. – Puķēm tā kā vajadzētu pietikt. Vai ta' gribēsi braukšanai ar'?

– Es jau nu neiešu spaidīties pa sabiedrisko transportu. Vienmēr kāds tev beržas klāt, pūš smirdīgu elpu pakausī. – Atvars, nicīgi pašķobījies garo degunu, iesludināja naudu krekla krūšu kabatā. – Nē, nē! Man te ar veļluku viens pūtiens.

Pēc pusstundu ilgas mīšanās pa automašīnu pieblīvētajām ielām un gājēju pilnajiem trotuāriem, viņš, ar velosipēdu norobežojies no tirgotājām, atsperīgi aizsoļoja gar puķu galdiem, aši nopētīdams dažādu krāsu un izmēru spainīšiem pielīmētās cenu lapiņas, un apstājās pie avižu kioska.

– Vienu „Marlboro”, lūdzu. Sarkano. – Atvars noguldīja uz trauciņa piecīti.

Savācis trīs piecdesmitcentu monētas un kāroto paciņu, viņš piemiegtām acīm brīdi aplūkoja draudīgo uzrakstu, kas aizliedza smēkēt slimnīcas tuvumā un, iespraudis lūpu kaktiņā cigareti, atgriezās pie puķu sievām. Naudas pietika tieši vienam maijpuķīšu pušķim. Vai divām nikulīgām rozītēm, un tad vēl desmit centi paliktu pāri, Atvars pasmīnēja un nopirka maijpuķītes.

Intensīvās terapijas nodaļas gaitenī grozījās sasirgušo satrauktie radi un draugi, cenzdamies kaut ko saskatīt caur lieliem stikliem, aiz kuriem klusi zumēja un ik pa brīdim nervozi iepikstējās smagnēja aparatūra. Izplatot ap sevi sīvu medikamentu smaržu mākoņus, aši tekalēja norūpējušās medmāsas, un, uzsvārcu stūriem plīvojot, šurpu turpu skraidelēja ārsti.

– Es pie Štālbergas. – Atvars notvēra aiz piedurknes garāmejošu māsiņu mazā, galvai cieši pieguļošā cepurītē ar sarkano krustu uz pieres.

– Štālberga? Štālberga... – Meitene lielām, nedaudz apsārtušām acīm pavērās viņa saspringtajā sejā. – Ak, Štālberga!

– Es esmu viņas dēls, – Atvars paskaidroja un ar galvu pamāja uz lielo stikla rūti, kas atdalīja veselos un slimajiem.

– Nē, nē, tur jūsu mammītes vairs nav. – Medmāsa mierinoši uzlika plaukstu viņa piedurknei un pasmaidīja. – Jau nakti pārvedām uz palātu.

– Kā, uz palātu? – Atvara mute, cenšoties atbildēt medmāsas smaidam, neglīti sašķobījās.

– Viss kārtībā ar jūsu mammīti, būsiet ticis cauri ar vieglu izbīli. Ejiet vien tepat uz nodaļu. – Viņa pasmaidīja vēl platāk un pavicināja roku ieslīpi uz augšu. – Un neuztraucieties vairs, rīt parīt laidīsim uz mājām.

– Kāpēc rīt? – Atvars stomijās. – Kā, uz mājām?

– Ak, nu neuztraucieties taču, paturēsim kādu dienu tikai drošības dēļ. Viss viņai kārtībā ar sirdi, bet nu gadi tomēr... Vispār stipra kundzīte, vēl jūs pārdzīvos. – Māsiņa iesmējās.

– Pārdzīvos gan. – Atvars iegrūda medmāsas plaukstā maijpuķīšu pušķi un piebilda: – Tas jums! Par labajām ziņām.

– Nu paldies! – Meitene piespieda pušķīti degunam un labpatikā aizmiedza acis. – Bet mammītei?

Atmetis ar roku, Atvars apcirtās uz papēža un, padrāzies garām nomākto apmeklētāju bariņiem, metās lejup pa kāpnēm. Viņš bija aizmirsis piekēdēt velosipēdu.

Lienīte Medne-Spāre studējusi franču valodu/literatūru Latvijas Valsts U. (1973-1976). Viņas stāsti 80. gados publicēti *Liesmā un Avotā*. Strādājusi par redaktori izdevniecībā „Atmoda” (1989-1990), apgādā „Artava” (1990-2004), izdevniecībā „Skarabejs” (2005-2008). Kopā ar līdzautoriem – savu dzīvesbiedru Vladi Spāri un Juri Zvirgzdiņu – uzrakstījusi romānu *Odu laiks* (2009). Piedalījies žurnāla *Tirraksts* veidošanā. Vairāki stāsti publicēti žurnālā *Latvju Teksti*.

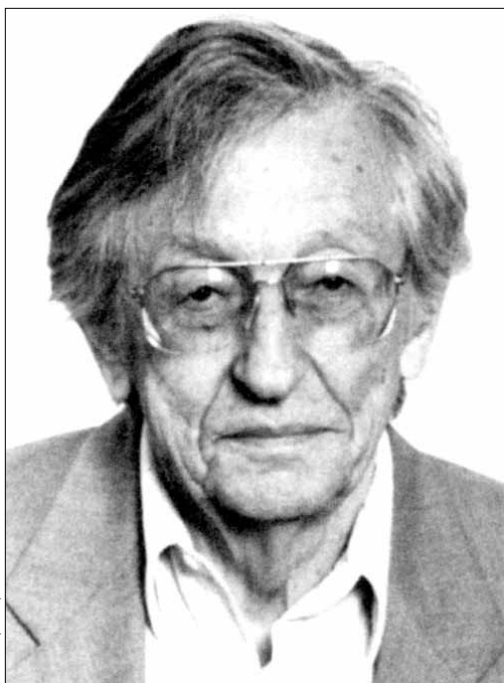
Rolfs Ekmanis

JURIS SILENIEKS 1925-2016

MŪSU LITERATŪRAS IEVIRZĪTĀJS RIETUMU PASAULĒ

Rakstu krājuma *Jaunā Gaita* daudzus gadus aktīvais līdzstrādnieks un redakcijas loceklis (kopš 1970) Juris Silenieks, literatūras vēsturnieks, kritiķis, romāņu literatūru un lingvistikas zinātņu doktors, ir publicējis vairākus simtus literatūrzinātnisku rakstu, eseju un recenziju par dažādiem aspektiem un autoriem franču valodā sacerētajā literatūrā Francijā un arī Karību salās un Āfrikā (Armand Salacrou, Georges Schehade, Aime Cesaire, Edouard Glissant, Pierre & Philippe Thoby-Marcelin, M. Fougeres u.c.). Tiem pievienojas liels skaits vērtīgu apceru par latviešu rakstniekiem un viņu darbiem. Zinātnieks pats mēdza teikt, ka viņa galvenā kritiskā ievirze ir *meklēt savstarpēju iedarbību, ietekmi, radniecību zināmos kultūrvēsturiskos kontekstos starp dažādām kultūrām*. Visai iezīmīgas paralēles viņš saskatīja starp kolonizētajiem nēģeru un 20. gs. otrās puses rakstniekiem PSRS okupētajā Latvijā. Bet *par savu svarīgāko pienākumu* Silenieks uzskatīja meklēt latviešu literatūrai augsni aiz Latvijas robežām, darboties tādā virzienā, kas palīdzētu ievirzīt mūsu rakstniecību Rietumu pasaules literārajos procesos, ar kuriem latviešiem ir *vēsturiskas saites un gara radniecība*.

Jura Silenieka vārdu ilgus gadus lasījām vai katrā *World Literature Today (WLT)* numurā – tolaik vienā no globāli pazīstamākajiem un nopietnākajiem literatūrai veltītajiem angļu valodas izdevumiem, ko vadīja tā ilggadējais redaktors Ivars Ivaskis (1927-1992). Apbrīnojama bija Jura Silenieka prasme apjomā nelielās recenzijās piekļūt ar pareiziem formulējumiem parādību pamatam, iezīmēt jaunu tendenču iedīgļus, norādīt uz zīmīgām detaļām. Tāpat kā viņa kārtējās recenzijās *Jaunajā Gaitā*, efektu viņš sasniedza bez didaktikas kaulainā rādītājpirksta, bieži ar ironisku smaidu. Pārāk daudz vietas aizņemt visu viņa *WLT* lappusēs aplūkoto autoru uzskaitē – no Alberta Bela, Vizmas Belševicas un Regīnas Ezeras līdz Jānim Peteram un Marģeram

JG231 (2002)

Juris Silenieks

Zariņam. Un pa vidu, līdzās Latvijas autoriem, pievēršanās vai visiem pēckara trimdas rakstniekiem – no Margitas Gūtmanes un Gunara Irbes līdz Ainai Kraujietei un Mārtiņam Zīvertam, neatstājot novārtā arī parādības latviešu jaunāko paaudžu tekstos, sacerētos pēc PSRS sairšanas.

Mērķtiecīgs kultūras darbs un nozīmīgs ieguldījums veikts arī lielāka apjoma rakstos un esejās tādos izdevumos kā *Journal of Baltic Studies*, *Lituanus*, *Encyclopedia of World Literature in the 20th Century* u.d.c. Īpaši gribas izcelt Jura Silenieka vairāk nekā 30 lpp. garo, domām un faktiem bagāto ievadeseju grāmatai *Contemporary Latvian Poetry* (Iowa City: University of Iowa Press, 1984. 170 lpp.). Arī mūsu pašu valodā – bez daudzajiem rakstiem *JG*, arī *Karogā*, nedēļas izdevumos *Laiks* (Ņujorkā), *Latvija Amerikā* (Toronto) u.c., minēsim tikai vienu no grāmatās ievietotajiem un uz veiksmīgas literārā materiāla analīzes balstītajiem pētījumiem – „Latviešu drāmas rakstniecība un teātri trimdā” *Latviešu literatūras vēstures* 3. sējumā (Rīgā: Zvaigzne, 2001). Un visam tam pievienojas pamatīgs skaits referātu zinātniskās konferencēs un darbība dažādu profesionālu un arī sabiedrisku organizāciju ietvaros, to vidū AABS (*Association for the*

Advancement of Baltic Studies), MLA (*Modern Language Association*), LaRA (*Latviešu Rakstnieku apvienība*), LAMZA (*Latviešu Akadēmisko mācībspēku un zinātnieku apvienība*), PBLA (*Pasaules brīvo latviešu apvienība*) u.c.

Pēc skolas gaitām 1. Rīgas pilsētas pamatskolā, tad Rīgas 1. Valsts ģimnāzijā, vācu okupācijas laikā Silenieku iesauc Latviešu leģionā, kam seko gūstekņu nometne Beļģijā un bēgļu nometne amerikāņu okupācijas zonā Vircburgā (*Würzburg*), kur uzsāktas studijas, darbs IRO (*International Refugee Organization*) Bad Kisingenā, izceļošana uz ASV, kur tajā pašā gadā (1950) iesaukts ASV bruņotajos spēkos (dienē tanku vienībā Rietumvācijā). Ieguvis bakalauru filozofijā (1955) un maģistra (1957) un doktora (1963) grādus romānistikā Nebraskas Universitātē (Univer-

sity of Nebraska), vairāk nekā 30 gadu strādājis par literatūras profesoru Karnegī Melona (Carnegie Mellon) Universitātē Pitsburgā (*Pittsburgh*), ASV.

Traģisks notikums Jura Silenieka dzīvē bija mātes un 15-gadīgās māsas bojā aiziešana Baltijas jurā trīs mēnešus pirms II Pasaules kara beigām, kad PSRS zemūdene S-13 nogremdē (1945.30.I) kuģi *Wilhelm Gustloff*, kas evakuēja bēgļus no Gotenhafenas (*Gdynia*) uz Ķīli (*Kiel*). Jūras dzelmē galu ņem ap 10 000 cilvēku, no tiem ap 6 000 civiliedzīvotāju, arī vācu militārpersonas, galvenokārt ievainotie no kara slimnīcām un medmāsas. To Juris Silenieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis, Ērika Raistera Piemiņas balvas (2002) un PBLA KF balvas laureāts, apraksta savās *Gotenhafenas elēģijās* (*JG231-233, 2002-2003 – jaunagaita.net*).

PĒC SARUNAS AR BULGĀRU DZEJNIEKU: PIRMAIS SAPNIS RAKSTNIEKMĀJAS PIRMAJĀ STĀVĀ

Bulgāru dzejnieks gāja pie jūras, lai redzētu „saules bēres”, nu, te Ventspilī. Viņiem jau saule dzimst jūrā kā Afrodīte no putām, bet grimst dziļi Balkānā. Nuja, bet tas bija pavasarī. Tagad novembrī viņš iet „dejojot vēju” uz mola. Jā, tumsā. Jā, „putām šķīstot”. Atpakaļ šķriešus. Bet kabatas baterija vienmēr līdzī. Šovakar izdegusi, nu nekas. „Dievs dzīvs! Dievs pavadīs!”

Kas runā un raksta par „Dieva nāvi”? Nīče, nuja. Un vēl daži, kam pašam „iekšā rimst”. Nu, kam „slimst”, „ļimst” kā Nīčem. Bet Dievs tak vēl tikai dzimst – nuja, tevī un manī! Tāpēc mums nerimtīgi rādās sapņi. Šī

sērija bija stipri pagara, taču rādīšanas vērtā tik viena epizode.

Lūdzu, ieņemiet skatītāju vietas.

Ugunsdzēsēju dvēseles sūta mani klausīties, ko zirgu dvēseles bubina. Gadsimts šur, gadsimts tur, un visur Dievs pavada mani. Šonakt šitā: ar janvāri pārgājuši uz cara Pētera smagajām kapara kapeikām. Jaunas, sarkanas, spožas, pa pusplaukstu. Silta, saulaina aprīļa diena uz tirgus, nu, te Ventspilī. Man nepietiek maksāt par furāžu priekš ugunsdzēsēju zirgiem, nācās bērt veselu karoti atpakaļ maisā. Tirgonis nosmējās: esot dzirdējis baptistu baznīcā: „Kungam priecīgas bēres būs!” Bet kārtīgs sprediķis jau nav jāsaprot burtiski. Dievs ar nosmējās aiz manis rindā. Ja pamodīsīties Ventspilī, tad Abi vēl dzīvosim ilgi.

Uldis Bērziņš

2013.29.XI.

Jānis Liepiņš

STEPA NAMS

MUZEJU NAKTS SPĒLE

Lidija, viesu nama „Stepa nams” īpašniece

Zane, bufetniece

Māris, stepa dejotājs

Jēkabs, mūziķis

Lidija. Mums šovakar te būs zviedru tūristi. Brīdinu, savas personiskās lietas nekārtot viņu klātienē!

Māris. Mums nekādu personisku lietu nav, atskaitot katram viņa drānas, man arī īpašās kurpes. Lidija, personiskums izriet no tavas attieksmes pret mums, kas tev kalpojam. Un kalpojam mēs apzinīgi.

Lidija. Personiska ir katram sava mute. Es lūzdu vēlreiz – nelietot to savu jūtu vai savas neapmierinātības paušanai. Zviedri nebūs parastā publika, bet inteligenti cilvēki.

Māris. Ak, mūžs, vai tagad vēl maz ir kāds neinteligents cilvēks? Visi beiguši augstskolas. Augstskolu mums ir vairāk nekā vidusskolu.

Lidija. Izglītotu cilvēku ir daudz, bet inteligentu palicis pavisam maz. Kad mana tante – Stepu Berta saimniekoja pa Jaungulbenes Skubiņiem, tad tikai bija ļaudis! Beigusi viņa bija Rīgas klasisko ģimnāziju kopā ar vēlāko augstskolas latīnisti Annu Rātu, bet strādāja prastu lauku darbu. Un arī tur – kūti, dārzā, tīrumā – visur viņa gāja kā jau cilvēks, kas apzinās savas skolas devumu. Tikai viņas dēļ mēs te esam, tikai viņas dēļ man ir ticis šis nams un tev arī – galu galā. Savu viesu namu nosaucu Stepa vārdā. Ievēro, Māri, es tev stingri piekodu: šim namam nav nekāda sakara ar tavu stepu, tam ir sakars tikai ar Jaungulbeni – ar Stepu Bertas tēvu Kārli! Namam ir vecā saimnieka vārds. Bet

Foto: Ieva Holma

Skats no Akurātera muzejā uzvestās Jāņa Liepiņa *Stepa nama* – aktieri Lidija Pupure un Jēkabs Jančevskis

Jaungulbenē bija veselas četras mājas, kurās saimniekoja Stepī. Un visi prata strādāt.

Māris. Kāpēc tad tu liec man stepu dejot? Tu vari pastāvēt ar dižiem radiem vien, un es arī protu daudz ko vairāk, varu zviedrus izklaidēt pat, pagalmā džigitējot, ja tikai tev būtu jājamzirgs. Lai sapelnītu naudu dzīvoklim, tu zini, es Kazahstānas filmu studijā kalpoju par kaskadieri.

Lidija. Kāpēc es lieku dejot stepu? Tu ļoti labi zini, ka mūs saista vispirms tās tavas stepa kurpes, ko man vajadzēja izdabūt no Sandras, kas iespītējās un liedzās tās atdot. Tās faktiski ir tās mūsu nesaraujamās saites un stepa dejošanas nosacītājas. Protams, tu man arī patīc, nav ko liegties, bet kas nu par patikšanu, ja nav, kas atsaucas.

Māris. Es neesmu nepateicīgs, bet tu pati jūti, ka saites sāk irt, droši vien tādēļ, ka tu par bufetniecei pieņēmi Zani. No Sandras atdabūtās tupeles, raugi, drīz būs noplīsušas.

Lidija. Ko nozīmē tāda izteikšanās? Vai es tev maz maksāju? Tu saņem vairāk nekā Zane, saprotams, vairāk nekā Jēkabs, bez kā mēs varam iztikt, jo ierakstītas mūzikas ir tik daudz, ka nevar vien izšķirties, kuru ņemt. Es tev vienīgajam izpaužu, ka Jēkabu turu tikai aiz mīlestības. Viņš ir tik jauneklīgi neaizsargāts un reizē nesatricināmi vīrišķīgs. Es varētu savu namu uzturēt ar Jēkaba palīdzību vien. Pat ne ar palīdzību. Man pietiek ar to vien, ka viņš uz mani mīļi paskatās. Un tu zini, cik stipra es biju arī tad, kad man nebija ne naudas, ne mājas.

Un tāpat tevi es esmu vairāk žēlojusi, nekā prasījusi, lai tu dod ko man.

Māris. Kad mani no baleta trupas izraidīja, jā, tu apžēlojies par mani, bet žēlošanā bija arī kāda tev pašai patīkama nianse.

Lidija. Māri, lūdzams, nepiemini to laiku, kas ir aiz muguras kā jauns murgs!

Māris. Es neesmu žigolo, lai cik mani par pagrimušu tu vērtētu.

Lidija. Bet tev ir jau pāri trīsdesmit un tu nevari uzdoties par jaunekli.

Māris. Es uzdodos tikai par stepa pratēju un netīkoju, lai kāds mani paaugstina.

Lidija. Zane aiz durvīm klausās un gaida tikai, lai es kaut kādi tevi noniecinu. Viņa uzreiz būs tev ap kaklu, un tu no viņas vairs netiksi vaļā, kā jau tagad netiec. Es jūtu. Man ir intuīcija. Zane ir sieviete, kam vīrieši nespēj pretoties. Jo primitīvāk, jo labāk. Bet viņa jau prot arī izrādīties. Ir skaista. Nu jā. Bet cik tagadējos laikos nav skaistu sieviešu, sevišķi starp latvietēm.

Māris. Lidija, es esmu salīgts viesu izklaidētājs, bet neesmu sociālais darbinieks, kam jāuzklausa visādas tavas errastības.

Lidija. Tu esi arī mans radnieks, kaut gan no baltās ķēves trešajā augumā. Bet man ir dzimtas izjūta, un es tevi te turu kā savu radnieku, pavisam maz kā algotu cilvēku. Tāds stāvoklis tev ir ļoti izdevīgs. Kad nu tu ņirgājies par sociālajiem darbiniekiem, tad saku: es esmu tā sociālā darbiniece, kam nācās tevi glābt, kad tu biji bez pajumtes. Un tā tālāk. Ja man nebūtu mantojuma un es nebūtu pārdevusi Jaungulbenes zemi ar visām Skubiņu ēku paliekām, mēs te nerunātu. Tu būtu notekā, un es slaucītu ielu ap to vietu, kur tu guli.

Māris. Tik jauni jau nu gan nebija.

Lidija. Bija tieši baigi, kad es tevi atradu.

Māris. Kur tu mani atradi? Ne jau kanāla malā pie operas.

Lidija. Es tevi atradu naktspatversmē. Tas ir gandrīz tas pats, kā cilvēku atrast morgā.

Māris. Ar nolūku nesaucu tevi par Lidijas tanti, jo zinu, tu gribi būt jaunāka, nekā esi. Bet es arī zinu, ka tu mani tur neatradi, lai glābtu mani, bet lai glābtu pati sevi, tas ir, savu „Stepa namu“. Bez manis tu varētu saukties kaut vai par prezidenta kancelejas vadītāju, bet būtu tikai Jaungulbenes cūku kopēja.

Lidija. Ar Jaungulbenes naudu es būtu varējusi dzīvot savās Vecrīgas divās istabās kā karaliene, nevis kā prezidenta kancelejas vadītāja, par kādu var kļūt jebkura drusciņ paskolojusies skuķe. Šo viesu namu banālā Pierīgā es iegādājos arī tevis dēļ. Cik Sandra tevi grūda lejā, tik es esmu tevi vilkusi augšā. Bez manis tu pie stepa dejošanas būtu ticis tikai nožēlojamam krogos. Man tomēr ir solīds viesu nams.

Māris. Es savu stepu vēl dejošu Amerikas prezidentam, un tu redzēsi, ka par mani neviens to labāk viņam nenodejos.

Lidija. Tādas fantāzijas tev no tavas mātes, kas arī pat no sausas delnas spēja palaist ziepju burbuļus.

Māris. Ja man nebūtu iedvesmas, es tev stepu dejojot nevarētu.

Lidija. Tu nedejo man. Ai, ja tu dejojot man, es tevi ar zeltu apbērtu. Bet, tā kā tu dejo vairāk Zanei un, protams, viesiem, es maksāju tikai algu, kas tomēr nav mazāka par algu operā.

Māris. Nepiemini šā nama vārdu! Tas man griež ausīs tāpat kā Sandras nemitīgā saukšana pēc naudas un vīrišķības.

Lidija. Bet tagad man jāsauc pēc Jēkaba, lai jūs izmēģināt un es redzu, cik no zviedriem varu prasīt. Ieradīsies bagāti ļaudis, ne jau kādi plukatas, kādu diemžēl tagad pat Zviedrijā ir gana – kopš viņi aplaidušies ar visādiem iecelotājiem. Jēkab, nāc pie darba!

Jēkabs. Es nu to, Lidijas kundze, par darbu nesaucu.

Lidija. Vai tad skūpstīšanās pa blakus telpu tev tas īstais darbs? Tu esi nobučots gluži sarkans.

Zane. Neaiztīc puiku! Viņam ir ne vien muzikāla, bet arī sievietes izjūta. Mārim

ir gaužām maz tādas maņas, ko sauc par otra cilvēka izjušanu. Viņš ir egoists kā visi dejojāji. Mārim pat grūtākie soļi labi padodas, un tāda priekšrocība cilvēku izlutina. Bet egoistiski vīrieši jau sievietēm patīk. Es no Māra pļauku saņemtu labprātāk, nekā no Jēkaba skūpstu.

Lidija. Es lūdzu – savus privātus rēķinus šeit nekārtot, it īpaši tad ne, kad pie mums būs ciemiņi!

Zane. Kādi tur rēķini, ja mēs apspriežam cits cita pārākumu! Nē, es jau Jēkabu neniecinu, bet viņš ir pārāk labs pret sievietēm. Viņas, kaut par feministēm uzdodas, alkst tomēr būt zem vīrieša zobena vai, tiešāk izsakoties, zem vīrieša stepa tupeles. Bet man, pirms Jēkabs spēlē Mārim, jāizmēģina vismaz viena sava dziesma.

Lidija. Tev viss repertuārs ir skaidrs, tu nemaz nemeklē tveršanos citos ūdeņos. Tev patīk tikai krievu romances, paldies Dievam, vismaz latviskā apdarinājumā. Ja tu sāktu te kaut ko krievu valodā, es tevi dzītu prom, lai gan vietā tik labu bufetnieci un solisti nedabūtu, pat ja meklētu ar Raimonda Paula palīdzību. Trīsdesmito gadu galda dziesmas tu labi proti, un tādas patīk zviedriem, vāciešiem, tādas patīk visiem ceļotājiem. Kas tur ko mēģināt, ja tev jādzied pa visām nedēļas nogalēm, un neviens nekad nav palicis pret tevi vienaldzīgs?

Māris. Vai steps tomēr nav svarīgāks par tām nozelētajām romancēm? Zane jau varētu drusciņ orientēties arī uz amerikāņu repertuāru. Tad mēs abi ieslīdētu kā vienā cimdā vai, romantiskāk izsakoties, iegultos kā vienās cisās. Sāksim papriekš ar stepu!

Zane. Nē, pēc tam, kad es te būšu uz tavām uzbudinošajām kāju kustībām skatījusies, es vairs nevarēšu domāt par viesiem, man būs jādomā tikai par tevi – kā es starp šīm izcilajām kājām spētu iespraukties. Man būs jādomā par tevis piesauktajām cisām. Ar tevi kopā kaut vai uz dadžu kaudzes!

Lidija. Nupat tu domāji vairāk par Jēkabu – kā viņam iezīsties vaigā. Tāpēc jau viņš no blakus istabas šē ieradās sarkans, kā

saraudājies, bet mēs zinām gan, no kā zēniem vaigi sārtojas. Māris, raugi, stāv bāls, gaidīdams savu kārtu.

Zane. Ugunskurs nakts tumsā kvēlo, /
Dzirkstis gaisā paceļas. / Nakts ir tumša,
nav neviena, / Kas redz mūsu šķiršanos.

Māris. Es ar savu deju Zani pārspēšu, par tādu dziesmu tikai jāsmējas.

Lidija. Jā, tev mans nams ir par šauru, tev vajag operas skatuvi.

Māris. Man vajag Baltā nama Ovālo zāli.

Lidija. Un nesmejies par Zanes dziesmu! Stepu Berta ar visu savu klasisko ģimnāziju mīlēja tomēr „Ugunsuru” dziedāt. Viņai atsaucās Jaungulbenes meitas līdz pat Liedeskrogam. Man ir Bertas fotogrāfija, ko es lūgšu Jēkabam aiznest uz darbnīcu un palikt zem stikla. Stepu Berta ģimnāzijas izlaidumā stāv aiz Jūlija Madernieka, un Madernieks bija Melngaiļa sirdsdraugs. Tantes vidusskola taču bija vairāk nekā izcila, tā bija arī ļoti latviska. Vai jūs zināt, kur Rīgas 1. valsts ģimnāzija atradās? Tur, kur tagad Raiņa bulvāri ir Universitātes informātikas centrs. Un no senās slavenās vidusskolas nekas nav palicis pāri. Būs laikam apmiruši arī pēdējo izlaidumu audzēkņi. Stepu Berta jau sen zem zemes un guļ savā skaistajā Ušuru kapsētā tīra ezera krastā. Nu ko tu, Zane, uzreiz ar to „Ugunsuru”, itin kā tev sākumam nebūtu nekā liksmāka, nekā zviedru labai ēstgribai piemērotāka. Taču tāda ir latvieša daba. Viņam vajag stepu, ar cēlu tautisku kadriļu par maz. Viņam vajag krievu romanci, ar „Tumšu nakti, zaļu zāli” par maz. Zane, tu jau dziedī lieliski – ar izjūtu. Kad tu visa esi dziesmā, tu kļūsti vēl skaistāka, tu patīc vāciešiem un krieviem. Bet, lūdzama, neuzmācies nabaga Jēkabam. Viņam vajag citu sieviešu!

Jēkabs. Zane jau mani mīļo gluži kā māte.

Lidija. Kāda tur māte! Es varētu būt tev māte. Zanei ir tik maz gadu, ka viņa tikai zvejo sev vīriešus. Raugi, Jēkab, ka tu neuzķeries uz viņas āķa!

Jēkabs. Man ir gana meiteņu pa ansambļiem, kur spēlēju. Man Zanes

skūpstu nevajag, ja nu vienīgi pēc dziesmas kā aktierisku štampu.

Zane. Jēkab, nepalaid muti! Tu zini gan, cik labi tu jūties zem manas krūts.

Lidija. Jēkab, tu esi tik patīkams jauneklis, ka es tevi ņemtu par uzkuri, ja es varētu algot vairāk meitu nekā Zani vien.

Jēkabs. Es tāda vārda nemaz nepazīstu.

Zane. Uzkuris ir puisis, ko saimnieks salīgst, ja viņam ir daudz meitu mājā un pats nejaudā tās disciplinēt.

Jēkabs. Man nav ne mazāko skolotāja spēju, un pats sevi es varu disciplinēt tikai mūzikas labad.

Māris. Bet man toties ir visas spējas, kādas vien vīrietim var būt. Lidija, kāpēc tu nepiesoli uzkura algu man? Es aizdedzināšu ne tikai vien Zani un vēl duci meitu, kas šeit uzrastos, bet arī tevi.

Lidija. Tu savas spējas proti novērtēt, kā tagad prot visi jauni cilvēki. Un vēl vairāk – viņi prot izcelt sevī pat tādas īpašības, kādu viņiem nemaz nav. Bet uzkurim tu esi par asu un strauju. Uzkurim vajag staigāt, nevienai meitai nepieskaroties, tikai radot ap sevi spēcīgas magnētiskas vibrācijas.

Māris. Gluži tāds taču es esmu!

Lidija. Nē, tu palaid rokas. Ja tu palaistu tikai kājas vien, tu būtu visām labs. Sandra tevi aizdzina tāpēc, ka tu aiz skatuves bijī palaidis rokas dziļāk, nekā drīkst.

Māris. Sandra mani nemaz nevar padzīt no manis paša nopelnīta dzīvokļa. Smagi bija darīt kaskadiera uzdevumus. Bet bez tiem es pie sava dzīvokļa nebūtu ticis. Man uz mantojumu kā tev nebija ko cerēt. Un Sandra sākumā manās mājās uzvedās kā jau ienācēja. Bet sievietēm raksturīgā garā drīz man uzkundzējās, vismaz lūkoja uzsēsties uz kakla. No mājas es aizgāju pats. Sajutu aprēķinu un saltumu, kas sievietē mani baida vairāk nekā ziemas spelgoņa. Un, Lidija, tu zini, cik es esmu jutīgs pret salu. Es aizgāju no sava dzīvokļa, jā, savas mājas, tur sajuzdamies pakārtots. Naktspatversmē neviens man nekā nevarēja pavēlēt.

Lidija. Bet tu tomēr gaidīji mani kā glābēju.

Māris. Tevi gaidīju kā jaunas dzīves sākumu, jo jutos tev tuvs ne taču tās tālās radniecības dēļ. Tu saviem gadiem esi neparasti jauna un kārdinoša.

Zane. Es dzirdu tādas lietas, kas man liek noasināt savus ieročus, lai atvairītu visus, kas nejauši varētu gadīties starpā.

Māris. Starpā starp mani un Lidiju, ne manu kāju starpā.

Zane. Es zinu, tu īpaši sasprindzini situāciju, lai radītu citos atkarības izjūtu. Bet mājās, izrādās, tu esot bijis pakārtots sievai.

Lidija. Zanei ir tikai viens skatupunkts, no kā viņa veras dzīvē un cilvēkos. Vai man der vai neder tas vīrietis, tā ķerra, tie dzintari? Vai tu pati spēsi kādam ko arī dot? Kā tev tagad trūkst? Tūlīt ieradīsies smalki zviedru kungi un visi tev derēs.

Zane. Man pašreiz visvairāk der jaunais Jēkabs, bet vidū jaucas pieredzējušais kaskadieris, un kaskadieriem es neesmu spējīga pretoties. Redzu, mūsu kaskadieris grib savu otru numuru nodejot, pirms es tieku pie dziedāšanas. Bet zviedriem visvairāk vajag nevis tā, ko var dot Māris, bet tā, ko es nesu uz paplātes. Vai jums vēl nav prātā, kā Liepājā kāds zviedru bagātnieks, krievu maukām pakaļ dzīdamies un pārdzēries, iegāzās kanālā? Brīnums, ka visi zviedri vēl nav nodzērušies, kā baigi nodzērās Lāgerlēvas vīrs, vismaz tai lūkojumā, kādu es redzēju Dailes teātrī.

Lidija. Ja tu ietu uz teātri biežāk, tev būtu jābrīnās par daudz ko. Labi, ka es tevi vakaros varu nodarbināt šeit, citādāk tu nezinātu pat, kas ar tevi pašu notiek. Tu nespēj atteikties un nespēj koncentrēties.

Zane. Man ir jākoncentrējas pašlaik tikai uz Jēkabu – vai viņš man pados pareizu toni, vai nebūs par augstu un es dziedot neaizrīšos. Pēc zviedru pacienāšanas es koncentrēšos uz Māri, viņa stepa dēļ iedzīta krātiņā, no kura ārā pati saviem spēkiem netieku.

Māris. Kāda palīdzība tev vajadzīga, to mēs saprotam, bet tev alga tomēr jānopelna.

Nav jau vairs padomju laiki, kad algu maksāja tikai par to vien, ka tavs vārds stāv ierakstīts algu sarakstā. Zane, tu esi nāvīgi skaista sieviete. Kāpēc tu vēl mums liec to īpaši uzsvērt?

Zane. Kā uzsvērt? Man pietiek ar tavu klātieni, pat ja tu mani nosauktu par neglīto pilēnu. Ja es tevi piesaistu tikai ar savu skaistumu, tad nav vērts, ka mēs viens otram tuvojamies.

Lidija. Es jau brīdināju – nekārtot privātas lietas zviedru klātienē! Zviedri gan mazliet kavējas, bet jūs esat iesiluši un nespēsīt apstāties, kad viņi būs klāt. No katras šmuces man ir bail kā no atombumbas.

Zane. Mūsu privātas lietas ir arī Stepu nama lietas, un īpašniece no šo lietu kārtošanas nevar izvairīties, ja ir vēlēšanās nama eksistenci paildzināt. Rīgas pievārtē ir tik daudz visādu namu, pašā pilsētā – vesels bars viesnīcu, ka viena nama iznīkšana nebūs pamanāma. Un zviedri bez Liepājas ielasmeitām atradīs sev jaukas izklaidētājas Rīgā vai Jelgavā.

Lidija. Tu jau nu gribētu gan pārcelties par saimnieci Māra vai sliktākajā gadījumā Jēkaba mājā, bet tur visur ir priekšā citas saimnieces, mani ieskaitot. Vientuļākais laikam ar visām ansambļu meitenēm tomēr ir Jēkabs. Māri, vai es esmu tava saimniece?

Māris. Saimnieks vienmēr un visur esmu es pats, tāpēc jau es nonācu naktspatversmē. Saimniece man ir vajadzīga tikai kā spēku atjauninātāja, kad esmu pārmocījies no stepa. Šai ziņā jūs abas ar Zani esat man labas saimnieces. Ļaujiet, lai es nodemonstrēju jums, ko spēju!

Zane. Māri, pēc tevis man vairs mute vaļā neveras. Tu mani satriec ar savu eleganci, ar spēku un ar ārkārtas virišķību. Es līdzās tik sievišķīga nostāties nevaru.

Lidija. Neuzlieli cilvēku, kas jau tāpat ir lielīgs. Tu dzirdēji vai ne – cik viņš varonīgi izgājis no mājas? Tikpat varonīgi Māris var pamest mūs, pat zviedru ierašanos negaidījis. Māris kā bērns ir jātur sētiņā.

Māris. Man starp jums abām, kas mani uzteicāt un nopeļāt, ir vieglāk pastāvēt nekā

uz operas skatuves, kur nemitīgi uzbrukumi bija no kulišu absolūti visām pusēm. Ja skatītāju zālē nebūtu bijis atsaucības, es jau sen būtu beigts, es būtu nodzēries.

Lidija. Ko tāda izteikšanās nozīmē? Tu esi vesels un stiprs, tev nevar kaitēt pat samazgu spainis uz galvas.

Māris. Salūst jau ne aiz miesas vājuma, bet – ja dzīve negriežas pēc tava prāta.

Lidija. Tu aizvien esi dzīvi iegrozījies sev vajadzīgajās sliedēs, atskaitot to vienu reizi, kad tu padevies Sandrai un atkāpies.

Māris. Tā nebija atkāpšanās, tas bija tiešs uzbrukums. Vai tu domā, ka Sandra tagad jūtas labi, lietojama kā savu to, kas nav viņas? Pat ja manā dzīvoklī ienāks cits vīrietis, aizvien mana klātieņa tur būs jūtama.

Lidija. Tu jau nu runā kā filozofs, ne kā baleta solists, kam kājas svarīgākas par galvu.

Māris. Mana galva ir stiprāka par kājām. Citādāk jau es nebūtu ticis kaskadiera godā.

Zane. Bet tagad ļaujiet man druscīņ vingrināties kaskadieres amatā! Jēkab, es laižu matus vaļā.

Lidija. Zane, tāda dziesma vairāk piemērota man nekā Tev. Tu sirmus matus vari dabūt tikai, tos nokrāsojot, bet man matu sirmums ar krāsošanu jāslēpj.

Māris. Tavos matos, Zane, var nožņaugties – nepalaid, nepalaid tos tik brīvus. Tu domā, man vien patīk tādas važas. Katrs vīrietis alkst pēc plandu matiņiem, kādus tu, cik pa durvju šķirbu redzēju, biji pārklājusi Jēkabam. Taču puisim droši vien vairāk patīk plikgalves. Vai nu Jēkabs mazāk mūsdienīgs par citiem jaunekļiem?

Jēkabs. Ja jūs tik daudz ņemsities ap mani, brīdinu, spēlēšu nepareizi un nojaukšu gan dziedāšanu, gan dejošanu.

Lidija. Tas jau būs kaitējums man vien. Bet es sajūtu tavu labu sirdi un esmu drošībā, ka tu tā nedarīsi, tu man nekaitēsi.

Jēkabs. Lidijas kundze, jums es nekaitēšu nekādā ziņā. Ļoti labi apzinās, ka mani šeit

turat ne tāpēc, ka es jums esmu vajadzīgs, bet tāpēc, ka redzat manī jaunu cilvēku, kas drusciņ atšķiras no citiem, bet kam kā visiem vajag naudu.

Lidija. Tu varētu būt pavisam vienāds ar saviem līdzaudžiem, varētu būt par viņiem sliktāks, es šā vai tā maksātu tev algu. Tā nav kalpa alga, tas ir honorārs par visu, ko tu dari, arī par to, ka neko nedari, bet esi tik miļš. Vairāk es nevaru. Jūs jau paši zināt, cik drīz izkūst mantojuma nauda, un no nama es ieņemu gandrīz tikai nodokļu tiesu.

Zane. Mīlestību neviens nealgo, drīzāk tās vārdā atņem otram cilvēkam reizēm visu, kas viņam pieder.

Lidija. Tā jau nu ir tava gudrība, palaujoties uz saviem matiem, kuros Māris labprāt nožņaugtos. Mēs gan zinām, ko tāda žņaugšanās nozīmē. Un, jaunie, tāpat pavisam jaunie cilvēki, es jums atkārtoti lūdzu – nelaidieties nekādos strīdos, jo tūlīt ieradīsies zviedri! Turklāt jūsu runas kļūst drusciņ monotonas. Kā tad Stepu Berta prata savos nomaļajos Skubiņos pastāvēt viena pati, bet ar nesatricināmu cēlumu?

Māris. Tas bija pavisam cits laiks, kad cilvēkus izglītoja klasiskajās valodās un klasiskajā kultūrā. Tagad ir angļu, pareizāk sakot, amerikāņu laiks, kas tieši prasa no mums sīku kašķēšanos un pasvītroti necildenu uzvedību. Kāpēc tad tiek tišuprāt saplēstas džinsu bikses, kāpēc tiek neglītiem diegiem apšūtas gluži jaunas drānas? Kāpēc apakšreklam jābūt izvilkam virs biksēm? Neglītums ir padarīts par estētisku vērtību, un nemitīgi tiek skoloti, ka neglītums ir tas pats daiļums, tikai jaunā izpratnē. Taču tā mēs te cits citam varam jautāt un gudri atbildēt, bet mums jābūt gataviem, ka tūlīt ierodas zviedri. Viņi ir amerikanizējušies vairāk par mums un diezin vai viņus mēs spēsim uzrunāt ar deklamācijām Almas Ābeles garā.

Lidija. Māri, es gaidu, ka tu no savas naktspatversmes pārdomām beidzot tiksi pie vesela saprāta! Lai ļaudis māžotos kā māžodamies, tīrība un uzvedības cēlums aizvien būs mērķis, uz ko tiekties.

Māris. Lūdzama, nespriedīko mums, kas no līdzīgām mācītāju runām esam nokusuši! Mūs saista dabiska izrikošanās, sacīšana, ko domā, nevis samācītas frāzes.

Lidija. Dabiska izturēšanās jau ir labu mācību rezultāts. Raugieties uz Jēkabu, kā viņš tikai sarkst no jūsu tiešām runām, ko es atļaušos nosaukt par jaunu cilvēku nesavaldīgu gvelšanu. Jēkabs gan spētu mums pateikt ko tādu, kas mūs visus atstātu vaļā mutēm.

Jēkabs. Ja nu es ko varētu pateikt, tad tikai ar kādu savu dziesmu, ja sekmētos labi uzrakstīt. Citādāk es nekā pasacīt nevaru, pat ne to, ka jūs, Lidijas kundze, esat mums miļa kā māte.

Zane. Nevajag tik gari runāt par mīlestību un mīlēšanos! Jūs redzat, esmu uzreiz gatava, tikko Māris mani sauks sev līdzi.

Māris. Uz ko es varu saukt, ja man, atskaitot stepa kurpes, nekā nav. Uz naktspatversmi tu taču līdzi nenāksi.

Zane. Jāizbeidz tā naktspatversmes piesaukšana. Katram skaidrs, ka tik izcils vīrietis, kāds tu esi, nevari nekādā gadījumā būt bijis naktspatversmes klients. Tu noteikti biji kā tas Liepājas zviedrs kādas mauku mājas klients.

Māris. Sieviete neklājas izrādīt pārākumu. Pat Viņķeles sludinātā dzimumu līdztiesība ar kādas dāņu grāmatīņas palīdzību jau tāds slēpts pārākuma tīkojums vien ir. Ka tu, Zane, mani gribi iedabūt atklātā namā, ir liecība par vēlēšanos diktēt man noteikumus.

Zane. Es, Māri, tev pakļaujos itin visos lūkojumos, kā tev pakļaujas deja, kam tu esi radīts vai otrādi – steps ir radies, lai tu tajā jaudātu parādīt, ka pasaulē vēl ir īsteni vīrieši, pie kuru kājām krist ir pagodinājums un augstākā bauda.

Māris. Vīrietis līdzās vīrietim ir kā kareivis ierindā, turpretim vīrietis līdzās sievietei uzreiz ir ar karavadoņa elpu, uzreiz ar ģenerāļa uzpleciem.

Lidija. Lai nu tikai mums elpa neaizsitas, kad tu izgāzīsies, te pārlieku daudz

runādams un runāšanā savu dejas temperamentu noslāpējis.

Māris. Dejoju tev, Lidija, aiz pateicības un deju Zanei – vienkārši tāpat, ka viņa ir tava bufetniece. Zviedru *gaspažas* man ir pilnīgi vienaldzīgas.

Zane. Un viņām vienaldzīgs esi tu, vismaz kā stepa dejojājs. Ja tu viņām nestu kādu liķiera glāzīti, katrā ziņā dāmas atplauktu vairāk.

Lidija. Mēs kļūstam nepieklājīgi, apsprieddami nepazīstamu cilvēku rīcību. Viņi ieradīsies pie mums, protams, galvenokārt naktsmājas tīkodami, bet būs pateicīgi par visu, kas ir pāri parastajām ērtībām. Steps un dziesma, Jēkaba mūzika ir tas pāri standartam paceltais.

Māris. Krievi mums uzmācās ar savu „gostu”, Eiropas Savienība – ar saviem standartiem, bet standarti tie paši krievu „gosti” vien ir.

Lidija. Klusē, Māri, ja tev nav nekā prātīga ko sacīt! Tavas stepa kurpju zoles pasaka vairāk nekā tava mēle.

Zane. Un ja es nodziedātu viesiem Šančberga dziesmu „Tev dziļi acīs ieskatīju”?

Lidija. Tā mēs varētu ikreiz apsviekt vai pavadīt viesus, un visi nāktu pie mums kā uz dievnamu.

Māris. Dievnama gājēju tagad palicis tik maz, ka, Lidija, tu bankrotētu, ja paļautos uz tādiem vien. Tev tomēr jācer uz ļaudīm, kam patīk amerikāniskais steps, Zanes nestas konjaka glāzītes un viņas „Ugunskurs”, kas patiešām mani tik ļoti aizrāva, ka iekšas sagriezās un nav vēl līdz šim brīdim nostājušās vietā, lai gan es dziesmu papriekš noniecināju. Bet tas jau tikai tāpēc, lai labāk cilātos kājas stepā.

Lidija. Tad jau tev arī vajag vienu konjaka glāzīti. Un tā jāpasniedz ne man, kas esmu šā nama saimniece, bet Zanei, kas ir tikai šā nama kalpone. Konjaks saprotamā kārtā derētu mums abām ar Zani arī. Tikai Jēkabu mēs atstāsim bešā. Par viņa dzērienu lai gādā piesauktās ansambļu meitīņas!

Zane. Konjaks iesita galvā, esmu pavisam apdullusi. Ka nu tikai zviedriem domātās glāzes nenogāžas no paplātes uz grīdas.

Lidija. Un neiegāžas Māra iekšās! Tās esot no tavas dziedāšanas sagriezušās greizas.

Māris. Ir visādi jauka sajūta – kad tev kņud zem sirds.

Lidija. Klau, ārā kaut kas nobūkšķēja! Zane, izej paskaties, vai nav jau zviedru mašīna klāt! Māri, sakārto kreklus, ko tev Zane ir parāvusi par daudz uz augšu! Un esi taču prātīgs – vai tu nejūti, kas tev ar Zanes uzmākšanos draud? Otrreiz es pēc tavām stepa kurpēm neiešu, bet tavs bankrots šoreiz būs vēl šausmīgāks nekā Sandras gadījumā.

Māris. Bankrots draud tiem, kam kas pieder. Man nekā nav.

Lidija. Bet tu esi skaists vīrietis un pietiekami nekaunīgs, lai sievietes pakļautu.

Māris. Kam tad tu gribi mani izrādīt? Lai man par nozīmīgu būtu kāda padejošana zviedru matronu priekšā? Ja es patīku Zanei, ak, Dievs, kāda laime!

Lidija. Raugi, tava laime nāk pa durvīm iekšā ar mazu kasti, kurā būs tev jaunas stepa kurpes.

Zane. Nē, Rolands atveda pasūtīto lāceņu liķieri. Vairāk par sešām pudelēm tu neesot prasījusi.

Lidija. Vīrieši jau tādu dzērienu nebauda. Un sieviešu starp zviedriem būšot maz. Esot itin kā kādi mednieki, ko mūsu spice aicinot uz mežacūkām.

Māris. Tā nu nebūs nekāda spice, kuras viesi nāks pēc meža dzērēm uz tavu namu.

Lidija. Kamēr tu piederi man un arī Zane man kalpo, kamēr Jēkabs sēž pie klavierēm, tikmēr es esmu pārāka par visiem Rīgas viesu namiem. Protams, vecie Mārupes tīrumi nav ārzemniekiem saistoša vide, bet jūs, kas esat mani kalpi un pavēlnieki vienlaikus, jūs pieļaujāt Stepas namu pacelt pāri citiem. Vai jūs zināt, kādas izskatās lācenes? Vai esat jel reizi tās lasījuši? Kad rudenos ciemojos pie Stepas Bertas, mēs

pāris reizes bijām Lielajā purvā. Kas par skaistām, kas par gardām ogām! Somi iemanījušies tās savākt pat liķiera vajadzībai.

Māris. Mēs arī pratīsim tādu liķieri iztaisīt, ja vien tu vēlēties no manis un Zanes pirkt par skaidru naudu.

Lidija. Ko tu murgo? Kas man jāpērķ no jums abiem? Kamēr jūs esat manā maizē, es pērķu, kas pērķams, un ēdinu jūs pie sava galda. Esmu ar mieru jums pat pirms zviedru atbraukšanas pa glāzītei pasniegt, lai, tā sakot, atraisās mēle, vieglāk cilājas kājas. Ai, pavisam aizmirsu par Jēkabu – lai viņam skubīgāk ņirb pirksti. Jēkab, vai tu dzersi vienu glāzīti?

Jēkabs. Lidijas kundze zina, ka es, gan nevienā pretalkohola biedrībā nesastāvēdams, nekā stiprāka par piparmētru tēju nedzeru.

Lidija. Tu jau esi tik žigls, ka, pat badā mērdēts, spētu mums un zviedriem demonstrēt augstāko meistarību. Kur tu pie tik bagātām dāvanām esi ticis? Tavi vecāki taču parasti ļaudis kā visi citi. Pie „visiem citiem” es, protams, neskaitu, Zani un Māri, kas ir augstas, paša Dieva, sūtības mākslinieki.

Zane. Kāpēc tu ņirgājies par mums? Es esmu tava bufetniece, nevis kāda māksliniece. Par Māri tu vari izsacīties, kā vēlies, bet mani liec mierā!

Lidija. Taču tev viss labi padodas, pat ja neesi formā kā tagad. Kāpēc tu kašķējies ar mani?

Zane. Kāpēc es neesmu formā, kāpēc es kašķējos? Tikai tad, kad es tuvumā jūtu Māri, man asinis vārās un es varu padarīt darbus, itin kā man būtu četras rokas, varu dziedāt, itin kā man Dievs tas Kungs būtu ielicis Kristīnes Opalās rīkli.

Lidija. Nesaki – Opalās, viņa taču grib būt grieķiete un prasa, lai viņas uzvārdu neloka.

Zane. Ar uzvārdu tā īpašnieks pats var rīkoties, kā grib, bet mums neviens nekādus grieķu likumus uzspiest nevar. Un, kad nu vēl uzvārdā ir skaidra saskaņa ar augšzemnieku apaļumu, man tieši baudu

sagādā sacīšana: Kristīne Apaļā jeb Kristīne Opalā. Paldies Dievam, apaļa viņa vēl nav, bet gan jau apvelsies kā visas labas dziedātājas.

Māris. Zane, kāpēc tu neapvelies? Ak, tev vienalga – resna vai izdēdējusi, tu vīriešus pazudini ar savu skatīšanos vien.

Lidija. Jau sākumā brīdināju jūs – privātas lietas nekārtot manā klātienē un galvenais – klusēt, zviedriem uzturoties mūsu namā!

Māris. Manas pazoles nevar klabēt klusi, Zane nevar savu Opalās rīkli padarīt šaurāku.

Lidija. Nezirgojies! Man tiešām nāksies pirkt tev jājamzirgu, lai tu savu no Stepu radiem mantoto melno enerģiju vari iztērēt. Mani māc bailes, ka tu šovakar neiedauzi parketā dobes.

Māris. Ka tikai mēs abi ar Zani neiedauzām tev pakausi, pavēstīdami gaužām nepatīkamu lietu.

Lidija. Ko muldi! Kas par nepatīkšanām? Viss taču ritējis kā pa šņori.

Māris. Šņore savelkas un žņaudz mūs nost. Īsi – es un laikam arī Zane, mēs taisāmieš prom.

Lidija. Vai traks!

Māris. Traks jau nu es esmu vienmēr bijis, vai citādāk būtu izlidināts no operas un strādājis par kaskadieru, bet tagad runāju bez mazākajām trakuma pazīmēm. Mani aicina cits viesu nams, kas maksā vairāk.

Zane. Man patīk tādi vīrieši kā Māris, un neliedzies, tu taču arī esi Mārī iegrabusies, varbūt pat dziļāk nekā es! Vai Mārim kas kaiš, vai viņš nav tieši apburošs?

Lidija. Zane, tu nekad neesi bijusi pieklājīga un savaldīga, bet tagad tu kļūsti rupja.

Zane. Kas nu par mani! Raizējies par sevi un Māri! Rupjš vai noglazēts – tādi vīrieši kā Māris, tie aizdedzina mūsu sirdis. Es, Māri, tevi tūlīt nomutēšu, es ar neizsakāmu baudu iezīdīšos tavā cietajā durstīgajā zodā! Bet uz Rīgu tu vari iet tikai tad, ja ņem droši mani līdz! Lidija jau tev līdz!

neies, viņai ir vērtīgāks nams par visiem citiem.

Māris. Tu jau pieproti cilvēkus, sevišķi vīriešus, ievilināt savos slazdos.

Zane. Nē, ar to, ka man vieta kaut kur var vai nevar būt, ar tādu nenoteiktību es neesmu mierā. Vai nu tu saki tūlīt, ka es esmu tava (kaut vai ar ceturtdaļslodzi!), vai es nogulšos tev priekšā, kā citkārt Raimonda Djena aizgūlās priekšā kara vilcienam, kas veda ieročus uz Vjetnamu. Atcerieties, cik smieklīgi šo vēl smieklīgāko akciju apdzejoja Mirdza Ķempe, bet mums šos jokus lika mācīties skolā! Taču no manas uzgulšanās tev smieklī nenāks. Es no tevis ar savu mīlestību izspiedišu visu dzīvību.

Lidija. Vai tu domā, ka tā ir mīlestība, ko tu te nupat demonstrē?

Zane. Mīlestība vai ne, bet es bez Māra vairs nevaru dzīvot.

Māris. Man, Zane, pašreiz ir svarīgāk izpatikt jaunajām saimniecēm.

Lidija. Nebija, nebija man vērts tevi no patversmes ārā ņemt.

Māris. Neliec mani tur atpakaļ, vairāk no manis neprasi!

Lidija. Es no tevis nekā neprasu. Tu prasi visu tikai no manis. Bet jaunajās klausās tev prasību izvirzīs vairāk.

Zane. Gan jau Māris pratis ar savu vīrišķīgo stāju pakļaut sev arī visas jaunā nama dāmas, kā tagad viņš pakļāvis mani un, neliedzies, Lidija, tomēr, tomēr arī tevi.

Lidija. Kā mani var pakļaut viens izbalējis vīrietis, kas nezina nekā vairāk par savu kurpju uzvilšanu un vēl kāda baloniņa lietošanu, ko man kauns vārdā saukt.

Jēkabs. Es redzu, ka man ir jāiejaucas lielu cilvēku cīņā, jo laikam esmu vienīgais, kas bez Lidijas kundzes zina, ko nozīmē dzīvot bez otra cilvēka.

Lidija. Es te palieku viena kā stabs. Nebūtu pārdevusi Jaungulbenes Stepu namu, varētu vismaz tur glābties. **Jēkabs.** Lidijas kundze, jums nav jāpaliek vienai. Es katrā

ziņā turēšos kopā ar jums – vienalga, kā dēls, kā mīļākais vai, kā jūs sacijāt – uzkuris.

Lidija. Mīļais Jēkab, ko tu uzkursi, ja malka slapja un sērkokociņi no mitruma palikuši bez galviņām! To es saku par sevi, otrreiz vairs nespējīga nevienu glābt.

Jēkabs. Mēs esam glābti ar to vien, ka varam, Lidijas kundze, še, jūsu skaistajā namā būt, varam dziedāt, mieloties un pat stepu uzdejt. Vai ne, Māri?

Māris. Stepa dejošana, protams, ir nozīmīgāka par Jaungulbenes Stepu dzimtu un nozīmīgāka par Lidijas Stepa namu.

Jāņa Liepiņa „ironiskā spēle” izrādīta Rīgā – Akurātera muzejā (2013.V) un atsevišķi tās 2. cēliens – Eduarda Smiļģa Teātra muzejā (2016.18.X). Lugas autors, rakstnieks un ārsts, kopā ar Žaneti Grendi ir sagatavojis grāmatu *Ziedoņa Ķemeru gadi*.

Skati no lugas *Stepa nams* ar aktieriem Zani Jančevsku un Māri Pūru

Foto: Leva Holma

Foto: Leva Holma

Linda Treija

MĀKSLA TRĪS
PAAUDZĒS

Voldemāra Avena, Indras Avenas,
Madelēnas Miniatas darbu izstāde
Klinklāva galerijā, Latviešu centrā
Garezers, Mičiganā (2016.2.VI-1.VIII)

Mākslinieku dzimtas nav retums, bet redzēt vairākas vienas ģimenes paaudzes kopā izstādoties, gan nav bieža parādība. Klinklāva galerijas vadītājas Līgas Ejupes gadiem lolotais sapnis par Avenu dzimtas izstādi piepildījās pašā vasaras vidū, atklājot mākslinieku izstādi Garezērā.

Kopīgais jūtams visā izstādes kopnoskaņā, ko palīdz radīt silti oranžīgo un dzelteno toņu pretnostatījums vēsi zilajiem un lillīgajiem. Arī zīmējuma melnā līnija it kā vijas cauri visiem izstādes darbiem. Mākslinieku pieeja formai bieži ir abstrakti ģeometriska, bet reizē brīva. Tomēr mākslas radīšana ir individuāls nevis ģimenes pasākums, tāpēc katra mākslinieka daiļradē var redzēt atšķirības.

Izstādē, blakus Voldemāra Avena tik raksturīgajiem darbiem kā *Kompozīcija* ar durvju un *Adīts cimds* ar etnogrāfisko motīvu, bija skatāmi arī agrāki darbi – *Meitene* un *Trīs apelsīni* ar vienkāršotāku kompozīciju un lauzītākām formām. Kā ievads mākslas telpā, radot silti piesātināto toņu noskaņu, bija skatāma vesela rinda mākslinieka darbu 41 × 51 cm (16 × 20 collas) lielumā. *Domās nogrimis*, *Mierīga kompozīcija*, *Miers mājās*, *Salauztās klavieres*, *Pagātnes atmiņas*, *Būs brokastis* (skat. 1. lpp.) izveido intīmi uzrunājošu gleznu ciklu. Voldemāram ir teikts, ka viņš dzejo tāpat kā glezno. Manuprāt, tas darbojas arī pretējā virzienā – viņš glezno it kā dzejojot. Gan dzejoļi, gan gleznas reizēm ir zemapziņas simbolu raksturojošas, reizēm ikdienišķo momentu atainojošas un arvien "aveniski" atpazīstamas.

Voldemāra meitas Indras Avenas lielformāta darbi ir emocionāli spēcīgi un pārliecinoši. Liekas, ka papīrs tik tikko satur formu brāzmainību un līnijas trauksmi. Tās ir viņas *iekšējo pārdzīvojumu ainavas*¹. Darbs *Mana galva, tava sirds* ir spilgts piemērs šādi emocionāli piesātinātai glezniecībai. Dzeltenā krāsa mijas ar garenu baltā un izstieptu lillā toņu laukumiem, vietām ieskanoties zilajam un pašā vidū – karsti pukstoša sarkana sirds. Izseko-

¹ „Par Indru Avenu”. JG208, 1997

Voldemārs Avens, Indra Avena un Madelēna Miniata izstādes atklāšanā Klinklāva galerijā (2016.2.VII)

Foto: Linda Treija

Indra Avena. *Mana galva, tava sirds*. 1994. Jaukta tehnikā uz papīra. 178 × 109 cm

got gleznu nosaukumiem, var saskatīt atbilstošus tēlus vai simbolus. Darbā *Krīt eņģelis* pavid aizlauzta spārna motīvs, *Dzijas nakts* zilajā laukumā iezīmējas divi mēneši, un dabas skatu kadrējums ieskanas mākslas darbā *Trīs stabi (ainava)*. Kā līdzsvars starp tumšo un gaišo, kritumu un pacēlumu, prieku un bēdām, līnijas un laukumi spēlējas darbā *Divas dvēseles*. Tomēr esmu pārliecināta, ka šie poētiskie nosaukumi tāpat kā pašas abstraktās kompozīcijas drīzāk pauz mākslinieces emocionālā pārdzīvojuma vēstījumu, nevis kādu literāru stāstījumu. Indra Avena māca franču valodu pilsētas universitātē *City University of New York*.

Indras meitas Madelēnas Miniatas darbu tēmas ir sakņotas bioloģijā. Mums tik pazīstamās un nepatīkamās slimību un vīrusu šūnas, skatītas caur mikroskopa aci, ir „šausmīgi” skaistas. Tās ir kā zvaigznes ar izplestiem, gariem pirkstiem darbā *Saulaini augi* (skat. 40. lpp.), kā putnu pēdu nospiedumu takas sniegā zīmējumā *Pēdas*, kā lunkani kustīgas ūdenszāles okeānā kompozīcijā *Ūdeņaina pasauļe*. Spožie un nezūdošie bērnības dienu atmiņas fragmenti, atlieti ģipsi un pārklāti ar zelta krāsu, pārtop par telpisku objektu darbā *Dzīve*. Jaunā māksliniece savieno radošo darbību ar savām studijām augstskolā, kaut gan viņas pašreizējās mācības nav tieši saistītas ar mākslu. Madelēna studē cilvēktiesības un starptautiskās attiecības (Human Rights/International Relations) Ņujorkas štata Barda koledžā (Bard College, Annandale-On-Hudson, NY), bet viņas vēlme nodarboties ar mākslu ir palikusi tikpat spēcīga kā agrāk.

Izstāde bija patīams baudījums visiem Garezera apmeklētājiem. Tā bija nozīmīga mākslas stunda jaunākajai paaudzei – bērniem un jauniešiem, kuriem bija iespēja iepazīt ne tikai šo trīs paaudžu mākslinieku darbus, bet arī satikt pašus autorus. Tāda veida mijiedarbība starp mākslinieku un skatītāju palīdz jaunajai paaudzei dziļāk izprast mākslas nozīmi dzīvē.

JG līdzredaktore, māksliniece un mākslas kritiķe Linda Treija, vada Amerikas Latviešu mākslinieku apvienību (ALMA) un ik vasaru strādā par mākslas pedagoģi *Latviešu centrā Garezers*, Mičiganā, ASV.

Sanita Upleja

ROZENTĀLS UN KALPOŠANA

Pērn Stokholmā Prinča Eižena Valdemaršudes (Prins Eugens Waldemarsudde) muzeja izstādē *Symbolism and Decadence* pirmo reizi redzēju latviešu klasiķa Jaņa Rozentāla darbus līdzās viņa laikmeta Rietumeiropas mākslinieku darbiem. Uzaugusi padomju okupācijas laikā, labi zināju tos Rozentāla darbus, kas bija apskatāmi Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā (LNMM)* un kā tie izskatījās Latvijas mākslas kopsakarībās – gan salīdzinot ar laikabiedriem, gan arī pēctečiem. Pie mākslinieka labākajiem un skatītāju iemīļotākajiem piederēja reālistiskie latviešu tautas dzīves attēlojumi, arī simbolisma un jūgenda laikmeta stilā tapušie. Taču Stokholmas izstādē, ieraugot tik pazīstamās Rozentāla gleznas kopā ar ziemeļvalstu un dažu citu Rietumeiropas mākslinieku darbiem, atskārtu, cik labi un cēli viņš iederas šajā sabiedrībā. Tas nav mans latviskais nacionālisms vai pārspīlētais lepnums, ja teikšu, ka Janis Rozentāls pat ir galvas tiesu pārāks par dažu labu savu kolēģi rietumos un ziemeļos.

Pazudis vēsturē. Stokholmas izstādē Jaņa Rozentāla un arī vairāku citu viņa latviešu laikabiedru (Johana Valtera, Vilhelma Purviša, Riharda Zariņa, Rūdolfā Pērles) māksla parādījās plašākā Eiropas un pasaules kopsakarā. Zīmīgi, ka šiem māksliniekiem cara pārvaldītajā Krievijas impērijā, ja vien pietika naudas, bija iespēja brīvi ceļot pa Eiropu, mācīties ārzemēs vai vismaz salīdzinoši viegli uzzināt par tur notiekošo, kamēr pusgadsimtu vēlāk vairākām paaudzēm, iesprostošām boļševiku impērijā, nebija nedz iespēju apmeklēt Eiropu, nedz pat uzzināt, kas tur notiek. Sekas manāmas vēl šobaltdien Latvijā, kur ir gana daudz un dažādu gadagājumu cilvēku, kam īsti nav skaidra Latvijas kultūrvēsturiskās telpas piederība Rietumeiropai.

* Kopš Pilsētas gleznu galerijas dibināšanas (1869), nosaukumi vairākkārt mainījušies – Pilsētas mākslas muzejs (1905), LPSR Padomju mākslas muzejs (1940), Rīgas pilsētas mākslas muzejs (1941), LPSR Valsts latviešu un krievu mākslas muzejs (1945), LPSR Mākslas muzejs (1964), Valsts mākslas muzejs (1987), Latvijas Nacionālais mākslas muzejs (kopš 1995) un LNMM (kopš 1995) – (red.)

pai. Arī pati joprojām turpinu apgūt to, kas bija liegts un nepieejams manos skolas gados un apjoma ziņā neaptverams studiju laikā jau pēc neatkarības atjaunošanas.

Stiprinājums pārliecībai. Stokholmas izstādē pirmo reizi saskatīju un sāku iedziļināties Jaņa Rozentāla darbu it kā divējādā pasaulē. Būdams izcils Eiropas līmeņa mākslinieks, kurš ģimenes apstākļu dēļ daudz uzturējies ārpus Latvijas – Somijā, Rozentāls vienlaikus ļoti apzināti un pašizliedzīgi nodevās savas tautas kultūras apzināšanai, veidošanai un vairošanai. Tas labi atbalsojas arī plašajā darbu klāstā LNMM *Janis Rozentāls (1866-1916). Māksla un tehnika*. Par nepārraujamo nabas saiti ar Latviju un latviešiem liecina arī viņa dzīvesbiedres Ellijas Forseles-Rozentāles lēmums pēc mākslinieka nāves pārcelties no Somijas uz Latviju, kur Rozentālu dzimta turpina dzīt atvases.

Valsts un tautas labā. Nav vairs iespējams gūt atbildi uz jautājumu, kādēļ gan Rozentāls, sajutis Eiropas elpu un labi redzēdams sava talanta dotās iespējas, neizvēlējās par katru cenu „izsisties” un gūt atzinību pasaules kultūrtelpā, bet palika uzticīgs kalpotājs savas tautas interesēm, vienlaikus ienesot modernās Eiropas vēsmas. Nav zināms, kā būtu tālāk izvērtusies mākslinieka dzīve un darbs, ja viņa mūžs neaprautos tikai divus gadus pirms Latvijas brīvvalsts nodibināšanas 1918. gadā. Bet var droši pieņemt, ka pēc iepriekšējo paaudžu nesavtīgas kalpošanas latviešu kultūrai un sabiedrībai, Janis Rozentāls pēkšņi būtu nodevies tikai „mākslai mākslas dēļ”.

Tāpat kā aizvadītais Aspazijas un Raiņa 150. jubilejas gads, Rozentāla 150-gade liek domāt par mākslinieku attiecībām ar tautu, par pienākumu un tiesībām, par to, kādi mēs izskatīsimies to acīs, kuri pēc 150 gadiem šai „zaļā zemē” pie „baltas jūras” atzīmēs kāda latviešu dižgara jubileju.

Sanita Upleja jau kopš aizvadītā gs. 90. gadu vidus raksta par aktuāliem, sabiedriski politiskiem jautājumiem – sākumā laikrakstā *Diena*, pēcāk žurnālā *Ir*: Sadarbojusies arī ar LTV ziņu dienestu un *Radio Brīvā Eiropa*, sniedzot ziņojumus no Maskavas.

Janis Rozentāls. *Princese ar pērtiķi* (ap 1909). No LNMM kolekcijas

Māris Brancis

JANIS ROZENTĀLS

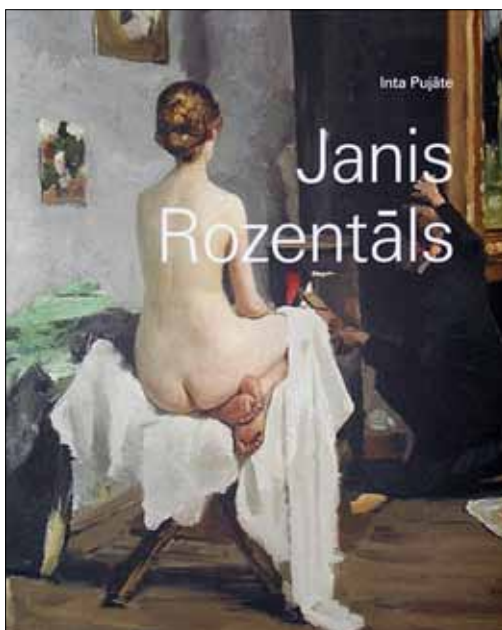
VIŅŠ GRIBĒJA DAUDZ TEIKT UN DAUDZ ARĪ PAGUVA PATEIKT

(Ludolfs Liberts)

Pirms 70 gadiem Eslingenā Helmāra Rudzīša izdotā mēnešrakstā *Laiks* (1946, nr. 8) iecienītais gleznotājs profesors Ludolfs Liberts stāsta par viņa pirmo tikšanos ar Jaņa Rozentāla glezniecību. 1907. gadā Libertu ģimene pārcēlās uz Rīgu un atvēra savu veikaliņu. Savukārt Libertu dēls Ludolfs sāka mācīties Ata Ņeniņa reālskolas pirmajā klasē. Tur Jūlijs Madernieks ieinteresēja viņu par mākslu, aicinot viņu studijā papildus mācīties gleznošanu un zīmēšanu. Tas vedināja zēnu apmeklēt izstādes nesen uzceltajā Rīgas pilsētas mākslas muzejā (tagad LNMM). Te kādā sānu kabinetā bijušas izstādītas divas Jaņa Rozentāla gleznas.

*Pēc stundām reālskolā turpu tad veda mani neskaitāmie svētceļojumi, atzīstas Ludolfs Liberts. Pēc apraksta saprotams, ka viens no darbiem bija 1903. gadā tapušais *No pļavas* (*No darba*). Tālāk mākslinieks skaidro, kas viņu gleznā apbūris: *Šīs divas pļāvēju figūras mākslinieks pratis parādīt tā, kā var pa-**

*Janis Rozentāls. *Gavilējošie bērni* (ap 1900). No LNMM kolekcijas*

Grāmata laista klajā apgāda „Neputns” divvalodu (latviešu/angļu) sērijā *Latvijas mākslas klasika/Classics of Latvian Art*, 2014. Uz vāka fragments no Jaņa Rozentāla gleznas *Mākslinieka darbnīcā* (1896).

rādīt tikai vienīgi latviešus. Tie divi var būt tikai latviešu un ne kādai citai tautai piedēriģi. (...) Tie bija manā zemapziņā sapņoti tēli, kas liela mākslinieka gleznās, lūk, bija guvusi optiski reāli tveramas formas. Un, ja Rozentāla gleznu hipnotiskā iedarbe manī nav zudusi līdz šai dienai, tad ne tādēļ, ka šinīs gleznās būtu uz audekla virsmas kāda fasciņējoša apdare, kāda izcila virtuozitāte, kompozicionāla asprātība vai rafinēta tonalitā-

te. Kādas izcilas šeit minētās īpašības šinīs gleznās nav, un tādas tur arī nav jāmeklē. Ne gleznu formālajās īpašībās viņu spēks, un ne formas sasniegumi mani valdzināja, bet gan to tīri iekšējā sirsniņuma burvība. ...Jaņa Rozentāla gara pasaule ir dziļas latviskas mentalitātes piesātināta un rezonēs katrā latviska skatītāja krūtīs.

Zem šiem Liberta vārdiem varu parakstīties arī es. Skolas un vēlākos gados vēl mākslās nepiejaucēts, Jaņa Rozentāla gleznas piesaistīja, apbūra, savaldzināja un lika tajās iemīlēties. Jau šeit pieminētā *No pļavas* (*No darba*), *Pēc dievkalpojuma* (*No baznīcas*), *Ganu meitene*, *Gavilējošie bērni*, daudzie Elijas un bērnu gleznojumi un citi darbi iemājojuši droši vien daudzu sirdīs, dažkārt pat nezinot to autoru. Tie visu mums asociējas ar Latvijū, kaut arī laiks pagājis un mūsu apkārtnē ir spēcīgi mainījusies, tomēr šajās gleznās ieslēptais nacionālisms paliek nemainīgs, tāpat kā Emīla Dārziņa *Melanholiskajā valsī* vai Jāzepa Vītola kora dziesmās.

Šogad veselu nedēļu Jelgavas mākslinieki, piedalīdamies ikgadējā plenērā, dzīvoja Saldū. Šī pilsēta kopš Rozentāla laikiem ir pārvērtusies līdz nepazīšanai, ne vienmēr uz labo pusi, taču pietiek nostāties uz laukuma iepretim baznīcas kāpnēm un vārtiem, kā domās redzi saldeniekus lēnām, cēli un svinīgi virzāties lejup, lai atsāktu ikdienas gaitas. Ja vēl aizmaldies uz līkumoto Cieceres upīti pie Kalnasētas parka, tā atmiņā uzplaiksnī *Veļas mazgātājas*, *Pie straute* ar mazo ūdens nesēju ziemas dienā, daža laba pavasara aina. Ar nēšiem vairs ūdeni negādā uz māju ikdienas lietošanai, taču gars paliek.

Par to visu un daudz ko citu jādomā un jāapcer, ja aizej uz LNMM, kur turpat divus ar pusi mēnešus šogad skatāma Jaņa Rozentāla 150 gadu jubilejai veltīta izstāde ar nosaukumu *Māksla un tehnika*. Izstāde ir plaša un daudzveidīga. Te varam iepazīt mākslinieku kā fotogrāfu, kas iemūžinājis Saldū un atsevišķus mirkļus no savas dzīves, tai skaitā fiksējis atsevišķu gleznu kompozīcijas. Saistošs arī viņa dzīves stāstījums attēlos un dokumentos. Bet izstāde paņem savā varā bez atlikuma.

Izstādē atklājas Jaņa Rozentāla talanta daudzpusība, ko apliecina 142 darbi. Bet tie nebūt nav visi, kas saglabājušies līdz mūsdien-

Janis Rozentāls. *Leda un gulbis*. Fragments (ap 1909). No LNMM kolekcijas

nām. No Jaņa Rozentāla Saldus muzeja nav patapināts neviens darbs. Tur viņa celtajā un tagad restaurētajā darbnīcā ir sava jubilejas izstāde. Toties LNMM varam iepazīt eksponātus no Akseli Gallena-Kallelas, Rakstniecības un mūzikas, Liepājas un Tukuma muzeja, tāpat no vairākām privātām kolekcijām Latvijā un Somijā.

Izstādi analizēt un vērtēt neuzņemos, tā, pēc mana ieskata, jāredz katram latvietim. Tomēr dažas lietas gribas atzīmēt. Piemēram, varam ieraudzīt daudzus *Arkādijas* variantus vienkopus. Visos laikos ļoti populāra un noslēpumaina likusies *Princese ar pērtiķi*, kuras patiesais šifrējums joprojām nav atrasts. Interesanti ir tas, ka līdz šim bija zināmi divi darba varianti, kaut gan tiek minēts, ka to bijis vairāk, taču īsi pirms izstādes dienas gaismā parādījās vēl viens.

Janis Rozentāls nāk no pašiem vienkāršākajiem tautas slāņiem, taču tagad tiek atzīmēts visas pasaules mērogā – kā zināms, UNESCO 2016. gadu blakus melnā kvadrāta izgudrotājam Vasilijam Kandinskim izsludinājis par Jaņa Rozentāla gadu. Tāpat viņa izstāde būs skatāma Somijā, novembrī arī Parīzē. Apģāds *Nepuņns* gatavo pamatīgu viņam veltītu izdevumu.

Nobeigumā vēlreiz jācītē Ludolfs Liberts: *Rozentālam līdzekļi un izteiksmes formas nekad nav bijuši pašmērķi un nekad nav bijuši pārsvarā par saturu un gleznas saturā pasakāmā nepieciešamajām vajadzībām. Rozentāla mākslinieka idejiski garīgā bagāža bija bagāta un svaiga. Tā nāca no pašas Latvijas zaļās zemes dziļumiem. Viņš gribēja daudz teikt un daudz paguva arī pateikt.* □

Pēc Jaņa Rozentāla gleznotas skices kādai reklāmai (ap 1908). Skat. arī <http://www.artterritory.com/lv/zinas/5449-jana_rozentala_dzimsanas_dienas_ballite>

Māris Brancis

TĒLOTĀJA MĀKSLA JAUNAJĀ GAITĀ

Pērnruđen LNB Stendera lasītavā notika (2015.20.X) sarunu pēcpusdiena „Kultūrai un brīvai domai: Rakstu krājumam *Jaunā Gaita* – 60”. Šai sakarā arī man lūdza uzstāties kā vienīgam redakcijas loceklim, kurš dzīvo Latvijā. Tā kā šajā statusā esmu visai neilgi, nejutos tiesīgs kaut ko runāt redakcijas vārdā, tādēļ sarīkojuma rīkotājiem LNB un LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtam piedāvāju sagatavot nelielu pētījumu par tēlotāju mākslu *JG*. Nezinādams šī sarīkojuma žanru, īsu, bet visai akadēmisku ieskatu arī sagatavoju, bet, kad ierados notikuma vietā, atklājās, ka no manis neko nopietnu negaida. Pēcpusdienas gaitā īsos vārdos izklāstīju savus atzinumus, taču praktiski pētījums palika nenolasīts. Tagad to piedāvājam *JG* lasītājiem.

Ar Aivara Roņa zīmējumu uz vāka 1955.gada rudenī iznāk Amerikas Latviešu jaunatnes apvienības „Apgāda” nozares izdevuma jeb, kā lasāms tā žanra definējumā, „rakstu krājuma jaunatnei” *Jaunā Gaita* 1. numurs. Tā atbildīgais redaktors ir Valters Nollendorfs. Ievadvārdos viņš raksta:

Doma, ka mēs būsīm latvieši tik ilgi, kamēr mēs lūgsīm Dievu latviski, nosaka, kāda valoda mums jāsaglabā. Jo ir divas latviešu valodas: viena ir pasīvā ikdienas valoda, otra – aktīvā gara valoda. Pirmā valoda prasa ēst un dzert, runā par darbu, mašīnām, laika apstākļiem; otra valoda lūdz Dievu, atklāj dvēseles pārdzīvojumus un izsaka dziļākās domas. Gara valoda ir kultūras valoda: tikai gara valoda var radīt kultūru un uzturēt kultūru dzīvu.

Radīt kultūru un uzturēt kultūru dzīvu – šo uzdevumu *Jaunā Gaita* godprātīgi veikusi nu jau vairāk nekā 60 gadus atšķirībā no daudzajiem latviešu žurnāliem ārzemēs, kuri pamazām nogājuši no vēstures skatuves. *Jaunā Gaita* pratusi mainīties, ko noteikuši tie pasaules procesi, kādiem tā bijusi spiesta pielāgoties. Un ne tikai pārveidoties, bet, gribas teikt, padziļinājusī un paplašinājusī saturu, formu un areālu. Tagad tā izplatās arīdzan Latvijā. Sākot kā trimdas jaunatnes žurnāls, *Jaunā Gaita*, ieejot pilnbriedā, ietvēris savu

autoru sarakstā arī rakstītājus no dzimtenes. Tiesa, tā vienmēr ir centusies sekot līdzi kultūras notikumiem Latvijā, arīdzan laikos, kad šķirtās tautas daļas nevarēja tieši sadarboties. Tagad žurnāls ir kļuvis par visas pasaules latviešu inteliģences vienotāju kultūras jomā.

Jau no 1. numura uzmanības centrā bijusi ne tikai literatūra, bet arī citas kultūras jomas – mūzika, arhitektūra, daiļamatniecība, tēlotāju māksla, kultūrvēsture utt. Vispirms par žurnāla māksliniecisko izkārtojumu.

Ieraugot jaunu izdevumu, vispirms nojautu par tā ievirzi dod vāks, kas lielā mērā ir tā seja, pēc kā lasītāji var spriest par saturu. Vāks ir satura vizuālais tēls. 1. nr. vāks vēsta, ka tas ir izteikti latviešu žurnāls: latviska aйна, nacionāla ornamentu sleja un nosaukums klasiskā šriftā. Turpmākie seši numuri ir ļoti līdzīgi. Mainās tikai vāka pamattonis un visai sentimentālais zīmējums (autori – Aivars Ronis, Jānis Rinkušs, Elmārs Kalnaraups un citi) – latvju jaunava vēro dzimtenes tāles, Ziemassvētkos pie eglītes dus cimdu pāris, sakta, Rīgas siluets.

Ar 13. nr. (1958) izdevēji atsakās no šādiem vāka zīmējumiem, atstājot tikai žurnāla nosaukumu šriftā (sākotnēji to veido Jānis Svilumbērzs, vēlāk Imants Bite ar dzērvi lidojumā augšup, visbeidzot Tāivaldis Stubis). Šāds zināmā veidā askētisms ir pievilcīgs, kas apliecina, ka žurnāls pacēlies jaunā attīstības pakāpē.

Ar 25. nr. mainās vāka koncepcija. No šī laika katram numuram ir savs individuāls vāks. Otrkārt, uzraksts *Jaunā Gaita* nereti pakārtojas attēlam vai ornamentam, un vairs nav dominējošs, kā tas bija iepriekš. 25. nr. vāka autori Ivars Alberts un Jānis Svilumbērzs melnbaltajā attēlā (acīmredzami tas ir kontrastains foto palielinājuma fragments) izcentrē kādu telpas daļu ar sēdoša cilvēka siluetu un krietni mazākiem un ne tik uzkrītošiem sarkaniem burtiem un cipariem dara zināmu izdevuma nosaukumu un kārtējo numuru. Turpmāk katra numura vāku veido gan uzraksts vai burtu kārtējumi (Ilmārs Rumpēters, Imants Āboliņš), gan ar attēlu detaļas vai kolāžas (Jānis Svilumbērzs), gan arī ornamentāli (Laimonis Mieriņš) vai pat pagari stāstījumi (Ilgvars Šteins) – katra izlaiduma vāku nosaka autors. Reti parādās kāds foto portrets (Imants Āboliņš) vai arhitektūras piemineklis (Uldis Gustavs).

Zīmīgi, ka sākotnēji ceturtais vāks paliek tukšs, bet 30. nr. (1961) Jānis Svilumbērzs veido abus vākus kā vienotu veselumu, vēlāk ceturtais vāks paliek kā reklāmas vieta dažādiem latviešu izdevumiem vai sarīkojumiem. Tad pienāk laiks, kad uz tā drukā kopsavilkumu angļu valodā, ko nereti rotā kāda fotogrāfija.

Ar 27. nr. (1960) parādās arī žurnāla mākslinieciskā redaktora vārds – Imants Āboliņš, pēc tam 31. nr. viņu nomaina Tāļivaldis Ķīķauka, ik pa laikam mainoties vietām – kad viens ir redaktors, otrs darina vāku. 36. nr. (1962) pirmo reizi grezno Ilmāra Rumpētera vāks. Viņš ir arī mākslinieciskais redaktors (JG57-219, 1966-1999). Pēc tam vairs mākslinieciskais redaktors nav uzrādīts un, bez Rumpētera, vākus darina arī virkne citu mākslinieku.

Pie grāmatu mākslinieciskā noformējuma pieder arī ilustrācijas un vinjetes. Acīmredzot, sekojot vecāku dzimtenes un mītnes zemes žurnālu praksei, arī JG sākuma periodā bez tām nevarēja iztikt – citu iemītā taču bija jāmin tālāk. Arī jaungaitieši katru prozas publicējumu vai garāku apcerējumu iezīmē ar vinjeti, kurā parādās figūras un ainavas. Tie ir pirmie soļi, tādēļ acīmredzami vēl nav zināmi spējīgi jaunākās paaudzes mākslinieki, kas varētu tos darināt augstākā mākslinieciskā līmenī. Jāizlīdzas ar to, kas ir, tādēļ gan vinjetes, gan ilustrācijas bieži zīmē visai veikli amatieri. Tomēr pamazām izdevēji no šīs prakses atsakās, dodot priekšroku fotogrāfiju iesaistīšanai žurnāla vizuālajā risinājumā, kā arī profesionālu mākslinieku darbu melnbaltajām reprodukcijām. Tā tas risinās līdz 1956.gadam, kad 5. nr. parādās Reiņa Birzgaļa humoristiskie zīmējumi *Latvju dainām*, tie turpinājās arī nākamajos numuros.

Vairākus gadus žurnāla centrā ir tikai proza un dzeja, kā arī latviešu jaunatnes organizāciju dzīve ASV, Kanādā, Austrālijā un Eiropā. Tikai 13. nr. (1958.I/II) pirmo reizi žurnāla vēsturē tiek iespiests profesionāla mākslinieka darbs – Benno Tāļivalža zīmējums *Divi jātņieki* ar nelielu piezīmi par autoru, kurš, kā teikts, beidzis Čikāgas Mākslas institūtu (1956) un Grandrapidus sarīkojis (1957) savu pirmo darbu izstādī. 14. nr. publicēta Edvīna Strautmaņa gleznas melnbaltā reprodukcija, tad 15. nr. Jāņa Gorsvāna darbs, arī pāris teikumus iepazīstinot ar viņiem. Pēc

tam seko pieklusums. Mākslas darbu reproducēšana atsākas ar jau garāku rakstu par autoriem pēc kāda laika – Ivars Alberts (19. nr.), Tāļivaldis Stubis (20. nr.), Laris Strunke (21. nr.), Anna Annus-Hāgena, Jānis Annuss (23. nr.). Jānis Krēsliņš iepazīstina 22. nr. (1959) ar Melburnā, Austrālijā, 28 gadu vecumā mirušo latviešu grafiķi Sigurdu Kalniņu un ar viņa ilustrācijām Aleksandra Čaka dzejolim *Atzišanās*, kas izdotas 150 eksemplāros.

Pirmais nopietnais raksts par mākslas izstādi un tās autoriem parādās 24. nr.: Jānis Krēsliņš stāsta par jaunajiem latviešu māksliniekiem, kuri studējuši Čikāgas Mākslas institūtā un sarīkojuši kopīgu uzstāšanos Krolla aģentūras protekcijā. Autors atreferē gleznotāja Jāņa Kalmītes sacīto vernisāžā, proti, šie jaunie cilvēki – keramiķis Reinis Eikens, gleznotāji Silvija Šteinere-Bērziņa, Ojārs Šteiners, Vitauts Šimanis, Uldis Krūmiņš, Edvīns Strautmanis un Benno Tāļivalds *kā reti kāda grupa orientējas rietumnieciski un par visu vairāk vēlas būt bezkompromisa gleznotāji – artisti*. (..) *Galvenās ietekmes viņu mākslā nāk no ļoti avangardiskā amerikāņu modernās glezniecības virziena, ko reizēm dēvē par abstrakto ekspresionismu*. Tālāk Jānis Krēsliņš iepazīstina ar abstraktā ekspresionisma triumfālajiem panākumiem Eiropā un vienlaikus aizrāda, ka netrūkst arī skeptisku atsauksmju, bet tādām jābūt: *Vienvirziena domāšana, kā paši tik labi no savas pagātnes un diemžēl reizēm arī tagadnes zinām, ir bezjēdzīga un nāvējoša – arī modernā mākslā*. Krēsliņš nebaidās pateikt, ka latviešu prese neziņo par jauno mākslinieku veikumu: *Tikai žēl, ka mūsu sabiedrības lielas daļas oficiālie mākslas vērtēšanas kanoni vēl joprojām lielā mērā krievu un vācu gadsimta sākuma standartu noteikti*. Šādi standarti ir galīgi un bezcerīgi novecojušies. Būtu vēlams, lai mūsu prese šīs dienas mākslas tendencēm veltītu vairāk telpas un saprašanas.

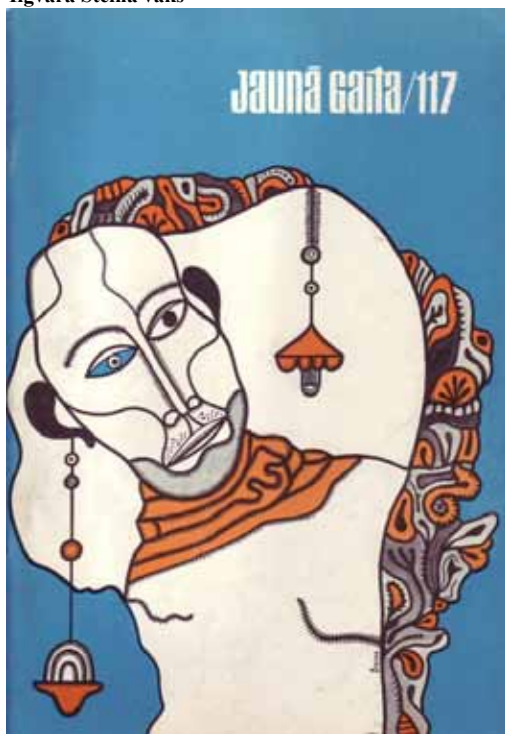
Acīmredzami Jāņa Krēsliņa rakstam ir noteiktas sekas – jau nākamajā numurā māksla ieņem krietni vairāk vietas, nekā tas bija agrāk – G.S. (domājams Gunars Saliņš) stāsta par tikšanos Ilmāra Rumpētera un viņa tolaik dzīvesbiedres dzejnieces Baibas Bičoles mājā, vēlāk iespiesta Ivara Alberta fotoreportāža no vācu nacistu izstādes ar humoristiskiem komentāriem un gala secinājumu: *...īstenībā tas viss laikam ir — mūsu tagadnes mī-*

mikrija, kā arī garš Dr. Jēkaba Ozola pētījums „Senatnes pieminekļi ar seno baltu attēliem”. Kauliņi ir mesti, un turpmāk tēlotāja māksla žurnālos netiek vairs aizmirsta – katrā nr. publicēta kāda mākslas darba reprodukcija un isāks vai garāks apcerējums par autoru, piemēram, Velta Toma stāsta par Daini Miežāju (26. nr.), Jānis Krēsliņš intervē Kārli Neili Austrijā un raksta par Rolandu Kaņepu (27. nr.). Ar 28. nr. *JG* sāk piedāvāt eruditā grafiku un mākslas kritiķa Herberta Sila rakstus par latviešu mākslu un par pasaules mākslas jaunākajiem procesiem.

Parādās arī dzian problēm raksti, piemēram, Imanta Bites „Latviskās glezniecības jautājums” (nr. 28-29). Autors apzinās šīs tēmas sarežģītību, piemērinādams, ka tā ir *pārejoša parādība*, taču tā katrā gleznotāju paudzē parādās, bet līdz šim nav atrisināta un diez vai ir atrisināma. Tomēr viņš garā apcerējuma beigās nonāk pie secinājuma, ka jāpiesaista dažādu nozaru speciālisti, rūpīgi pārbaudot katru soli. *Tikai tad var cerēt, ka rasies iespēja no līdzšinējās pačalošanas mūsu tēlotājā mākslā pacelties uz patiešām nopietnām pārrunām, kurās „latviskais” būtu noteikts, precizēts jēdziens.*

Jaunās Gaitas vākus internetā (www.jaunagaita.net) ir skatījis un cildinājis ne viens vien interesents, viņu vidū arī profesionāli dizaineri.

Ilgvāra Šteina vāks

JG 41. nr. (1963) liela vieta atvēlēta diskusijai par abstrakto mākslu, ko vada Tālvāldis Ķīķauka, kurš žurnāla lasītājiem bieži stāsta par Kanādas latviešu māksliniekiem. Uz viņa jautājumiem atbild latviešu mākslas speciālisti no visas pasaules – Herberts Sils no Austrālijas, Uldis Krūmiņš un Eleonora Šturma no ASV, Juris Soikāns (Vācija), Jāzeps Trizna (Beļģija) un Imants Bite (Anglija). „Abstraktās mākslas simpoziji”, kā nodēvēta šī neklātienas saruna, aplūko šo jautājumu no dažādiem aspektiem, arī to, vai šīs mākslas novirziens var būt latvisks. Uz to ir visai izvairīgas atbildes, ko apkopo arheoloģijas un mākslas zinātņu doktors Jāzeps Trizna (starp citu, 2015.25.1 viņš nomira 96. dzīvības gadā Beļģijā Luvenā – Louvain-la-Neuve): *Abstraktajā mākslā varētu saskatīt latviskus vaibstus, ja tikai māksliniekam būtu latviskā dvēsele.* Par dažādām mākslas problēmām ir rakstījuši Lidija Dombrovska-Larsena, Kārlis Neilis, Zigfrīds Sapietis un citi, kuri dalās ar lasītāju savās pārdomās par doto tēmu, bet tālākas diskusijas neseko.

Tāpat kā žurnālā literāti visu laiku seko rakstniecībai Latvijā, tā arī tēlotāja māksla dzimtenē piesaista rakstītāju uzmanību. Tā G.I. (domājams Gunars Irbe, kurš ir viens no

Dītas Lūses vāks

redaktoriem) apcer 1964. gada rudenī (nr. 52) vairākās Zviedrijas provincēs reprezentēto latviešu grafikas un akvareļu izstādi, ko sarīkojusi Latvijas un ārzemju kultūras sakaru biedrība un Zviedru un padomju draudzības biedrības Latvijas nodaļa. No apceres autora par izstādi gūstam tikai vispārēju priekšstatu, uzzinot tikai to, ka tajā piedalās Kurts Fridrihsons, kura akvareļos jaušama dziļāka vēlme meklēt ko jaunu, Klāra Vīka (tobrīd viņa ir jau mirusi), Pauls Duškins, kura darbs *Nakts pie Daugavas* rada vēlēšanas atgriezties, Oļģerts Ābelīte, kam eksponētas ilustrācijas *Leģendai par Pūcesspiegeli*, un Zigurds Zuze ar kosmosa tēmu. Secinājums ir ļoti kategorisks un tiešs – *dzimtenē latviešu mākslai trūkst individuāla radītāja asuma, trūkst inspirācijas, trūkst apvāršņu, trūkst progresivitātes un meklējumu.*

Par mākslu Latvijā raksta arī gleznotājs Laimonis Mieriņš, kurš kontaktu iespējas ar dzimteni meklēja jau 60. gados un sāk publicēties *JG65* (1967), tiesa, vispirms par latviešu māksliniekiem Lielbritānijā un mākslas notikumiem Anglijā. Viņš izsakās ļoti asi, ne-laipojot. 1967. gadā parādās viņa recenzija par padomju glezniecību, kas bijusi apskatāma Londonā, Karaliskās Mākslas akadēmijas Diplomu zālē. Tā bijusi komerciāla izstāde, kurā eksponēti arīdzan 13 latviešu gleznotāji, no kuriem izcelts Laimdots Mūrnieks: *Iluzorisku telpu aizstādams ar 'krāsas telpu', līdz ar to pietuvodamies 'tīrās formas problēmām', Mūrnieks sevi pierāda par laikmetīgāko gleznotāju visā izstādē.* Ar nr. 89 (1972) mākslinieks periodiski publicē pārskatus par mākslas dzīvi Latvijā, gūstot bieži vien informāciju no avīzes *Literatūra un Māksla* un žurnāla *Māksla*. Viesodamies pirmo reizi Latvijā (1973), viņš pats savām acīm iepazīstas ar glezniecību, grafiku, tēlniecību, lietišķo mākslu un arhitektūru. Līdz neatkarības atgūšanai viņš ik pa trim gadiem ceļo uz tēvzemi, bet pēc tam – ik gadu, nonākot tiešā kontaktā ar mākslas procesiem dzimtenē un par jaunākajām norisēm vēstot *JG* lasītājiem.

Bez Laimoņa Mieriņa kādu rakstu par mākslu Latvijā publicē arī Raimonds Staprāns (nr. 75 viņš recenzē divus Latvijas izdevumus – nelielo Mārtiņa Ozoliņa grafiku grāmatu un Leo Svempa 32 gleznu reprodukciju izlaidumu).

JG 113 (1977) pirmo reizi iespiests Nikolaja Bulmaņa (1929-2014) raksts par Arnoldu Nulīti, pamazām tam seko citi. Viņš, apveltīts ar lielisku publicista talantu, bija studējis mākslas vēsturi Ontario Mākslas koledžā Toronto, tādēļ viņa skatījums uz mākslas procesiem ir ļoti nopietns, dziļš, nebaidoties būt personisks un akcentējot plašu problēmu loku – līdz tam tas notiek visai reti. Acīmredzot tas ir par iemeslu, kādēļ viņu 1980. gadā (nr. 131) uzaicināja par redakcijas locekli. Ar nr. 145 (1983) parādījās Bulmaņa īpaša apcerējumu sadaļa „No vienas puses tā...”, kas turpinājās vai katrā nākošajā laidienā, arī citi raksti. Viņa izstāžu apraksti, intervijas un mākslas ceļojumu apskati, lielais vairākums publicēti *JG*, ir tik nozīmīgi latviešu trimdas mākslas vēsturē, ka Gundega Cēbere tos sakārtoja krājumā ar *JG* nodaļas nosaukumu *No vienas puses tā...* (Rīgā: Mansards, 2010. 535 lpp.). Nikolajs Bulmanis kā mākslas nodaļas redaktors atzīmēts līdz nr. 201 (1995), bet ar nr. 203 viņa vietā ir Volde-mārs Avens, taču drīz vien – ar nr. 220 (2000) vairs nav uzrādīts, kurš ir mākslas redaktors.

1990. gados parādījās atsevišķu Latvijas mākslas zinātnieku (Rūtas Muižnieces, Iman-ta Žūriņa, Tatjanas Sutas u.c.) apcerējumi.

Par mākslas darbu reprodukcijām jau runāts iepriekš, taču jāpieskaras vēl vienam aspektam. Ilgu laiku tās ir tikai melnbaltas. Pirmā krāsu reprodukcija parādās nr. 41 (1963) – Elmāra Damberga (viņš pazīstams arī kā karikatūrists Dadzis) pastelis *Ceļā uz Ēģipti*. Tad seko klusums – līdz nr. 70 (1968), kad krāsās nodrukā Riharda Zariņa karikatūru no *Svariem* (1907), pēc tam atkal valda melnbaltais variants, vairākas reizes žurnāls publicē Rū-dolfa Kronberga darbu krāsu reprodukcijas, 100. nr. parādās Gvido Augusta grafikas lapa *Trīs rītiņi neredzēju*, taču tad atkal viss aiziet vecajās sliedēs. Tikai kopš nr. 214 (1998) ievadattēls – kāds mākslas darbs tika iespiests krāsās. Tas ir laiks, kad pēkšņi mirušā ilgga-dīgā redaktora (kopš 1960) Laimoņa Zandberga (1932-1997) vietā nāk Rolfs Ekmanis. Jāmin arī Nikolaja Bulmaņa dzīvesbiedre – *JG* saimniecības daļas vadītāja (1984-2012), arī Ekmaņa vietas izpildītāja (1998-2009) Ingrī-da Bulmane, kurai ir labs kontakts ar māksli-niekiem trimdā un arī Latvijā. Tagad ilustratīvais materiāls žurnālā visvairāk parādās krāsās, kas izskaidrojams ar jauno tehnoloģiju strauju attīstību.

Starp citu, pirmās Latvijas mākslinieku darbu reprodukcijas tiek iespiestas tikai 1969. gadā – Gunāra Krolla linogriezumi un Džemmas Skulmes akvarelis *Pieta*. 21. gadsimtā, protams, mākslinieku dzīvesvieta nenosaka, vai viņa darbs parādīsies žurnāla slejās, kaut arī uzsvars ir likts uz ārzemēs dzīvojošo mākslinieku darbiem, un tas ir saprotams – žurnāls tomēr tiek sagatavots un iespiests aiz Latvijas robežām – vispirms Kanādā, tad ASV.

Garāmejot jāpieskaras vēl vienai *JG* iniciatīvai. Darbības paplašināšanas un līdzekļu vākšanas nolūkos Toronto noorganizē (1965.2.V) mākslas skati un simpoziju. Mākslas darbus varēja izlozēt. Pirmajā reizē nopērk 300 lozes, bet no 95 saziidotajiem darbiem ir iegūstami tikai desmit. Turpmāk šī izstāde ceļoja pa Kanādas un ASV pilsētām, un kā liekas, gūst atbalstu skatītājos un žurnāla lasītājos.

Savos 60 gados *JG* mainījusies gan saturā, gan ārējā veidolā. Mainoties paaudzēm, žurnāla redakcijā šī gs. sākumā ienāk jauni cilvēki piemēram, Linda Treija un Vita Gaiķe, kuras dzimušas un skolojušās Latvijā. Šeit noteikti jāuzsver, ka Linda Treija ir profesionāla gleznotāja, bet lieliski arī raksta par latviešu māksliniekiem – gan ārpus Latvijas, gan arī Latvijā esošajiem.

Indras Ekmanes vāks

JG ir izgājusi visai garu ceļu un nu jau iesoļojusi brieduma periodā. Priekšā ir jauni izaicinājumi – jaunās tehnoloģijas prasīt prasa mainīties. Kā zināms, šobrīd lielākie preses izdevumi blakus papīra formātam uztur savas mājas lapas, kurās parādās arī tas, kas vēlāk netiek nodrukāts, aizbildinoties, ka internetā ziņas lasītāju sasniedz ātrāk, ir operatīvākas un tamlīdzīgi. Tas, pēc maniem ieskatiem, attiecas uz avīzēm. Žurnāli, kuri iznāk reiz mēnesī, divos vai tikai reizi ceturksnī, ir cita veida informācijas nesējs. Tas analizē, iedzījinās vēstures slāņos, vāc ziņas no plašāka areāla, kas prasa ilgāku laiku rakstu sagatavošanai. Kaut arī patlaban pastāv e-grāmatas, taču joprojām lasa grāmatas, iespiestas uz papīra. Atcerēsimies arī pareģojumus, ka fotogrāfijas triumfs iznīcinās glezniecību, ka kino aizvietos teātri utt. Nekas tāds nav noticis. Līdz ar to arī žurnāli paliks iespiesti uz papīra. Tādai jāpaliek arī *Jaunajai Gaitai*, kuras centrālā tēma ir un paliks Latvija un tās kultūra gan ārvalstīs latviešu diasporā, gan dzimtenē.

Māris Brancis, mākslas vēsturnieks, daudzu rakstu un vairāku grāmatu autors, ir *JG* redakcijas loceklis. Dzīvo Jelgavā. Nesen publicēta Māra Branča un Ingrīdas Burānes grāmata *Trešā atgriešanās: Ieskats mākslinieka Osvalda Rožkalna dzīvē un darbos* (Mansards, 2016).

Valdas Kajakas vāks

Tālvilža Stubja vāks

Tālvilža Ķīkauks vāks

Ilmāra Rumpētera vāks

Ilmāra Rumpētera vāks

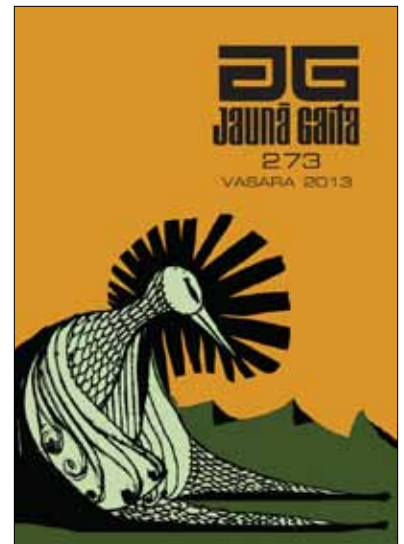
Voldemāra Avena vāks

Raimonda Staprāna vāks

Lindas Treijas vāks

Brenča Sila vāks

DACES MICĀNES ZĀLĪTES SARUNA AR GUNARU BIRKERTU

DMZ: Esmu viesos pie arhitekta Gunāra Birkerta. Mūsu saruna ritēs gan iedziļinoties arhitekta paveiktajā milzīgajā darbā Gaismas pils būvē un idejas tapšanas radošajā procesā, gan viņa domās par Latviju.

Saruna ir mūsu satikšanās punkts, lai cilvēki Latvijā vēlreiz varētu klausīties Meistarā un iedziļināties viņa domās.

GB: Labi. Man ir jāsāk ar to, kas ir parādījies presē, teiksim, kā vērtējums, ka esmu mēģinājis, savā prātā iedomājoties Latviju... Es viņu kādā punktā idealizēju, ko latvieši vairs nesaprot, jo man ir pamats – vecā Latvija, kurā esmu dzimis un audzis. Tā ir mana ticība Latvijai, mīlestība uz Latviju, tēvu zemi, mīlestība uz Latvijas dabu un kultūru. Mīlestība kopā uz visu, ko minēju. Katrā gadījumā, es drusku izlaižu cilvēku, jo tagad cilvēki bieži sniedz dažādas pieejas, dažādus viedokļus par mūsu zemi, kas nav tieši tanī virzienā, kā es jūtu Latviju.

Kā es gribētu redzēt Latviju nākamajos simts gados. Bieži tiek uzsvērts – naivi domāt, ka Latvija varētu tāda būt. Man ir pārņemts, ka dzīvoju ilūzijā, ka tā nevar būt. To runā cilvēki, kas paši nav dzīvojuši tanī laikā, bet vēro un vērtē to, kā es tam esmu piegājis. Par to es neesmu daudz runājis... Es esmu izteicies formā un arhitektūrā, un tā tālāk. Tiek pieņemts, ka tas savā ziņā ir pagājis un mūsu kultūrā tā vairs nav. Tāpēc arī jūtu, ka viss, kas ticis darīts, nav saprasts.

DMZ: Brīnišķīgi, mūsu saruna dos jaunas atziņas.

Ļoti gribētos dzirdēt, kurā brīdī no kosmosa pie Jums atnāca radoša doma, ka „Jā, Latvijas bibliotēka tautai ir tieši šis monumentālais Stikla kalns”. Un, kad tajā ienācu iekšā, sajutos kā senču pili – koka apdare, melna dreļļa marmora grīda ātrijā. Varat pastāstīt par tēla rašanos?

GB: Es varu teikt to, ka tas viss stāsts netika salikts kopā no dažādiem iespaidiem, dažādiem konceptiem. Tas radās. Tas radās jau kā paredzēts intuitīvs zemapziņas veidojums. Tad es viņu pašu sāku likt un analizēt. Tas bija 1988./1989. gadā, kad Latvijā cīnījās par atbrīvošanos no pēdējiem 50 gadiem. Un tā [atbrīvošanās] arī notika.

Tai pašā laikā notika vēl citas lietas. Tauta jutās reizē brīva un nebrīva. Cilvēki nezināja, kādi sociālie atbalsti iespējami jaunajā valstī, kādi būs veselības atbalsti, izglītības atbalsti. Viņi bija neziņā, jo tanī brīdī domāja tieši par šīm praktiskajām lietām. Te nav runa par pašapziņu (pašapziņa arī nebija tik liela), bet par tām lietām, kas tieši iespaido dzīves būtību. Tanī brīdī man likās – neviens negrib domāt par bibliotēku. Bibliotēka bija kaut kur zemapziņā, bet cilvēki vairāk rūpējās par praktiskām lietām, personisko labklājību utt. Man tas ir bijis. Zemapziņā parādījās doma, ka tā noteikti nebūs tā primārā izšķiršanās un ka man ir jāspēr solis un jārada tēls, kas tajā brīdī latviešiem dotu kādu pieturas punktu kultūras līmenī. Tad es tiešām sāku domāt par bibliotēku, par telpu, par celtni. Man bija skaidrs, ka tai jābūt kaut kam tādām, kas ir simbols, vizuāls tēls, lai latvju tauta varētu pieķerties tieši vizuāli [uzsver runājot]. Un meklējot, jāsaka, atkal nāca pa labiem stariem. Skatoties mūsu kultūru, tieši mūsu vēsturi un vēsturisko kultūru, nāca lieli gari – Rainis. Un Rainim priekšā stāvēja „Zelta zirgs”, Stikla kalns, kas bija pirmais tēls

[angl. *image*]. Uz tā pamata es sāku būvēt vizuāli. Stikla kalns kļuva par metaforu, kas turpinājās arhitektoniskā formā. Mana doma bija, ka latviešu intelekts to ļoti labi varēs samērot ar Raiņa domu, vizuālo tēlu. Un tas ir labs tēls nacionālajai bibliotēkai. Bibliotēka ir viens no katras valsts četriem stūriem. Nacionālais muzejs, nacionālā banka, nacionālā bibliotēka, nacionālā opera. Tie ir tie punkti, tie galvenie pamati, kas tur mūsu kultūru augšā. Tad radās doma, un nevaru pateikt kā, bet pēkšņi bija doma, ka Stikla kalns nav tas īstais apzīmējums. Varbūt, ka tēls ir veidots pēc līdzības ar Stikla kalnu, bet doma radās par Ausekļa Gaismas pili. Jo to, kas tur bija redzams, negribēja saukt tieši par Stikla kalnu, bet par ko drusku substancionālāku, – par Stikla kalnu, kas ir Gaismas pils. Bet tā Gaismas pils mums vienalga bija metaforiski jāuzceļ augšā, un atkal bija jauns aicinājums latviešu tautai celties. Tauta pati sāka simbolisko nogrimušo pili celt augšā – tā bija tā doma. Nogrimusi pils pacelsies – tad Latvija uzplauks! Tauta arvien vairāk lietoja Ausekļa Gaismas pili, mazāk Raini un vairāk Ausekļa domu. Ideja gadiem attīstījās tajā virzienā, radās pēc tautas vēlmes. Varbūt, ka bibliotēkas tēls ir veidots pēc līdzības ar Stikla kalnu, bet doma radās par Ausekļa Gaismas pili.

DMZ: Tas tautā bija dzīvs pašapziņas izteiksmes veids visus padomju laikus – dziedot un izsakot ilgas pēc brīvības.

GB: Dziesmusvētkos, kad dziedāja kopkori Jāzepa Vītola komponēto kora dziesmu ar Ausekļa vārdiem „Gaismas pils” – tad tauta izteica savas jūtas un cēlās kājās.

Pāreja no Stikla kalna uz Gaismas pils tēlu tika paplašināta un padziļināta. Tautai vajadzēja momentu, lai sajustu savu spēku un celtu pili augšā. Realitātē tas notika. Nosaukums „Stikla kalns”, kāds bija iegājies, mainījās. Notika metamorfoze bibliotēkas tēlam. Tauta bija sevi pārvarējusi un tauta bija gatava celt augšā Ausekļa Gaismas pili! Tur bija tas veids kā piedalīties! Tā nonācām līdz tam brīdim, kad abas metaforas savā ziņā tika apvienotas. Stikla kalna metafora mums ir ļoti zināma, savukārt Gaismas pils metafora nav zināma, jo Latvijā pilis saistās ar vācu okupācijām un ordeņu pilīm. Pils tēls nebija tik stiprs kā Stikla kalna tēls.

Katram skolēnam var nolikt Stikla kalnu un Raini, un viņš pateiks. Tādā veidā un tā tauta gribēja, tādēļ viņa [bibliotēka] kļuva par Gaismas pili.

DMZ: Gaismas pils kontekstā gribētos izziņāt Jūsu domas dziļāk. Kā Jūs domājat par Gaismas pili? Vai Jums kā celtnes arhitektam iekšēji vizualizējās, notika saslēgšanās ar senču pilīm, ar senajiem folkloras mītiem par nogrimušām pilīm, par tautai zudušo kontaktu ar...

GB: Esamību.

DMZ: Jā, ar esamību.

GB: Jā, es domāju, ka man tas simbols... Tam pat nebija definīcijas. Vai tā būtu tāda puse, vai tāda puse – tā nebija. Tas bija simbols. Tā bija pils [aplēcinoši rāda ar rokām]. Tā kā pašlaik tā jau ir esoša celtnes, tad tā vairs nav tikai mītiska. Tā funkcionāli jau ir bijusi PILS, bet ir nogrimusi, viņa ir – viņa ir jāceļ augšā! Tanī brīdī, kad viņu ceļ augšā, tanī brīdī redzams tas arhitekta ieguldījums, kad viņu parāda – kāda tad viņa ir! Šinī gadījumā viņa ir tāda, kāda viņa ir! Ļoti daudz jau ir iekšas apdare un iekštelpas, un tā tālāk. Es domāju – tas vairāk ir mūsu etnogrāfiskajā, vizuālajā kultūrā, tādā no pagātnes, jo tur ir zināma sajūta ieejot.

DMZ: Gaismas pils ir nogrimis pilskalns, kurā atdzimst Latvija. Pilskalns ceļas, tā ir tā Latvijas atdzimšana, otrā dzīvība. Kaut kas tāds – pils pacelšanās – iedod to, kas atkal ļauj dzīvot.

GB: Es piekrītu tam, ka tas ir. Bet tur ir vairāki līmeņi, vairākas metaforas iekšā. Tā viena ir tieši tas simbols, ka tā ir Latvijas pils, ka tā nav bruņinieku pils. Līdz ar to arhitektoniski radās izaicinājums, kāda viņa izskatās, kad ir izcelta virszemē. Ļoti daudz parādās siluēti, parādās izbīdījumi – gaismas lūkas, kas dod šai pilij tādu „definite” [noteiktu] funkcionalitāti. Ne tikai vizuāli, bet arī funkcionāli tas dod to, ka viņā ir dzīvība, viņā kaut kas notiek, viņai vajag gaismu. Var teikt, ka Gaismas pils ir veidojusies tā, ka ēka nav viena forma, bet viņā ir divas formas. No sāna to var redzēt. Priekšā ir vēl viena forma, kas veido ieeju pilī. Tas parādās no tās pils metaforas.

DMZ: Kā Jūs panācāt tik ārkārtīgi radošu gaisotni? Ir sajūta, ka, ieejot iekšā, bibliotēkā ir domu lidlauks.

GB: Tas viss var būt. Tajā procesā, kādā es strādāju, koncepcija ir izteikta, pārējais man ir zemapziņas process. Tas, ka viņa [koncepcija] attīstās, tas ir iekodēts iekšā manā būtībā – kā tas izskatīsies, kā to izteikt. Es gribu runāt par iekodēšanu, tas ir ārkārtīgi svarīgi. Tā ir ļoti interesanta lieta un parādās ne tikai tādā arhitektūrā, kas ir Latvijā vēl kā bibliotēka. Tā parādās citos manos darbos. Tāpēc mana arhitektūra, es varētu teikt, savā ziņā ir bijusi nozīmīga un ir sasniegusi atzinību un ievērošanu, jo viņai ir kaut kas citādi nekā arhitektiem man apkārt. Tāpēc es tieši par to kodējumu runāju. Man nupat bija intervija ar latviešu zinātniekiem Latvijā, kas mani salīdzināja ar somu arhitektu Alvaru Ālto [Alvar Aalto]. Viņa arhitektūrā arī ir kaut kas īpašs, speciāls. Tas ir tas kods, kas mums, latviešiem, un varbūt arī ziemeļniekiem arhitektūrā jau ir iekšā. Atklāts uzmundrinājums no mūsu pašu kultūras, no folkloras. Piemēram, man plauktā stāv „Latvju raksti”, ko atveda mana māte. Viņa nesa rokās smagas folkloras grāmatas, kad nāca no lidlauka ciemos. „Latvju raksti” – es viņus daudz skatīju. Nav jau tā, ka es visos kodos iekodēts. Es ļoti daudz interesējos par rakstiem, par formām. No kapu krustiem līdz krēsliem, baznīcu torņiem. Viss, kas bija latviešu kods, tas bija arī citiem, bet citādi. Man tas kods bija jāved līdzī uz Ameriku, jānotur manī iekšā.

DMZ: Maza atkāpe no Gaismas pils un Jūsu radošā darba. Vai ir kādas spilgtas atmiņas, kas Jūsos dzīvo, ko ņēmāt līdzi no Rīgas? Vai tās saistītas ar Jūsu dižo literātu un folkloristu dzimtu, pārmantojamību?

GB: Noteikti, noteikti, noteikti. Es nemanot tajā visā biju iekšā, jo man apkārt bija kultūra, kultūras cilvēki. Es tagad redzu to vārdus – visu, kuri bija ap mums, maniem vecākiem. No tēva puses ne, no mātes puses. Māte Mērija Šopa-Birkerts bija kultūras darbiniece. Pie mums viesojās rakstnieki – Mirdza Ķempe, Rainis, Rokpelnis. Es nevaru pašreiz visus noskaitīt, ko biju satīcis. Un es biju klāt lietām, kas ir notikušas, kas ir runātas. Nezinot, nemanot, negribot. Mana aizmugure ir kultūra.

DMZ: Čaku Jūs satikāt?

GB: Čaku ne.

DMZ: Ir kāda atmiņa – divi dižgari satikušies dzīvē?

GB: Rainis es satiku, kad biju mazs [rāda ar roku]. Rainis dzīvoja Baznīcas ielā, mēs bijām viņa dzīvoklī. Manai ģimenei ar Raini ir daudz kopīga no tēva puses. Tēvs Pēteris Birkerts un tēva brālis Antons Birkerts bija tie, kas Raini turēja pazīstamu un savā ziņā bija viņa rakstu, arhīvu uzmanītāji. Mana dzīve ir diezgan pilna latviešu anekdotēm, sakāmvārdiem un parunām, kuras lietoju vēl tagad, nezinot, kur tās radušās. Izrādās – mana māte viņas lietoja un tā bija ģimenes valoda. Un es to lietoju tālāk.

DMZ: Jūsu tēvs un māte izdeva pirmo latviešu anekdošu krājumu.

GB: Pirmos krājumus izdeva tēvs un māte, vēlāk – tēvs. Pašlaik tiek rakstīta grāmata par mana tēva dzīvi, es sazinos ar autori.

DMZ: Bieži vien sāpina tas, ka daudzi neizjūt, kas ir Latvijas tēls. Kāds ir Jūsu Latvijas tēls? Bibliotēkā sajūtama pasaules elpa, ēkas globālā telpa. Kāda ir Latvijas telpa, struktūra? Kas ir šis mazais skaistais punkts uz planētas, un kā Jūs kā arhitekts to redzat simbolos, un metaforās?

GB: Es nevaru parādīt to, kas ir vispārīgi saprotams. Es zinu, kas man ir Latvija. Es nezinu, vai tas ir Latvijas tēls Jums un citiem. Latvija man sastāv no daudzām lietām. Pirmkārt, Latvija nevar būt Latvija, ja mums nebūtu Latvijas zemes. Latvija nebūtu Latvija, ja mums nebūtu Latvijas dabas. Latvija nebūtu Latvija, ja mums nebūtu mūsu kultūras, kuru ir radījis cilvēks. Diemžēl Latvijā cilvēks ir diezgan nenosakāms.

Tas, ko es minēju, ir čaula. Visi cilvēki nav radītāji, nav kvalitāte. Mēs balstāmies uz zemi, dabu, mūsu kultūru, kas līdz šim radīta. Es pašlaik runāju no sevis, es neesmu vēsturnieks, nevaru teikt. Man pašlaik Latvija ir drusku jāpasargā no cilvēkiem, jo, kā Jūs zināt, mēs esam gājuši cauri okupācijai un tagad iesim cauri citām pūlēm. Latvijas cilvēks ir tas, kas mainās, te ir gājušas paaudzes. Es domāju par tādu Rīgu. Rīga ir čaula, un tai čaulā 200–300

gadu laikā ir dzīvojuši daudzi cilvēki, visādi cilvēki. Rīga ir kā gliemezis, gliemežu mājiņa. Tie visi nav bijuši latvieši, tie ir bijuši daudzi un dažādi cilvēki, un tie visi ir daļa no mūsu kultūras. Šeit es runāju tikai par to mūsu pašu – dziļi iekšā esošo kultūru, kultūras vēsturi un tautas mantojumu, kas ir gājis no paaudzes uz paaudzi. Un savā ziņā viņi [cilvēki] vairs nav tik stipri, kā bija. Man ir trīs lietas – zeme, daba un kultūra. Tur var būt iekšā daudz – glezniecība, rakstniecība, mūzika, folklorā, un tā ir kultūra. Tā bija atbilde. Es neesmu dzejnieks, Jūs esat dzejniece, Jūs varat to izteikt. Es pasaku vienkāršos vārdos un vienkāršās formās, kas nav plūstošas. Varbūt arī daudz nepasaku, ko jūtu.

DMZ: Ir Stikla kalns un tai pat laikā Gaismas pils. Viņi viens otru neizslēdz. Īstenībā varbūt metaforā ir trešā sāpīgā lieta. Ja mums būtu bijuši savi karaļi, sava stipra viduslaiku valsts, ja mums būtu bijušas pilis, kas noturētos, un ja Namejam nebūtu jāaiziet svešumā, varbūt mēs būtu laimīgāka tauta, stiprāka tauta. Tautai atņēma pašnoteikšanos, pilis nodedzināja, un tas veidoja Latviju un latviešus. Jūs dodat lielu mierinājumu, ka mums tomēr IR pils. Mums padomju laikā tika atņemta jūra, mēs nevarējām Jūrkalnē saulrietā pieiet pie jūras, mums visu laiku tika atņemts. Un Jūs dodat šo mierinājumu – GAISMAS PILI.

GB: Jā, es mēģinu ietulkot savā veidā. Es domāju, runājot par mūsu latvju pagātņi... Daudzas no tām lietām, kas tagad ir mūsu kultūrā, ko vāca Krišjānis Barons un mani vecāki, ir radušās grūtos laikos. Tauta faktiski ir bijusi zem citas varas. Mūsu tautasdziesmas taču radās uz lauka, cilvēki dziedāja un strādāja. Viņi bija dzimtcilvēki – mūsu tauta. Es nezinu, kas būtu citādi, ja, kā Jūs teicāt, būtu pilis, stipri valdnieki, un kāda būtu mūsu kultūra. Es domāju – kultūra radās tāpēc, ka mēs bijām zem tādām varām, kādām bijām, ar tādu pagātņi, ar kādu mēs bijām. Es to ņemu tāpat, kādi esam cilvēki. Kam es savā dzīvē esmu gājis cauri – tam un tam, un tam. Un tagad 90 gadu vecumā es esmu tāds tāpēc, ka esmu gājis cauri visām iespējām, kas manā mūžā varēja notikt, teiksim. Un tā tas ir ar tautu. Viņa tāpat gājusi no vienas varas uz otru, trešo un ceturto. Un

katrā laikā viņa ir kaut ko radījusi. Radās tautasdziesmas, dziesmas ir radītas, un viņas ir mainījušās. Un citi tautas radīšanas piemēri ir bijuši atkarīgi no tiem laikiem, kuros tas ir noticis, kuros viņi to ir radījuši... Nu es neesmu zinātnieks.

DMZ: Vēl tāda doma, pie Jums braucot. Lasot par Jums literatūru, ir teikts, ka Jūs ar gaismu strādājat kā ar celtniecības materiālu. Padalieties, lūdzu, ar savām atziņām, domām, ar savu viedo redzējumu par gaismu, gaismas būtību. Cik mēs varam no Jūsu pūra lādes par vārdu „gaisma” dzirdēt.

GB: Gaisma šinī gadījumā nav tikai saules gaisma. Kur man rodas tie radošie būvmateriāli, ka gaisma ir dažādā veidā... Es ar viņu strādāju, viņa man ir reflektējoša gaisma. Gaisma ir jānoķer uz kādas plāksnes, lai tā var reflektēt uz citurieni. Viņa var difūzēt, izdalīt gaismu nevis vienā virzienā, bet miljons. Atstarot... Viņu var virzīt... Varu radīt pilnīgi jaunus iespaidus telpai. Gaismu ieved no augšas, no apakšas. Es paņemu vienu gaismas staru un dabūju iekšā telpā, tad es viņu noķeru, un raidu tālāk jeb es viņu izšķīdinu. Man ir viena tāda skola, kur gaisma nāk uz vienas plāksnes, daļa gaismas atstarojas, daļa iet cauri uz nākošo telpu un vairāki stāvi ir apgaismoti ar vienu to pašu staru. Ja tu pagriez to plāksni, tad stars apgaismo telpu pa labi un pa kreisi. Es ļoti daudz intuitīvi esmu strādājis ar gaismu. Es jūtu gaismu, es viņu jūtu.

DMZ: Vai cilvēks līdz tam var aiziet ar zināšanām, vai arī tā ir dāvana, talants?

GB: Tā ir dāvana. Runājot par zināšanām, ko es dabūju, tās skolā Vācijā pēc kara bija ļoti pragmatiskas. Kad Vācija bija sagrauta un viņi mēģināja steigā kaut ko būvēt, viņiem nebija nekādas intereses par filozofiju vai teoriju, nekādā veidā netika eksperimentēts. Viņiem tikai vajadzēja atjaunot sagrauto. Man skolā Štutgartē – labākajā Vācijas tehniskajā augstskolā – arī neko nemācīja, tur nebija nekādas, kā saka, romantikas. Visā tajā lietā skola bija ļoti praktiska. No gružiem atkal celt, taisīt jaunus baļķus un būvēt tik augšā mājas. Tā ka viss tas, par ko es runāju, tas man nāk, tas man ir RADIES – ne no kā varbūt. Es aizbraucu uz

Somiju un skatījos uz Ālto. Es Ālto pieminu kā savu zvaigzni, radošu zvaigzni. Es vēl tagad skatos uz Ālto un domāju, ko Ālto būtu darījis manā vietā. Un var jau būt, ka tas ir savākts, jo es tajā laikā ceļoju pa Zviedriju, Somiju, Dāniju – ziemeļu valstīm, kuru arhitektūra man ir ļoti tuva. Man ļoti patīk arī dāņu arhitektūra. Un arī tās ir ziemeļvalstis, kas savā ziņā „respondē” [atbild] uz gaismas trūkumu, vismaz uz saules trūkumu. Diena ir īsa, un viņi ķer, ko var dabūt. Līdz ar to ir liela pieeja – tie logi ir lielāki vai arī ir uz pareizo pusi. Viņi to atrisina un jau intuitīvi pareizi ieliek. Ziemeļu gaismas.

DMZ: Par citu gaismu vaicājot. Jūs esat svētīts, ka jums dzīvē ir mīlestība, ģimene, bērni.

GB: Jā. Tā es to atzīstu un novērtēju, sevišķi Silvija, mana sieva, ir visus šos gadus, kā saka, bijusi pie sāniem. Īpaši bibliotēkas laikā tos 25 gadus, kas bija ļoti grūti gadi, viņa bija man pie sāniem. Ģimene. Bērni uzauga labi. Dēls ir rakstnieks Svens Birkerts (*Sven Birkerts*)*, meitai ir interjera firma, un otrs dēls ir iekšā ekoloģijā. Viņš vada lielu firmu saistībā ar dabīgo enerģijas resursu – saules, vēja – izmantošanu, bioenerģijas ražošanu, kā arī atbalsta jaunus izgudrotājus. Man viss ir labi, bērni pie vietas.

DMZ: Atgriežoties pie Gaismas pils. Jūs teicāt, ka jums ir bijušas grūtības ar projekta īstenošanu. Vai nav nācies domāt, ka, ja ir bijuši šķēršļi, tas ir tāpēc, lai mazinātu Latvijas lomu un latvietību. Mēs zinām – ne visi Latvijai ir draugi, ne visi klās Latvijai „sarkano paklāju”, ne visi gribēs, lai Latvija ir Latvija un Gaismas pils ir viens liels cietoksnis Daugavas krastā.

* Gunara Birkerta dēla Svena astotā grāmata ir *Changing the Subject: Art and Attention in the Internet Age* (Mainot tematu – Māksla un spēja koncentrēties interneta ērā, 2015). Par kontraversālo jaunības gadu autobiogrāfiju *My Sky Blue Trades* (Manas debesu zilās nodarbības, 2002) skat. Sanitas Uplejas interviju ar autoru laikrakstā *Diena* (2002.2.XI), arī Jura Silenieka rakstu *JG219*(1999):31-33. Svens Birkerts ir arī galvenais redaktors (kopš 2002) Bostonas U. paspārnē klajā laistajam, P.E.N. apbalvotajam literatūras, kritikas un mākslas rakstu krājumam *Agni* (2 x gadā, 240 lpp. katrā nr.), kur iekļauti daudzu starptautiski pazīstamu autoru darbi (Olga Broumas, Noam Chomsky, Ha Jin, Seamus Heaney, Jhumpa Lahiri, Joyce Carol Oates, Ilan Stavans, Derek Walcott, David Foster Wallace u.c.). Liels skaits tekstu ir tulkojumi, arī no latviešu valodas. (*JG* red.)

GB: Jā, kas attiecas uz mani, man bija... Es esmu ļoti nocietinājies pret to, pret uzbrukumu, pret jebkādam grūtībām. Es zinu, ka viņas bija, es ar viņām cīnījos, bet es no viņām nebaidījos. Neaizmirstiet, ka manā laikā ir bijuši trīs prezidenti, seši kultūras ministri un cik vēl premjeru. Es esmu gājis cauri viņiem visiem, un cits ir bijis labāks, cits ne tik labs. Ir bijuši tādi, kas ir negatīvi noskaņoti. Tādā veidā tas man bija izaicinājums.

DMZ: Ideju iznest cauri.

GB: Jā, iznest cauri ideju. Es zinu, cik tā ideja nozīmīga, cik laba, es domāju – pareiza, un latviešiem to vajag, vienalga, ko saka. Un arī tas, ka es tagad varbūt esmu naivs, domājot par Latviju, varbūt ka esmu. Tas ir labāk nekā tas, kas varētu notikt bez tās idejas.

DMZ: Kāda loma ir tam, ka Jūs sajūtāt, ka bibliotēka ir Daugavas krastā? Vai tas palīdzēja? Tieši viņas ģeniālais novietojums.

GB: Viņa palīdzēja. Bibliotēka Daugavas krastā pretim vecajai Rīgai, un viņai savā ziņā jāprezentē sevi pret visu to kultūru, kas bija vecajā Rīgā, otrā krastā, kas faktiski nebija latviešu kultūra. Tur bija Hanzas pilsēta, celtnieki no Vācijas, Krievijas un tā tālāk.

Rīga bija kārtīga Eiropas pilsēta, kā tam jābūt, bet to latvisko nemanīja. Iekšpilsētā, jā. Tur bija Klinklāvs, latviešu arhitekti. Bet tieši pretī! Nebija nekā tāda, jo tas bija Latvijas „imidžs” (tēls), Rīgas simbols, Rīgas panorāma. Tagad otrā pusē ir jāparedz, ka sāksies jauna Rīga.

DMZ: Viņa ir sākusies.

GB: Modernā Rīga.

DMZ: Kādas bija izjūtas, sekojot līdzi tam, kā ceļoja grāmatu ķēde?

GB: O, tas bija, tas bija tas! Divas lielas ķēdes! Viena bija Baltijas ceļa ķēde, otra – grāmatu ķēde, tās, kas tiešām izteica, ka mums ir, ko mums vajag!

DMZ: Un mēs esam blakus viens otram.

GB: Jā, jā. Tā bija ļoti, ļoti spēcīga.

DMZ: Man liekas, ka nekas tāds nav bijis, nav dzirdēts.

GB: Es domāju, ka nav. Tagad ķēdes parādās citās valstīs, bet tās visas ir iespaidojušās no mūsu Baltijas ķēdēm, sevišķi no Baltijas ceļa ķēdes.

DMZ: *Jūsu Gaismas pils ķēniņa kronis – augšējā spice, es viņu jūtu kā tādu kroni. Kā Jūs viņu esat nosaucis?*

GB: Tas sākās kā spicīte, tas bija tur, kur karalmeita. Tas bija tas, kas Antiņam jāsasniedz, kur viņa guļ. Kad pārgāju uz Gaismas pili, izliku ārā tādus gaismas torņus uz to pusi, lai virsmai visas formas nāk ārā. Viņa tikai tā ir radusies. Tagad ļoti iecienīta vieta, visi tur rīko vis kaut ko. Kādreiz kāds teica, ka vajadzētu Barona Dainu skapi likt iekšā.

DMZ: *Tas par augstu.*

GB: Saule viņu saēstu.

DMZ: *Tas ir brīnišķīgi. Gribu pateikt paldies, ka Jūs mums dodat iespēju, dzīviem esot, lidot virs Rīgas, iegūt putna sajūtu. Tu redzi Daugavu, Rīgu, Pārdaugavu. Saulrieti, šis atvērumš, līdzās sakrāli punkti, un pēkšņi tu esi Dieva plaukstā, tu esi pāri visam.*

GB: Laba sajūta.

DMZ: *Neaizmirstama. Es vēl ko gribēju teikt, ka daudzi mani draugi ir runājuši par Jūsu radīto ēku. Pašai gadījās tur šovasar strādāt ar režiju folkloras daudzīnājumu festivālā „Baltica”.*

Runāju ar cilvēkiem un par pārsteigumu uzzināju, ka daudzi vēl nav bijuši pašā pilī iekšā. Jūs neticēsīt – kāpēc. Cilvēkiem ir tik liela pietāte, respekts pret šo vietu, ka viņi gatavojas tur iet. Tas nav, teiksim, ka, ja ir atklāts kāds lielveikals, iet paskatīties. Daudziem cilvēkiem pirmo reizi doties uz bibliotēku ir īpašs brīdis. Latvijas ģimenes ar bērniem došanos uz Birkerta Gaismas pili taupa kā īpašu notikumu, un tāpēc vēl nav bijuši.

GB: To ir jauki dzirdēt, bet žēl, ka viņi nav bijuši. Bibliotēka tur ir, lai to apmeklētu un smeltos. Tas ir ļoti pārsteidzoši, aizkustinoši savā ziņā.

DMZ: *Domāju, ka Jūsu teiktais sasniegs cilvēkus Latvijā. Latviešiem nenoliedzami piemīt ziemeļnieciska kautrība. „Ja*

patiešām man nav jābūt tanī ēkā iekšā, nu kā es tad tā iešu”, arī tādas domas.

GB: Tas nāk no klaušu laikiem.

DMZ: *Tas ir labā nozīmē teikts. Tā nebūtu tāda uz vieglu roku apmierināta ziņkāre, bet tas būtu svarīgs brīdis. No skolām iet apskatīt Dainu skapi, Latvijas prezidentūra Eiropas Savienības Padomē deva starptautisku atpazīstamību. Es saprotu, ka Jūs esat iecerējis šo pili tautai nevajag vairīties no tās apciemošanas, bet izjust to kā vietu, kas ir celta latviešu kultūrai un kur katrs cilvēks ir gaidīts.*

Latvijai tuvojas simtgade, kāds ir Jūsu redzējums šim ceļam? Simtgade vēl jau tālu, bet šodienas darbi, šodienas domas ir tas, kā mēs audzējam rītdienu. Par ko cilvēkiem domāt, dzīvojot Latvijā?

GB: Piedodiet, šobrīd es esmu ārpus, man ir grūti teikt. Man būtu jābūt iekšā, lai es varētu just, lai būtu jūtas un intuīcija. Es esmu tik nomākts par pasaulē notiekošo. Grūti teikt. Es zinu, Jūs gribat, lai pasaku kaut ko nozīmīgu, bet es nevaru. Vienmēr var teikt, ka mums vajag izturību, mums vajag paturēt savu līniju, savu tautību. Katrā gadījumā ir jāpatur savs spēks, savs garīgais spēks, ticība savai tautai. Mēs nevaram atļauties, ka mūsu cilvēki zūd. Mūsējie daudz izeļo, tās visas ir labas galvas, labi cilvēki. Varbūt es tagad nebrauktu. Tieši tie cilvēki mums ir vajadzīgi, tas jaunais kodols, kas ir kultūrā un tehnoloģijā iekšā, un viņi var būt nozīmīgi Latvijas noturēšanā tur, kur viņai jābūt. Mums jāuzmanās. Tiek runāts, ka 50 gadu laikā latviešu vairs nebūs, tas ir ļoti nomācošs izteikums. Skatoties, kā dzimstība rūk un kādā veidā izeļo, tas ir tas, kas mums šodien ir jāpastādina.

DMZ: *Jums ir atritināta Lielvārdes josta. Kā tur ir ar tiem Lielvārdes jostas rakstiem?*

GB: Nezinu, es tiešām nezinu.

DMZ: *Kas ir tas, ko Lielvārdes raksti mums sola? Domājot par latviskumu, tautas izdzīvošanu. Domājot par strēlniekiem, kā viņi gāja cīnīties par Latviju turpat Daugavmalā... Viņi taču gāja uz dzīvību un nāvi, viņi ticēja kaut kam vairāk! Mūsu cilvēki, daļu izsūtīja. Man ļoti sāp sirds par trimdas latviešiem. Tas ir manā ģimenē, mans vīrs ir trimdas latvietis, un es visu to*

saprotu līdz kaulam. Man liekas, varbūt ar to, ka Latvija kā valsts ir maziņa, varbūt viņa ir kaut kādā veidā nepaies zem tā iznīcības koda.

GB: Runājot par Brīvības cīņām, ko tie karavīri domāja, tur bija divi vārdi – Tēvzeme. Viens bija „zeme” – galvu es liku uz ežiņas – uz zemes, zemē. Otrs bija „tēvs”, kas izteica to „heritage” [angl. - mantojums], to svarīgumu man un manai nākotnei. Manu tēvu godājot, es lieku to galvu uz ežiņas, lai būtu. Tā zeme ir maziņa. Lieta ir, ka pašlaik zemes vērtība nav liela, jo pasaule ir attaisīta vaļā. Toreiz zeme bija taustāma, viņa bija tā, ko tu gribi aizstāvēt, un tas man pieder. Tagad atkal tās grūtības, ka viss ir vaļā, tev nav robežu, tu vari iet prom, ko nu es sargāšu. Kāds cits ienāks, un man vairs nebūs motivācijas, kāda bija toreiz. Es esmu no vecās paaudzes, esmu dzimis pāris gadus pēc Latvijas, un man tas viss iekšā ir ļoti dziļi. Mans tēvs (lai gan revolucionārs un viņu var ņemt ar kriticismu) – viņš tomēr bija latvietis Latvijā, cīnījās pret ķeizaru, pret caru, bet par Latviju. Tagad top interesanta grāmata, autore Ināra Leikuma raksta „Pēteris Birkerts. Es laižu savus darbus pasaulē”. Mani ļoti interesē, kā viņš ir strādājis.

DMZ: *Kādu padomu dosit jaunajiem Latvijas censoņiem attiecībā uz izglītību, dzīves misiju, piederību tautai?*

GB: Visu, ko Jūs teicāt. Piederību tautai, būt spēcīgam darbos, strādāt, izvēlēties profesiju, kas ir laba pašam un arī tautai. Parasti ir tā, ja tev ir kārtīga profesija, tas palīdz arī tautai. Un neaizmirst savu valsti, neaizmirst savu kultūru, neaizmirst savu tētu tēvu sasniegumus. Palikt Latvijā un atkal celt, cik nu var. Dabūt Latviju atpakaļ, kur viņa bija, kas ir ļoti grūti paveicams tagad. Es dodu cerības. Pēdējā laikā daudz skatos internetu un „Panorāmu”. Es nezinu, cik daudz tas ir inscenēts un cik daudz tas tā ir. Es saskatu patriotisma celšanos, un tā ir viena no tām lietām, kas ir vajadzīga. Lai mēs varētu ko darīt, jābūt patriotiskam. Tas nozīmē, ka tu sasniedz kaut ko un arī kaut ko tur, savā Dzimtenē, nevis brauc projām un dari tur ko, bet, ka tu dari tieši savā Dzimtenē. Tad rodas vārds Dzimtene, kur tu esi dzimis. Lēnām nāk atpakaļ viss Latvijas vārds un nozīme, Dzimtene, Tēvzeme. Tas

Foto: Daces Micānes Zālīte

ir viss, kas mūs turēja kopā. Tev pagātnē ir viss, tev pagātnē ir izcīnīta no taviem tēvu tēviem. Tava kultūra ir uzpildīta no tavām vecmāmiņām un tēvu tēviem, tev kultūra arī ir. Tev ir drošība, tava nacionālā drošība, tava Tēvzeme. Un tagad tev jāreda, ko tu vari darīt, lai uzturētu to, lai Latvija varētu būt visā gaišumā. Tagad tā cerība ir, ka tas ir jāparāda līdz nākošai simtgadei. Vēl divi gadi.

DMZ: *Kāda ir Jūsu tuvākā daina?*

GB: Nē, man tieši tādas nav. Mana māte daudz izteica ar tautasdziesmām. Kad viņa gribēja kaut ko pateikt, viņa pateica tieši ar tautasdziesmu, viņa sevi tur ielika un pateica. Tai tautasdziesmai ir jābūt pareizai, tā ka to jautājumu nerisināsim.

DMZ: *Mēs visu būtu izrunājuši?*

GB: Es domāju.

DMZ: *Man jāsaka liels paldies par sarunu.*

GB: Paldies par uzklaušīšanu. Arī par to, ka dodat man ierosmi zināmas lietas teikt, ņemt ārā no vēstures. Es daudzas lietas esmu nolīcis vēsturē, man nebūtu nevienam, kam teikt. Nevienam, ko rakstīt. Bērniem es nedarītu to, neteiktu, viņi arī neprasītu. Tādas lietas Jūs skārāt, kas ir diezgan dziļi manā vēsturē.

DMZ: *Tas labi.*

Daces Micānes Zālītes intervija ar Gunaru Birkertu (Bostonā, 2015.28.IX) publicēta arī LNB mājas lapā (2016.17.V). Interviju rediģēja Anna Putāne.

Madelēna Miniata. *Saulaini augi*. 2016. Jaukta tehnika uz papīra. 50 × 61 cm

Par mākslinieci skat. Lindas Treijas rakstu „Māksla trīs paaudzēs” (20-22)

Līvija Baumanē-Andrejevska

DEKADENCES TRAGISKĀ KARALIENE

ZEMGALIEŠU BIRUTA (1878-1906)

*Jaunība un nāve nolaiž oreolu, caur kuru
grūti saskatīt isto seju.*

Virdzīnija Vulfa Pagātnes skice

*Man nezin kālab arvien šķiet, ka man nav
daudz laika... – tā kādā vēstulē Augustam
Saulietim 1905. gada vasarā rakstīja jaunā
rakstniece Zemgaliešu Biruta, itin kā pare-
dzēdama, ka drīz šis laiks viņu salauzīs.*

15. decembrī aprit tieši 110 gadi, kopš Zemgaliešu Birutas nāves. Dažādu neatrisināmu pretrunu mocīta, divdesmit astoņus gadus vecā literāte izvēlējās pašnāvību.

Savulaik rakstniece Vizma Belševica, kura pati bija ieguvusi zināmu „laikmeta mocekles oreolu”, reflektēja par Birutas liktenstāstu, dzejoli „Kūp miglas vaga, klinšu artā” iesākot ar rindām: *Ir 1906. gada 15. decembris / Ohrankas vajāta, iet nāvē / Zemgaliešu Biruta.*

Pieminot rakstnieci, kura uzskatāma par vienīgo dekadenti sievieti latviešu rakstniecībā, īsi ielūkosimies viņas mūža gājumā un daiļradē.

Zemgaliešu Birutas, īstajā vārdā – Konstances Augustīnes Grenciones – pašnonāvēšanas apvīj noslēpumainības aura, tāpat arī viņas neilgo mūžu. Viņas rakstītās dienasgrāmatas nav saglabājušās, pirmsnāves vēstule atrasta netika. Bet ir palicis literārais mantojums, kurš gandrīz veselu simtgadi gaida savu „renesansi”.

Zemgaliešu Biruta ir dēvējama par rakstnieci – leģendu latviešu kultūrā, lai gan literatūras vēsturē viņas veikums ir relatīvi mazāk pazīstams – iespējams, tāpēc, ka rakstniece gan atstātā literārā mantojuma kvantitātes ziņā, gan agrās aiziešanas dēļ ir palikusi it kā spilgtās priekšgājējas Aspazijas (1865-1943) ēnā. Turklāt līdz pat 21. gs. Zemgaliešu Birutas darbi nebija izdoti atsevišķā grāmatā. Tomēr dažādos periodos šī personība ir intriģējusi gan ar savu dzīvesstāstu, gan sarakstīto. Laikabiedri Birutai veltījuši daudz

Līvija Baumanē-Andrejevska

krāšņu epitetu, dēvējot viņu gan par smalku un graciozu, „nelatviski sensiblu”, gan par „mirdzošo izņēmumu”, kā arī salīdzinājuši ar trauslu „vētrainā laikmetā augušu ugunssārtu ziedu”. Rakstnieks Jānis Veselis Zemgaliešu Birutu nodēvējis par „tragisko dekadences karalieni, kas kā apbūrēja saistījusi daudzu sirdis”.

Lai spētu novērtēt Zemgaliešu Birutas prozas un dzejas pasaules valdzinājumu, ir „jāpieņem spēles noteikumi”, tas ļaus izgaršot šī zudušā laikmeta domāšanu, poētiku, pasauli¹, kurā tiek akceptēts kvēls entuziasms, ticība ideāliem vēl ir dzīva, un mīlestība tiek uzlūkota kā liktenīga stihija. Fatālais dekadences zīmols ir vilinošs² – Zemgaliešu Birutas poētiskajā pasaulē ir tumsa, kaisle, lepnība un vientulība, neprātīga kvēle un ziediem apspraudīta mīlētāju gultasvieta, bet arī mesianisks entuziasms. Tā ir aizgājusi pasaule, kurā iederas liktenīguma apdvestas, intensīvas un brīžiem pat eksaltētas, tragiskas jūtas.

Bieži tiek uzskatīts, ka plaukstošo literāro talantu sekmīgāk Zemgaliešu Biruta ir apliecinājusi savā dzejā. Tomēr arī viņas prozas tekstiem piemīt īpatns valdzinājums un noskaņa: liktenīgo jūtu tvērumi nelielajos prozas tekstos ļauj gremdēties zudušā laikmeta

¹ Kārlis Vērdiņš. „Liecība par dekadences sievišķo pusi”. *Kultūras Forums*, nr. 9, 2005:12

² Turpat, 12

poēzijā, un tajos jau var nojaust neparasta, smalka rokraksta tapšanu, kas tālāku virzību diemžēl nepiedzīvoja. Rakstnieks Augusts Baltpurviņš (1871-1930) 1907. gadā žurnālā *Stari* Zemgaliešu Birutas izteiksmi prozā raksturo kā lokanu, *vieglu un smalku, kā čaukstošu zīdu, kā insektu spārnus, kā vieglu jūras čalu* un, sapludinot mākslu robežas, min, ka *daudzējādā ziņā viņa* [Zemgaliešu Biruta] *atgādina angļu kaislību un līniju dzejnieku-gleznotāju, agri mirušu Birdsleju*³ – latviešu literatūrā rakstnieces sievietes spalvai tas esot kas gluži jauns. Viņa esot attēlojusi atkailinātas dvēseles dzīles, tiecoties atsavināties no „konvencionālām mielēm”.

Reizēm Zemgaliešu Birutas tekstos pavīd it kā savāda predestinācija – tagad var prātot, vai tas ir konkrētā laikmeta noskaņas, modes iedvesmots „stila zieds” vai tomēr traģiska likteņa priekšnojauta. Piemēram, stāstā „Purva lakstīgala” paralēli centrālajai sižeta līnijai epizodiski tiek vēstīts par kādu sievieti Astrīdu: *...viņa, lūk, bija pavisam savāda šai ziņā: par daudz sirds, par daudz sentimentāla, bāla, tricoša, bezprātīgām acīm viņa mani raudzījās. (..) Viņa (..) nerunāja ne vārda, tik raudzījās stīvi uz vienu punktu. (..) tā vajag izmisumam izskatīties (..) otrā rītā (..) atradu viņu nogīftējušos. Uz galda bija zīmīte ar šādu saturu: Dzīve, mīlestība – skaisti kā sapnis; bet galu galā viss tikai joks!* Bet stāstā „Kādas jaunības gals” – *...tu guli tagad mīklainajā zemes klēpī – pats neuzminēta mīkla... (..) reiz sapņoji lielus nākotnes sapņus (..) vēlāk tu zaudēji sparū un izmisumā pārrāvi dzīves pavedienu...*

Netiešā veidā Zemgaliešu Birutas tekstos ietvertas arī laikmetīgas vēsmas: viņas prozā radīts moderno feminisma ideju iedvesmots sievietes tēls, kas sabalsojas ar Aspazijas aizsākto sievietes garīgās atjaunošanās un pašrealizācijas programmu⁴. Līdzās Aspazijai Zemgaliešu Biruta ir viena no izteiktākajām 20. gs. pirmās desmitgades modernās sievietes tēla un tā psiholoģijas atklājējām. Pētot Zemgaliešu Birutas prozu, var secināt, ka viņa ir lasījusi tā laika aktuālo Rietumeiropas sieviešu rakstnieču tekstus. Arī atsevišķu prozas darbu forma liecina par modernistisk-

³ Mākslinieks Obrijs Bērdslijs (Aubrey Beardsley 1872-1898)

⁴ Viesturs Vecgrāvis (sast.). „Latviešu literatūra no 1890. līdz 1905. gadam”. *Latviešu literatūras vēsture*. 1. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 207.

kiem meklējumiem – daži Zemgaliešu Birutas tēlojumi ir skices, arī – tēlojumi dzejprozā. Līdzīgu formu izmantojušas, piemēram, arī tā laika aktuālās vācu rakstnieces u.c.

Topošā rakstniece piedzima (1878.14.X) Stāmerienas muižas krogā. Patiesā Konstances Augustīnes Grenciones biogrāfija ir neskaidra, noslēpums vijas ap viņas izcelsmi: lai gan Konstance dzimusi un kristīta kā „ārlaulības bērns”, vēlāk viņa tiek „legitimizēta”. Ieraksts par Konstances dzimšanu un kristīšanu baznīcas grāmatā atklāj, ka viņas vecāki Emīlija un Pēteris apprecējušies pāris mēnešus pēc bērna nākšanas pasaulē. Kāda leģenda vēsta, ka īstais Konstances tēvs patiesībā bijis muižnieku dzimtas Lēvisu of Menāru (*Löwis of Menar*) pārstāvis. Apkārtnē Konstances „neskaidrā izcelšanās” esot bijusi zināma, tomēr skaļi par to runāt neesot klājies.

Pirmo izglītību Konstance Grencione guvusi pie savas vecmātes Lotes Elstiņas Palmares jeb Palsmanes muižā, bet skolas gadus mācījusies kopā ar kungu meitām turpat muižā – pie guvernantēm.⁵ Konstance apguva franču valodu, vācu klasisko literatūru. Vēlāk jaunietes vecāki pārcēlušies uz Rīgu, pēcāk – uz Doli, tad – Madlienu.

Provincē dzīvei trūka dzirkstošas garīgās rosības, tad vēl nāk vilšanās mīlestībā – un Konstance spītīgi lēma doties uz Maskavu – nolēmusi turienes laikrakstos reklamēties kā privātskolotāja, pasniegt franču valodu. Tas izdodas, un Maskavā Konstance strādāja kādā labi situētā ģimenē. Atspulgi par mājskolotājas gaitām, iespējams, saziņējami Zemgaliešu Birutas dramatiskajā studijā „Uz aizlauzta zara”.

Maskavā topošā literāte bauda kultūras dzīvi: apmeklēja teātri un operu, mākslas izstādes, bibliotēkas. Šajā lielpilsētā Konstance uzturējās apmēram no 1900. līdz 1903. gada vēlam rudenim. Saņemot ziņas par mātes slimību, Konstance atgriezās Latvijā, Madlienu.

Dzīvojot provincē, viņa daudz lasa, studē arī teorētiskas apceres; iedziļinās cittautei daļlīteratūrā, rodot sev tīkamu estētiku, abonē pašmāju, kā arī vācu un krievu literatūras, mākslas un kultūras periodiku izdevumus *Zalktis, Vērotājs, Mājas Viesa Mēnešraksts*,

⁵ (Juris Kosa. Zemgaliešu Biruta (atmiņas). ZA FB RK 7853, 1958), 1

mākslas žurnālu *Правда*, literatūras un sabiedriskās dzīves žurnālu *Журнал для всех*, izdevumu *Moderne Kunst* u.c. Konstānces uzmanības lokā ir tādi autori kā simbolists Pols Verlēns, Šarls Bodlērs, Rihards Dēmelis, Anatols Franss, tāpat viņa lasa aktuālāko tā laika vācu literatūru, savu vienaudžu rakstnieču sieviešu radītos tekstus – Milleres-Jānkes (Clara Müller-Jahnke, 1860-1905), Dolorosas (īst.v. Maria Eichhorn-Fischer, 1879-1908), Jūlijas Virģinijas (Julie Virginie Scheuermann, 1878-1936), Voitas-Dīderihās (Helene Theodora Voigt-Diederichs, 1875-1961) darbus u. c. Minētās aktuālās vācu rakstnieces bija savam laikam visnotaļ kontraversiālas būtnes. Topošā literāte lasa arī aktuālo latviešu autoru tekstus.

Aizrautīgā daba, pašrealizācijas alkas, kā arī viss lasītais un interese par rakstniecību rosina Konstānci ap 1904. g. pievērsties literāriem centieniem. Topošā rakstniece meklē „aizbildņus” literātu aprindās, kuri varētu līdzēt uzsākt publicēšanos. Viņa lūdza ieteikumu un palīdzību paziņam J. Kosam, kurš 1904. gada rudenī žurnāla *Apskats* redakcijā nodeva pirmos trīs Konstānces prozas tekstus – „Jūrmalas bērns”, „Kad ievas zied” un „Garāmejot”. Tomēr redaktori nesteidzas publicēt iesniegtos tekstus, tie iegulst atvilktnēs. Konstānce aizsāka saraksti ar literātu Augustu Saulieti (1869-1933), kurš tolaik bija žurnāla *Zalktis* redakcijas loceklis, un 1905. gada sākumā, gaidot savu prozas tekstu pirmpublicācijas, paralēli pievērsās arī dzejošanai. Drīz, iespējams, pateicoties Saulieša aizgādībai, tā paša gada pavasārī žurnālā *Apskats* tiek publicēts Konstānces pirmais tēlojums – „Jūrmalas bērns”, kas parakstīts ar pseidonīmu – *Daphne* jeb *Dafne*. Pēcāk vēstulē Saulietim Konstānce izsaka vēlmi lietot pseidonīmu Zemgāliešu Biruta.

Konstāncei izdodas iekļauties literārajās aprindās – sākot ar 1905. gadu, periodikā regulāri sāk parādīties viņas proza un dzeja.

Zemgāliešu Birutas sacerētajos dzejoļos rodami ne vien viņas laikmetam gana atklāti pausti erotizācijas motīvi, niansēts jutekliskums, bet arī brīvību alkstošs, drosmīgs un spēcīgs gars. Biruta nereti apdzied bāudu – *Tu manas sarkanās rozēs plūci / Un kāri smago smaržu sūci... / Tad iesmējies klusi – / Man' baltām kaislīgām rokām sedzi, / Alk-*

stošā dvēselē ugunis dedzi, vai arī – Baudu rozēs mirdz tumši, / Kaisles taureņi viz (...) / *Baudas sarkanie viļņi / Trakā virpulī dej – / Acīm zūd zeme un saule – / Sarkanās rozēs viss mirkst!...*

Ap 1905. gadu aizrautīgā Konstānce iekvēlojas arī par revolucionārām idejām. Viņa pārceļas uz Rīgu.

Uzturoties Rīgā, Konstānce jeb Zemgāliešu Biruta piedalās bohēmiski radošos literāru vakaros, kur noritēja ne vien dzejas un prozas performances, bet arī dejas un viņa baudīšana. Paralēli literārajai darbībai Biruta strādāja kā tulkotāja, skolotāja. Viņa piedalījās pirmajā Latvijas skolotāju kongresā (1905.10.XI).

Arvien vairāk Zemgāliešu Biruta iesaistījās revolucionāra rakstura aktivitātēs. Paralēli viņa sacerēja laikmeta noskaņu inspirētus dzejojumus, piemēram, „Brīvības karotāja”: *Es rauju rozēs iz viļņošiem matiņiem / Un cīņas priekšā zibošiem skatiem / Tveru pēc šķēpa – ap gurniem to jožu!...*, kā arī „Brīvībai”: *Teve ugunsšķānās rozēs nesu: / Brāļu asinīs uzplauka tās! / Tava kareive turpmākās cīņās / Lepni karogu vicinās!...* un citus. Konstānce bija klātesoša konspiratīvās sanāksmēs – Rīgā, Rūjenes jeb Rūjienas ielā, Blaumaņa ielā un citur, rakstniece sastopama arī Austras Dreifogel ēdnīcā Dzirnāvu ielā – iecienītā revolucionāru, kaujinieku pulcēšanās vietā; viņa iepazīnās ar revolucionārā darbībā iesaistītām personām.

Literāts Juris Kosa, atminoties 1905. gada rudenī, ir pierakstījis: *Mītiņu laikā es sastapu Konstānci kaut kur bulvārī; viņa pārdeva publikai skrejlapīņas un citu politisku literatūru. Paliku tādās domās, ka viņa kalpo revolūcijai saziņā ar Dr. Priedkalnu un viņa vadībā.*⁶

Rakstnieks Jānis Akurāters divdesmitajos gados savās atmiņās piemin, ka *Mums, latviešiem, (...) revolūcijā bija daudz sieviešu līdzdalībnieku. Bet dziļi idejiski pārliecinātu revolucionāru sieviešu tik maz. Mītiņu runāšanas bija, literatūras izplatīšanas un glabāšanas bija, bet kaujas revolucionāru bija tik maz. Zemgāliešu Biruta, mirdzošs izņēmums. Liktenis viņai bija sagatavojis citu nāvi – nevis*

⁶ ZA FB RK 7853

ar revolveri vai bumbu rokā...⁷ Lai gan Zemgaliešu Birutas patiesā loma revolucionārajā darbībā laikā ap 1905. un 1906. gadu nav izpētāma pilnīgi skaidri, tiešu dokumentālu avotu par viņas devumu revolucionārajās aktivitātēs nav saglabājies, Akuratera atmiņas ļauj noprast, ka jaunā rakstniece bijusi viena no nedaudzajām tā laika latviešu sievietēm revolucionārēm, kurai piemītusi dziļāka pārliecība.

Zemgaliešu Biruta arīdžan no vācu valodas tulkojusi austriešu sociālisma teorētiķa un jurisprudences eksperta Antona Mengera (1841-1906) rakstu „Anarhisms” – 1906. gada janvārī raksts publicēts *Galvas Pilsētas Avīzē*.

Reakcijas posmā ielās Konstance mēdz iziet, noslēpumaini aizplīvurojusies, *lai nemodinātu spiegu aizdomas*. 1906. gada sākumā kopā ar citiem revolucionāriem Konstance caur Pēterburgu izceļo uz Somiju, tālāk ceļš viņu ved uz Parīzi, „pasaules revolūciju šūpulī”. Jauno rakstnieci dziļi saviļņo Francijas šarms, kultūra. Zemgaliešu Biruta pavada laiku mākslinieku sabiedrībā. Parīzē viņa sastopas ar tēlnieku Burkardu Dzeni (1879-1966) un citiem radošiem tautiešiem. Dzenis, kuru valdzinājis Ogista Rodēna māksla, tolaik tur studējis tēlniecību pie Rodēna darbnīcas vadītāja Domineka. Studiju ietvaros Dzenis impresionistiskā manierē, Rodēna stilā, veidojis arī Zemgaliešu Birutas galvu patinētā ģipsī. Atsauces uz tēlnieku un mākslinieku sabiedrībā pavadīto laiku rodamas Zemgaliešu Birutas stāstā „Dzīves salkums”, lai gan darbība pārceļta no Parīzes uz Minheni. Atspulgi no Parīzē gūtajiem iespaidiem pavīd arī citos Zemgaliešu Birutas prozas tekstos.

Jūlijā rakstniece atgriezās Latvijā un iesaijtījās izdevuma *Dzelme* darbībā. Līdz ar modernistiski noskaņotu rakstnieku grupu Zemgaliešu Biruta parakstīja rakstniecības principiem un poētikai veltītu uzsaukumu – „Mūsu mākslas motīvi”, kas tika publicēts *Dzelmē*.

Latvijā Konstance iedvesmoja savus literāros līdzgaitniekus. Viņa bija redzējusi pasauli, pārzināja franču literatūru. Iespējams, Zemgaliešu Biruta iedvesmojusi Edvartu Virzu radīt simbolistisko, noslēpumaini erotiskā satūra dzejas krājumu *Biķeris* (1907). Rakstnie-

ki, mākslinieki velta Zemgaliešu Birutai tekstus, kā arī lūdz pozēt zīmējumiem, gleznai.

Arī šajā laikā Zemgaliešu Biruta arvien ir sākotnēji romantisko revolūcijas entuziastu vidū, kurus gadsimta pirmajos gados vajā baisas, eksistenciālas izjūtas.

Varētu šķist, ka smalkajai māksliniecei ar politiskas nokrāsas lietām daudz kopīga būt nevar – iespējams, Zemgaliešu Birutai varēja inkriminēt vienīgi brīvdomību, aizraušanos ar sociālistu teorijām, aizliegtu rakstu lasīšanu un apspriešanu un dalību slepenās „brīvdomātāju” pulciņa sanāksmēs un kontaktus ar sociālisma „propagandieriem”, bet tomēr – viņas paustie uzskati, „politiskie grēki”, kontakti ar revolucionāriem kalpoja kā iemesls arestam. Leģenda vēsta, ka dzīvoklī Lielajā Ņevas (tagad – Blaumaņa) ielā 9, kur mitinājusies arī Zemgaliešu Biruta, atrasts spridzeklis, kas bijis paredzēts ģenerālgubernatora nogalināšanai. Par šo epizodi Jānis Akuraters raksta: *Dzīvības un brīvības mīlestība vilka viņu [Zemgaliešu Birutu] revolucionāru pulkā un nešķirami ar viņiem tā darija savu pienākumu, neatteikdamās pat no bīstamākiem uzdevumiem. Bumba priekš ģenerālgubernatora, kuru viņa glabāja savās telpās, un dedzīgākie revolucionāri, A. Traubergs un A. Kalniņš, ar kuru kopā viņu apcietināja, ir tikai pierādījums par viņas revolucionāro garu*⁸.

Iespējams, arests bija viens no galvenajiem dzejnieces traģēdijas iemesliem. Nopratināšanā rakstniecei tika uzrādītas citu revolucionāru fotogrāfijas nolūkā iegūt informāciju. Cita starpā jāmin, ka ar Zemgaliešu Birutu vienlaikus apcietinātais Alberts Traubergs (1880-1908) dēvēts par „terora lielmeistaru”.

Rakstniecei nācās uzturēties baisā vietā, toreizējās Rīgas slepenpolicijas telpās; vietā ar moku kambariem, spīdzinātājiem un bēdēm. Tolaik revolucionāru aprindās šī vieta esot saukta par „Rīgas muzeju”, par „sarkano muzeju” – plašā spīdzināšanas rīku arsenāla un veidu dēļ. Tomēr apcietinājuma laikā Zemgaliešu Biruta bieži esot turēta slepenpolicijas priekšnieka telpās, nevis kamerā.

Zemgaliešu Birutu atbrīvoja relatīvi ātri – agrākajos draugos un domubiedros tas raisīja aizdomas, ka viņa ir nodevēja, „ziņu piene-

⁷ Jānis Akuraters, *Atspīdumi*. [Mineapole]: Tilts, 1968:265.

⁸ Jānis Akuraters. *Atspīdumi*. [Mineapole]: Tilts, 1968: 263

sēja". Daudzi paziņas no Birutas novērsās. Nav arī zināms, cik daudz, atrodoties apcietinājumā, rakstniece izcieta gan miesīgi, gan garīgi. Vientulībā un skumjās paiet laiks; ar policijas rīkojumu dzejniecei ir aizliegts atstāt Rīgu. Ir versijas, ka rakstniece saņēmusi draudus no revolucionāriem – saistībā ar baumām par iespējamajām attiecībām ar policijas pārvaldes darbiniekiem, kā arī par piedēvēto „ziņu izpaušanu” pratināšanā. Izskanēja arī pieņēmums, ka slepenpolicijas pārvaldes izmeklēšanas nodaļas priekšnieks Greguss, kurš pratinājis Zemgaliešu Birutu, pēc atbrīvošanas no aresta, esot noīrējis viņai dzīvokli Elizabetes ielā, kur to vēlāk slepus apciemojis.

Drīz Zemgaliešu Biruta izšķīrās par pašnāvību – viņa noindējās, iedzerot Bertolē sāls šķīdumu. Skopa ziņa avīzē (1906.25.XI) vēstīja, ka *Elizabetes ielā Nr. 77 dzīvojošā skolotāja Konstance Grencion (..) aiz pārskatīšanās ūdens vietā izdzēra atšķaidītu skābi, kura bija nolemta priekš mutes skalošanas*. Vēl brīdi Zemgaliešu Biruta agonijā pavada pilsētas slimnīcā, līdz 15. decembrī mirst. Saglabājas vien rakstnieces dzejoļi, tēlojumi rokrakstos, to publikācijas – izkaisītas periodikā.

Piecus Zemgaliešu Birutas dzejoļus izlasē *Neaizmirstelītes. Izmeklēti dzejoļi katrai dienai gadā* (izdota Rīgā, M. Freiberga apgādā) 1907. gadā ievietojis tās sastādītājs „Hamlets”. Kabatas formāta grāmatiņa veidota vēl 19. gs. izskaņas dekoratīvajā, sentimentāli romantizētājā stilā – tas ir mazs, visai grezns sējumiņš iedzeltenām lappusēm, zeltītām lappušu malām, lapas rotā mazas vinjetes, kā arī dažas reprodukcijas. Tajā pašā gadā Vilhema Skrides apgādā klajā nāk arī Jura Puriņa (1875-1959) sastādītā antoloģija *Modernu sieviešu mīlestības dziesmas* – grāmatas dizains veidots jūgenda stilistikā, un arī saturiski tā ir jau modernā laikmeta garā. Lielākoties grāmatā apkopoti aktuālo, moderno ārzemju sieviešu rakstnieču tekstu tulkojumi.

1928. gadā izklaidējošas ievirzes avīžrakstā „Latvju mākslinieku pašnāvību noslēpumi” arī žurnālists Oļģerts Liepiņš turpina uzturēt versiju, ka dzejnieces lētticīgo sirdi toreiz esot ieguvis kāds no slepenajiem aģentiem, padarot viņu viegli iespaidojamu. Pa-

Zemgaliešu Biruta

dodamās aģenta varai, Zemgaliešu Biruta it kā tad arī esot nodevusi savus biedrus un, mīlestībā nerodot attaisnojumu upurim, devusies nāvē. Tomēr šī „noslēpumainā, romantiskā mīlas drāma” starp slepeno aģentu un dzejnieci ir tikai Oļģerta Liepiņa spekulācija, balstoties uz baumām, kas cirkulēja 1906. gada nogalē.

Dzejniece tika reabilitēta 2004. gadā, kad Elīna Stengrevica, veidojot rakstu, arhīvā izpētīja Zemgaliešu Birutas nopratināšanas protokolus un secināja, ka rakstniece nevienā brīdī nebūt nav izpaudusi vairāk kā citi aizturētie. Bet Jānis Akuraters romānā *Dienu atspīdumi* jau 20. gados apliecināja, ka nekad nav ticējis Zemgaliešu Birutas nodevībai, piemētot, ka *savāda traģēdija vijās ap šīs savādās sievietes likteni*.

Pēc nāves Zemgaliešu Birutu kāds laikabiedrs salīdzināja ar *nolauztu rozi ziedoņa rītā*, bet Teodors Zeiferts rakstīja: *Kā krītoša zvaigzne Zemgaliešu Biruta jaunas dzejas uzplūdu un ciņu laikā iemirdzējās un pazuda*. Daudzi sēroja par Zemgaliešu Birutas nāvi, tomēr rakstnieces kapavieta jau pāris gadus pēc viņas nāves esot bijusi nezālēm aizaugusi – to atminas Pāvils Gruzna.

Zemgaliešu Birutu pieminēja gan viņas nāves atceres gadadienās, gan vērtējot radošo mantojumu. Par viņu rakstīja Pāvils Gruzna,

Arturs Bērziņš un citi – daudzi atzina, ka Biruta viņus valdzinājusi. Pēteris Ērmanis rakstā „Tie, kam nav grāmatu” (1933) veltījis Zemgaliešu Birutai plašāku pasāžu, minot, ka ar 1920. gadu grāmatniecība strauji auga augumā, un dažādi kopoti raksti nāca viens pēc otra, Zemgaliešu Birutu tomēr neatminējās neviens izdevējs.⁹ Par to, ka netiek izdoti Birutas raksti, skuma arī Edvards Vulfs. Viņš retoriski vaicājis, kā gan iespējams tikt pie Zemgaliešu Birutas dzejas, ja mūsu grāmatu tirgū tās nav. E. Vulfs piemin, ka ap 1908. gadu kāds latviešu grāmatu tirgotājs esot vedis sarunas ar dzejnieku Kārli Štrālu, kurš visnopietnāki nodziļinājies Zemgaliešu Birutas dzejā saistībā ar viņas rakstu krājuma izdošanu. Arī Ērmanis savā rakstā minēja šos centienus apkopot Zemgaliešu Birutas radošo mantojumu. Tomēr ideja toreiz bija palikusi vien runu līmenī, lai gan Kārlis Štrāls daudz tika par to domājis un pat vēlējās Zemgaliešu Birutas rakstu krājumam pievienot arī interesantu izvilkumu no dzejnieces dienasgrāmatām. Atliek vien nožēlot, ka šie materiāli nav saglabājušies.

1939. gadā, viesojoties Zemgaliešu Birutas dzimtajā Stāmerienā, Viktors Eglītis mudināja rakstnieces novadniekus rūpēties par tās kopotu rakstu izdošanu. Zemgaliešu Birutas piemiņa rūpēja arī Linardam Laicenam – 1930. gada ar pseidonīmu „Ārmalis” viņš publicēja rakstu „Aizmirstais zieds”, kurā pauda nožēlu, ka rakstniece, kuru teicās mīlējuši daudzi, tik viegli aizmirsta. L. Laicens piemin, ka labākais piemineklis šai „piektā gada moceklei” būtu viņas rakstu izdošana: *vajadzētu kādam literātam no viņas laika biedriem parūpēties savākt, sakopot un izdot Zemgaliešu Birutas „kopotus rakstus.”* Viņa to ir pelnījusi, šī purva lakstīgala, kas saldi-sēri dzied.¹⁰ Turklāt tajā pašā gadā viņš kādam savam dzejolim, ko arī publicējis ar minēto pseidonīmu, kā moto izvēlējās Zemgaliešu Birutas dzejoļa rindas *Ne ilgāk gribu ciest, / Ne ilgāk mīlēt.* Protams, tālākais laiks, kara gadi un tam sekojošais režīms aizēno „dekadentiskā laikmeta” pārstāves piemiņu. Tomēr vēl 1973. gadā *Latviešu dzejas antoloģijas* 3. sējumā tiek ievietoti vairāki Zemgaliešu Birutas dzejoļi un īss daiļrades vērtējums. Arī literatūrzinātnieku Ojāru Zande-

ru interesējusi Zemgaliešu Birutas personība un radošais mantojums. Rakstnieces simtgadi pieminot, viņš velta tai publikāciju *Karogā*. Tomēr gandrīz gadsimtu pēc rakstnieces nāves atsevišķā grāmatā viņas darbi vēl nebija izdoti. Tāpēc varētu sacīt, ka 2005. gadā, sakārtojot un sagatavojot izdošanai Zemgaliešu Birutas dzejoļu izlasi *Sārtais skūpstis*, Kārlis Vērdiņš veica teju „vēsturisku darbu” un simbolisku žestu – beidzot tika piepildīta dažādos laikos izteiktā ideja pēc atsevišķa rakstu pieminekļa šai neparastajai dzejniecei.

Mūsdienu cilvēka interesi par Zemgaliešu Birutu apliecina arī 2009. gadā tapušais iestudējums *1906. Trakāk vēl kā piektā gadā*, kurā viens no centrālajiem tēliem ir jauna dzejniece Vilma Doroteja Plūme, kuras prototips ir Zemgaliešu Biruta. Arī rakstniece Inga Ābele lieto šī likteņstāsta motīvus – Konstānce Augustīne ir spēcīgā Terēzes tēla prototips (*Klūgu mūks*). No 2009. gada izrādes dzimusi ideja arī kinofilmam – konkursā „Latvijas filmas Latvijas simtgadei” finansējums tika piešķirts arī režisora Gata Šmita projektam – iecerētajai filmai *1906*, kuras pamatā būs arī Zemgaliešu Birutas dzīvesstāsts. Uz ekrāniem filma varētu nonākt 2018. gadā. Daži Zemgaliešu Birutas prozas darbi ievietoti izlasē *Tumsas stāsti* (2015).

Zemgaliešu Birutas leģenda turpina dzīvot – arī 110 gadus pēc rakstnieces nāves.

LU literatūrzinātnes doktorante Līvija Baumanē-Andrejevskas raksta recenzijas par jaunākajām latviešu dzejas grāmatām. *JG272* (2013) un arī š.g. rudens laidienā publicēti autores pētījumi par trimdā mirušās Elzas Kezberes pirmaskara dzeju.

⁹ Pēteris Ērmanis. „Tie, kam nav grāmatu”. *Burtnieks*, nr. 12, 1933:954

¹⁰ Ārmalis. „Aizmirstais zieds”. *Gulbenes Vēstnesis*, nr. 6:2.

Sanita Briežkalne

APGAISMĪBAS LAIKS KURZEMĒ UN VIDZEMĒ

Par filozofijas, prāta, izglītības un kritikas gadsimtu nereti dēvētais apgaismības laikmets, kurš savu uzplaukumu sasniedza 18. gs., iezīmēja modernās ēras sākumu un izraisīja plašu rezonansi visā Eiropā. Izsakoties vēsturnieces (U. of Rochester) Dorindas Outramas vārdiem, tas bija kā *okeāns, kurā stipras vēju sistēmas un straumes rāvās dažādos virzienos*.¹ Kopš renesanses un reformācijas laika, apgaismība bija viena no būtiskākajām Rietumeiropas intelektuālās, sociālās un kulturālās dzīves pārveidotājām. Arvien vairāk tika pievērsta uzmanība cilvēkam kā pašpieņemamam indivīdam, uzsverot viņa dabisko stāvokli un dabiskās brīvības tiesības.

Rietumeiropas apgaismības idejas kļūst aktuālas arī Kurzemē un Vidzemē, taču vien pastarpinātā veidā, sasniedzot latviešu tautu caur vienu daļu no Baltijas vācu intelektuāļiem. Un, kā norāda šī laikmeta pētnieks Pauls Daija, ne jau visi, kas *vārdos uzstājās par ikviena tiesībām uz laimi, realitātē iedomājās par vienkāršo tautu*.² Attiecībā uz sociāli zemākajiem slāņiem, izveidojās divi atšķirīgi apgaismības virzieni – mērenais un radikālais. Eksistējošā dzimtbūšana tika uzskatīta vai nu par šķērslī cilvēka pilnvērtīgas attīstības iespējamībai un tika prasīts to reformēt, vai arī zemnieku atbrīvošana netika atbalstīta un skatīta vien kā nākotnes vīzija.³ Lielāku nozīmi ieguva mērenais virziens, kura pārstāvji fokusējās uz zemnieku morālu izglītošanu, arī uz pakāpenisku sagatavošanu brīvībai (uzskatot, ka viņi tai vēl nav gatavi). Šie uzskati nonāca ciešā mijiedarbībā ar drukāto vārdu, kura loma 18. un 19. gs. mijā arvien palielinājās, iesākās latviešu laicīgās literatūras veidošanās.

¹ Dorinda Outram. *Panorama of the Enlightenment*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum, 2006:10.

² Pauls Daija. „Baltijas apgaismības virzienu kontrasti un nozīme latviešu 18. gadsimta literatūras attīstībā”. *Latviešu literatūras procesi un personības: Letonikas otrais kongress: rakstu krājums*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2008:9-20.

³ Pauls Daija. *Apgaismība un kultūrpārnese. Latviešu laicīgās literatūras tapšana*. Rīga: LU LFMI, 2013:39-45.

Reliģija un baznīca. Par dominējošo idejisko virzienu 18. gs. luterāniskajā teoloģijā kļuva racionālisms, kas nonāca konfliktā ar konfesionālās ortodoksijas dogmām, padarot tās par šaubu objektu. Racionāli noskaņotie apgaismotāji – Gothards Frīdrihs Stenders (Stender, 1714-1796), Aleksandrs Johans Stenders (Stender, 1744-1819), Frīdrihs Gustavs Mačevskis (Maczewski, 1761-1813), Kristofs Reinholds Girgenzons (Girgensohn, 1752-1814) u.c. – centās panākt tautas interesi par rakstīto vārdu, lai sniegtu jaunas zināšanas un sekmētu zemāko sabiedrības kārtu stāvokļa uzlabošanu.

Viena no apgaismības pavadparādībām bija teoloģiskais racionālisms, kas gan nereti mijās ar empirismu, sensuālismu un panteismu, un savukārt saistās ar literatūras sekularizāciju, ar mēģinājumu tautu tuvināt *apgaismo-tai, saprātīgai kristietības izpratnei*.⁴

Lielākoties Vidzemē pastāvēja arī luterāniskais piētisms – stingra dievbijība un individuāla/subjektīva ticības pieredze. Piētisti pievērsa uzmanību gan zemnieku sociālajam stāvoklim, gan viņu reliģiskai izglītošanai.

Par būtisku fenomenu kļuva hernhūtisms jeb brāļu draudžu kustība, kas pēc pirmo sludinātāju ierašanās no Hernhūtes nostiprinājās Vidzemē 18. gs. 30. gados. Šī „reliģija bez baznīcas” kļuva par vienīgo no daudzajiem Rietumeiropas strāvojumiem, kurš, kā izsaka Andrejs Johansons, *tieši aktivizēja arī latviešu tautu*,⁵ dodot pirmo impulsu latviešu zemnieku līdzdalībai literārajā procesā. Vidzemē attīstījās (lielākoties, bet ne tikai reliģiska rakstura) rokraksta grāmatniecības tradīcija, kas pastāvēja šķirti no pirmo latviešu laicīgās literatūras darbu tapšanas, ko veicināja racionālisms.

Latviešu laicīgās literatūras veidošanās.

18. gs. otrajā pusē un 19. gs. sākumā Tautas apgaismības (*Volksaufklärung*) kustība vācvalodīgajās zemēs kļuva par galveno impulsu latviešu rakstniecībai. 1766. gadā tika iespiesta pirmā latviešiem adresētā laicīga satūra beletristikas grāmata – Gotharda Frīdriha Stendera *Jaukas pasakas un stāsti, tiem latviešiem par gudru mācību sarakstīti*, bet

⁴ Pauls Daija. „Teoloģiskais racionālisms un latviešu literatūra apgaismības laikmetā (18. gs. otrā pusē – 19. gs. sākums)”. *Latvijas Universitātes Raksti*. 748. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009:7-17.

⁵ Andrejs Johansons. *Latviešu literatūra: no viduslaikiem līdz 1940. gadam*. Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1953:37.

divus gadus vēlāk sāka iznākt pirmais latviešu žurnāls *Latviešu Ārste*. Sekulārās literatūras attīstību nostiprināja vācbaltiešu mācītāju elite, kura bija izglītojusies Vācijas universitātēs un pārzināja Eiropas literatūras kontekstu. Viņu rakstīšanas mērķi attiecībā uz zemnieku apgaismošanu (kas lielākoties tika saprasta kā morāla izglītošana) un civilizēšanu nebija viendabīgi. Autori nerakstīja savā dzimtajā valodā, un publiskajā telpā nereti nonāca vienkārši un utilitāri teksti, kuriem lielākoties piemita izteikts didaktisks raksturs. Lielai daļai šo darbu bija maza literārā vērtība. Oriģināltekstu lasītāju auditorijas maiņa noteica koloniālas ievirzes tekstu rašanos, kuri Baltijas reģionā īstenojās kā kultūras pārnese procesa daļa.⁶ Sevišķi nozīmīgi latviešu agrinās lokalizētās literatūras kontekstā ir Joahims Heinrihs Kampe (Campe, 1746-1818), Frīdrihs Eberhards fon Rohovs (Rochow, 1734-1805) un Kristiāns Gothilfs Zalcmans (Salzmann, 1744-1811).

Apgaismības teksti izauga no reliģiskajai tradīcijai tuviem darbiem, piemēram, no t.s. celsmes literatūras (*Erbauungsliteratur*) žanriem, kuru mērķis bija stimulēt un nodrošināt

nāt personības pieeju pašmotivācijai, pilnveidei un transcendentālās pasaules pieredzei, taču ar piesardzību un atturību, jo Kurzemē un Vidzemē pastāvēja plaisa starp latviešu zemniekiem un Baltijas vācu mācītājiem, kas bija viens no apgaismības programmas problēmjautājumiem.

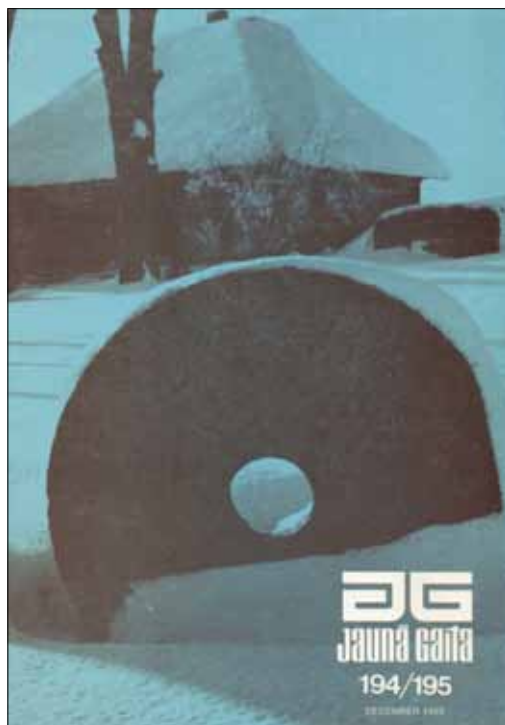
Racionālisms kā teoloģijas idejiskais virziens nebija savienojams ar konfesionālo ortodoksiju. Par to liecināja latviešu zemnieku niecīgā interese par 1806. gadā Kurzemē (1806) un Vidzemē (1809) izdotajām dziesmu grāmatām. Pirmais latviešu vispārīga satura žurnāls *Latviska Gada Grāmata* (1797-1798) iznāca tikai divus gadus. Līdzīgs liktenis skāra arī izdevumu *Latviešu Ārste* (1768-1769).

Neraugoties uz komplicētajām attiecībām starp laikmeta literatūras sekulāro un garīgo ievirzi, situācija ar laiku mainījās. Grāmata vairs netika uztverta tikai kā baznīcas dzīves palīglīdzeklis, bet gan kā patstāvīgs, latviešu zemnieku pasaules skatījumu un redzesloku paplašināt spējīgs fenomens.

Sanita Briežkalne ir LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas bibliogrāfe.

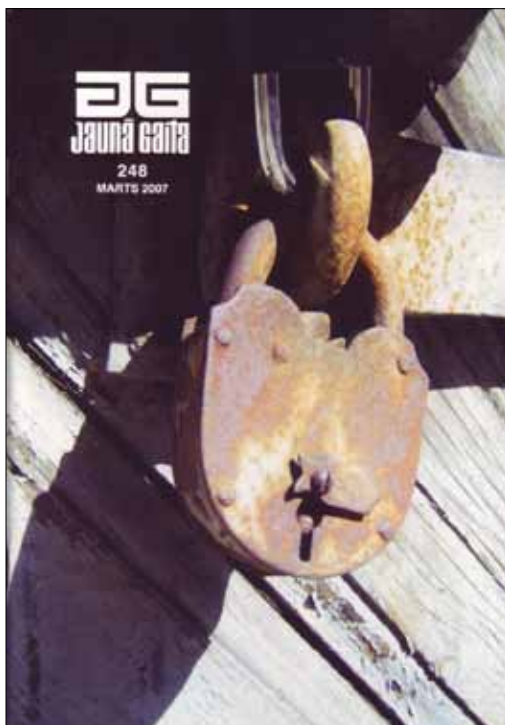
⁶ Pauls Daija, *Apgaismība...*2013:57-76.

Jura Krieviņa vāks

Skat. Māra Branča rakstu „Tēlotāja māksla *Jaunajā Gaitā*” (29-33)

Voldemāra Avena vāks

Madara Eversone

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS IZVEIDE UN ORGANIZĀCIJAS STRUKTŪRA (1940- 1969) – II

Sākums JG286

Valdes raksturojumi (1956–1965)

No 1950. līdz 1965. gadam RS valdes pirmais sekretārs bija Valdis Lukss, otrais sekretārs – Fricis Rūmnieks, viņu nomainīja (1957.1.1) Ādolfs Talcis,¹ savukārt trešais sekretārs bija Jūlijs Vanags². Par radošo sekciju vadītājiem un konsultantiem šajā periodā strādāja Mirza Ķempe, Anna Sakse, Jānis Niedre, Zigmunds Skujiņš, Voldemārs Meļinovskis, Jūlijs Vanags, Gunārs Priede, Anna Brodele, Līviņa Akurātere. RS III kongresā (1954) ievēlētā valde 21 locekļa sastāvā ar nelielām izmaiņām turpināja darbu līdz IV kongresam (1958), kad ievēlēja 25 valdes locekļus (skat. RS valžu sastāvu 53. lpp.)

Valdes locekļu sastāva pamatkodolu līdz pat V kongresam (1965.14.-16.XII) veidoja tie RS biedri, kuri II Pasaules kara laikā atradās evakuācijā Padomju Krievijā un t.s. frontinieki. Līdz ar to RS vadības stils saglabājās nemainīgs vairāk nekā 10 gadu garumā.

Valdošās varas interesēs bija paturēt RS valdes pirmā sekretāra amatā kompartijai lojālu cilvēku. Spriežot pēc RS valdes un partijas pirmorganizācijas dokumentiem, tāds bija Valdis Lukss, kura retorikā bieži sastopama partijas saukļu un principu sludināšana („mēs dzīvojam lielā laikmetā”, „idejiskais saturs un mākslinieciskā meistarība vēl atpaliek”, „literatūra vāji saistīta ar dzīvi” u. tml.). Faktiski Lukss pirmā sekretāra pienākumus bija veicis jau no 1944. gada Andreja Upīša vietā, kurš veselības traucējumu un dažādu pienākumu dēļ RS darbā neiesaistījās,

¹ LVA, 473. f., 1. apr., 134. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 24.01.1956.-20.12.1956.), 21.lpp.

² LVA, 473. f., 1. apr., 168. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 27.03.58-29.10.58.), 7. lpp.

Madara Eversone

kā arī neapmeklēja sēdes un kongresus.³ Tomēr, ieskatoties RS biedru atmiņās par Valdi Luksu, atklājas arī viņa cilvēciskie vaibsti. Vairāki Luksa laikabiedri (Imants Auziņš, Vizma Belševica, Ilgonis Bērsons, Lija Brīdaka, u. c.)⁴ apgalvo, ka viņš nebija pati ļaunākā kandidatūra, ko varētu sagaidīt stājamies šādā amatā, un nav apzināti negatīvi ietekmējis literāro procesu, ja vien nav bijis spiests to darīt: *Viņa princips – lai vilks paēdis un kaza dzīva – rakstnieku namā uzturēja salīdzinoši panesamu atmosfēru* (Zigmunds Skujiņš).⁵ Savā pēdējā darbības posmā (1958–1965) viņš bijis tiešām godīgs un labvēlīgs pret literātiem – ...*negāja uz Centrālkomiteju, atšķirībā no Griģuļa (...)* bija ļoti tiešs, viņš rūpējās par jauniešiem... – atminas dzejniece Lija Brīdaka.⁶ Lukss mudinājis jaunos autorus stāties RS un tos atbalstījis, par to vēlāk saņemot dažu biedru pārmetumus, jo ar jauno pieplūdumu netieši veicinājis vecākās paaudzes biedru izbalsošanu no valdes RS V kongresā.⁷ Tālaika jaunie RS biedri

³ Saruna ar Ilgoni Bērsonu 2015.25.V.

⁴ Māris Čaklais sarunā ar Gunāru Priedi. „Tas bija dabisks neatvairāms process. Rakstnieku savienība. 1965. gads”, *Literatūra un Māksla Latvijā*. 2001.2: 8-9; Vizma Belševica. *Raksti*. 4. sēj. Rīga: Jumava, 2002; Imants Auziņš *Piecdesmit gadi bez televizora*. Atmiņu ainas. I daļa. Rīga: Sol Vita, 2002: 79.

⁵ Zigmunds Skujiņš. *Sarunas ar jāntārpiņiem*. Rīga: Preses nams, 1992:141.

⁶ Saruna ar Liju Brīdaku 2015.18.V.

⁷ Māris Čaklais sarunā ar Gunāru Priedi... 8. lpp.

izsakās atzinīgi: *Pat tad, ja Valdis Lukss un viņa palīgi nebūtu neko citu izdarījuši latviešu literatūras labā, kā vien veicinājuši rakstnieku pulka atjaunotni pēc diviem baisajiem režīmiem, arī tad viņiem pienāktos liela pateicība* (Imants Auziņš)⁸. Valža Luksa vadībā no 1956. līdz 1965. gada nogalei pavisam tika uzņemti 114 jauni biedri.

Valža Luksa vadītā RS valde sastāva ziņā bija ļoti dažāda un pretrunīga. Bieži jautājumu izlemšanā un lēmumu pieņemšanā visu izšķīra atsevišķu RS valdes locekļu personiskās īpašības un nostāja, ko veidoja personiskās simpātijas vai antipātijas, tāpat ambīcijas, kas, bez šaubām, negatīvi ietekmēja literārā procesa attīstību. Tāpēc tikai no dokumentiem un atmiņām grūti izvērtēt atsevišķu valdes locekļu reakciju un viedokļus dažādās situācijās. Pamatā rakstnieki bija lojāli padomju varai, apmierināti ar savu augsto statusu un baudīja varas atzinību, tāpēc nealka pārmaiņu un jaunievedumu. Daži patiešām ticēja padomju režīma ideoloģiskajām nostādnēm, – Andrejs Balodis, Vizbulis Bērce, Jānis Niedre. Dažiem bija cieši sakari ne vien ar LKP CK vadošajām aprindām, bet arī ar Latvijas PSR Valsts drošības komiteju (turpmāk – VDK). Viens no viņiem – Ādolfs Talcis, kurš tika kooptēts, un viņa iecelšana RS val-

des sekretāra amatā (1957) notika nelikumīgi, jo par valdes sekretāru varēja kļūt tikai RS valdes loceklis⁹. Viņš tobrīd tāds nebija un nonāca sekretāra amatā politisku un tālākejošu apsvērumu dēļ – VDK aģents. Acīmredzot ar Talča starpniecību VDK cerēja pārraudzīt RS iekšējās norises. Šo faktu apstiprina arī Gunārs Priede. Viņš atceras, ka pēc Talča nāves ģimene nodevusi muzejam viņa arhīvu, un tajā atrasta prāva kaudze melnrakstu ziņojumiem čekai.¹⁰ Ar LKP CK biroja locekļiem cieši sadarbojušies RS valdes locekļi Žanis Grīva, Jānis Sudrabkalns, Arvids Grigulis. Tieši pēdējam, pēc vairāku RS biedru atmiņām, bijusi ļoti liela ietekme, ko neapšaubā neviens: *Grigulis pēc paša iniciatīvas darījis Rakstnieku Savienībai tik daudz ļauna, cik nu viņa spēkos bija. Un viņa spēkos patiešām bija daudz* (Vizma Belševica).¹¹ Arī dzejnieks Māris Čaklais atceras, ka iepriekšminētais raksturojums neliedzis viņam būt interesantākam nekā *frāžu kalējam Ignatam Muižniekam, viltīgajam tīklu pinējam Ādolfam Talcim vai prastajam, neinteliģentajam Jānim Grantam (ak, Dievs, kādus tomēr vēl nācās*

⁸ Imants Auziņš. *Piecdesmit gadi...* 79. lpp.

⁹ Saruna ar Ilgoni Bērsonu 2015.25.V.

¹⁰ Māris Čaklais. „Tas bija dabisks, neatvairāms process... 9. lpp.

¹¹ Vizma Belševica. *Raksti*. 4. sēj.... 200. lpp.

Latvijas Padomju Rakstnieku savienības IV kongress (1958)

redzēt zem *Benjamiņu nama jumta!*).¹² Ar vēsturnieks Heinrihs Strods, pētot politisko cenzūru PSRS apskatāmajā laika posmā, norādījis, ka PSKP CK izstrādāto latviešu ideoloģiskās pakļaušanas projektu Maskavai literatūrā vislabāk istenojuši iepriekšminētie autori, kā arī Vilis Lācis un Andrejs Upīts, ierindojot tos latviešu literatūras un literātu oficiālajos pretiniekos.¹³ Jāpiebilst gan, ka Andrejs Upīts RS valdes darbību neietekmēja, arī Vilis Lācis politiskās karjeras dēļ pasīvi iesaistījās valdes darbā.

Pretrunīga personība bijusi dzejniece Mirdza Ķempe, kas ar savu ekstravaganci, erudīciju un personības spilgtumu pratusi iegūt vairāku jauno dzejnieku simpātijas, konsultējot tos dzejas mākslā. *Pateicoties Ķempei, uz Rakstnieku savienību tumšajos gados atnāca daudz tādu cilvēku, kas savas pagātnes un uzskatu dēļ nekad to nebūtu darījuši, ja dzejnieces vietu konsultantu istabā aizņemtu bāla sīkpersona* (Zigmunds Skujiņš).¹⁴ Vienlaikus dzejniece publicēja padomju ideoloģiju apliecinājošus darbus, tādējādi baudot varas atzinību un privilēģijas.¹⁵ Taču būtiski, ka Ķempe nebija KP biedre, kā vairums vecākās paaudzes rakstnieku. Ķempe vienmēr esot mācējusi atrunāties, atceras Brīdaka, viņa, lūk, neesot vēl tik nozīmīgam lēmumam gatava: *Viņa bija dziļas kultūras cilvēks, un tādas padomju, nu tādas visas muļķības viņa noteikti nepieņēma. Bet viņai patika arī būt nozīmīgai*.¹⁶ Arī Vizma Belševica savās atmiņās apstiprina, ka Ķempe bijusi grūti izprotams cilvēks un sacījusi: *Kad viņa nomira, pēkšņi es jutu, ka Rakstnieku savienība ir kļuvusi tāda kā pelēkāka, kā kartupeļu lauks, no kura izrauta magone. Kaut arī viņa ir lējusī man dubļus virsū...*¹⁷

Apskatāmajā laika posmā situāciju RS visai jūtami ietekmēja politiskās un ideoloģiskās pārmaiņas KP iekšienē – 1956. gada februārī notikušais PSKP XX kongress ar Ņikitas Hruščova runu un slepeno referātu, kurā nosodīja Staļina personības kultu, veicināja PSRS,

arī Latvijas PSR daļēju destalinizāciju un reformas jeb t. s. *Hruščova atkusni*, kas iezīmēja padomju sistēmas liberalizāciju gan politikā, gan kultūrā.¹⁸ To apstiprina jau minētā aktīvā jauno biedru uzņemšana 1956. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo posmu. Pirms tam daudziem jaunajiem literātiem pagātnes un biogrāfijas dēļ nebūtu iespējams kļūt par RS biedriem, piemēram, 1956. gada oktobrī uzņemtajai Mirdzai Bendrupei¹⁹. Par pārmaiņām liecina arī tas, ka IV kongresā (1958) RS valdē ievēlēti bijušie leģionāri Bruno Saulītis un Arvīds Skalbe. Valdes sastāvu papildināja arī nesen uzņemtie Miervaldis Birze un Andris Vējāns, kritiķis Voldemārs Meļinovskis un tulkotājs Jānis Ozols un arī jau iepriekšminētais Ādolfs Talcis.²⁰ Var droši apgalvot, ka destalinizācijas procesa laikā RS valdē izpaudās jūtamas pārmaiņas.

Savukārt krasas kvalitatīvās pārmaiņas un paaudžu mija notika RS V kongresā (1965), kad tika izbalsooti pieci vecās paaudzes valdes locekļi – Arvīds Grigulis, Žanis Grīva, Kārlis Krauliņš, Jānis Niedre un Jūlijs Vanags.

LPRS un KP

Ikvienai literārā un radošā procesa norisei LPSR bija jāatbilst KP nostādņām un padomju ideoloģijai; lai arī oficiāli augstākais varas orgāns skaitījās LPSR Augstākā Padome – faktiskā vara piederēja KP.²¹ Kultūras procesa ietekmēja divējādā pakļautība – PSRS varas orgāniem Maskavā un LPSR varas orgāniem Rīgā, kas tāpat centās realizēt Maskavas vadlīnijas.²² Tādēļ arī RS uzturēja ciešu saikni ar LKP CK. Centrālā komiteja ar savu ierēdņu aparātu un informācijas kontrolei paredzētajām iestādēm (LPSR Galvenā literatūras pārvalde jeb *Glavlit*, LPSR Ministru Padomes Preses komiteja u. c.) līdz pat 20. gs. 80. gadu beigām turpināja kontrolēt kultūras procesus.²³ Vadošo amatpersonu nomaiņa jebkurā jomā, ieskaitot sabiedriskās un radošās organizācijas, varēja notikt tikai ar LKP CK akceptu (svarīgākos amatus bija

¹² Māris Čaklais. *Laiks iegrāvē sejas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2000: 38.

¹³ Heinrihs Strods. *PSRS politiskā cenzūra Latvijā 1940-1990*. Rīga: Jumava, 2010: 213.

¹⁴ Zigmunds Skujiņš. *Sarunas ar jāņtārpiņiem...* 136. lpp.

¹⁵ Raimonds Briedis. „Laikmeta konturējums”. *Latviešu literatūras vēsture*. 3. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001: 44.

¹⁶ Saruna ar Liju Brīdaku 2015.18.V.

¹⁷ Vizma Belševica. *Raksti*. 4. sēj... 203. lpp.

¹⁸ Daina Bleiere. u.c. *Latvijas vēsture 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005: 369.

¹⁹ LVA, 473. f., 1. apr., 134. l., 13. lpp.

²⁰ LVA, 473. f., 1. apr., 166. l., 97. lpp.

²¹ Daina Bleiere. *Eiropa ārpus Eiropas: Dzīve Latvijā PSR*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012: 39-40.

²² Raimonds Briedis. „Laikmeta konturējums”... 35. lpp.

²³ Turpat.

nepieciešams saskaņot ar PSKP CK).²⁴ Tāpēc būtiski aplūkot, kādas personas apskatāmajā laika posmā ieņēmušas LKP CK pirmā sekretāra amatu.

LKP CK pirmais sekretārs (1940–1959) bija Jānis Kalnbērziņš. Lai gan tieši viņa laikā PSRS sākās destalinizācijas process, līdz ar zināmu liberalizācijas pakāpi, tomēr Kalnbērziņš nebija aktīvs pārmaiņu veicinātājs. Vēlāk, kad sākās t. s. nacionālkomunistu vajāšana, arī viņš tika atstādināts no amata. Pēc viņa pirmā sekretāra vietu ieņēma (1959–1966) Arvīds Pelše, kurš sāka realizēt stingru ideoloģiskās un kultūras sfēras pārraudzību, kā arī dedzīgu buržuāziskā nacionālisma apkarošanu.²⁵ Vēsturniece Ilga Kreituse Arvīda Pelšes valdīšanas posmu raksturo sekojoši: *Spilgti izteikts Staļina politikas pārstāvis, kas dzīvoja zināmā nostalgijā*.²⁶ Pelši nomainīja Augusts Voss, un arī viņa darbības (1966–1984) pamatā bija skrupuloza Maskavas doto norādījumu un plānu izpilde.²⁷ Tomēr vēsturniece Daina Bleiere norāda: *Ja bija darīšana ar tādu cilvēku kā Augusts Voss, kam kultūra vispār bija sveša un kurš interesējās tikai par medībām un hokeju, zinātnes un kultūras „smagsvāriem” bija vieglāk iespaidot lēmumus*.²⁸

RS valdes sekretāri regulāri sarakstījās ar LKP CK un LPSR AP Prezidiju par radošā darba un organizatoriskajiem jautājumiem, ņemot vērā no LKP CK saņemtās pavēles un lēmumus. Parāli administratīvajai struktūrai (valdei) RS bija arī sava ideoloģiskās pārraudzības institūcija – RS KP pirmorganizācija, kuras uzdevums bija kontrolēt partijas politikas realizēšanu un ideoloģiskā darba līmeni. Visi svarīgie RS valdes lēmumi bija jāaskaņo ar RS KP pirmorganizācijas sekretāru, kurš vienlaikus bija arī RS sekretariāta loceklis.²⁹ RS KP pirmorganizāciju vadīja birojs, biroju savukārt vadīja sekretārs ar vienu vai diviem vietniekiem. Biroja ietekme bija ļoti liela, jo RS kongresos vēlamo valdes un sekretariāta locekļu kandidātu sarakstus sastādīja tieši par-

tijas pirmorganizācijas birojs, – ikvienam komunistam jāievēro partijas disciplīna un konsekventi jārikojas atbilstoši biroja lēmumiem. Tas arī noteica turpmāko RS valdes darbību un tās ietekmi uz literāro procesu.³⁰ Faktiski KP pirmorganizācijas biroja sekretārs organizatoriski dublējās ar RS valdes pirmo sekretāru. No visām radošajām savienībām tieši rakstniekiem bija skaitliski lielākā un ietekmīgākā KP pirmorganizācija.³¹ Tās sekretāra amatā aplūkojamā laika posmā (1956–1969) vairākkārt bijuši Andrejs Balodis un Vizbulis Bērce. Visai bieži sēdēs bija klāt arī LKP CK Zinātnes, izglītības kultūras nodaļas un LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas pārstāvji (piemēram, Jānis Škapars, Haralds Priedītis), lai būtu informēti gan par problēmām, gan valdošo noskaņojumu RS.

RS KP pirmorganizācijas sapulces rīkoja reizi mēnesī, izņemot vasaras atvaļinājumu laiku. Pēc partijas pirmorganizācijas iniciatīvas izziņoja marksisma-ļeņinisma estētikas seminārus un politizglītības nodarbības. To apmeklējums nebija obligāts, bet vēlams; savukārt, lai kontrolētu tos RS biedrus, kuri mācās patstāvīgi, tiem reizēm uzdeva nolasīt referātu par jautājumiem, ko viņi studē politmācībās un ko darījuši sava politiskā līmeņa paaugstināšanas labā.³²

Jāatzīmē, ka šajā laikā PSRS atradās Aukstā kara stāvoklī ar ASV un piedzīvoja vairākas ārpolitikas krīzes – Ungārijas un Polijas notikumi (1956), Berlīnes sadalīšana Rietumberlīnē un Austrumberlīnē (1961), Karību krīze (1962), Vjetnamas karš (kopš 1964), PSRS karaspēka ieiešana Čehoslovākijā (1968). Arī PSRS iekšienē pēc 1956. gada PSKP XX kongresa norisinājās pārmaiņas. Politiskie notikumi neapšaubāmi ietekmēja varas un inteliģences attiecības. RS biedri, arī bezpartejiskie, vismaz formāli nedrīkstēja būt apolītiski. Nereti ne tikai partijas pirmorganizācijas, bet arī RS valdes sēdēs tika atgādināts, ka karš ar Rietumiem ideoloģiskā frontē joprojām turpinās: *Tāpēc arī RS izdevumu ieročiem ir jābūt spožiem un asiem, kas trāpa katru, kas grib gozēties mietpilsonības vienaldzībā, kas*

²⁴ Daina Bleiere. *Eiropa ārpus Eiropas...* 42. lpp.

²⁵ Turpat... 98. lpp.

²⁶ Ilga Kreituse. „Latvijas politiskās elites loma un darbība pēc Latvijas KP CK 1959. gada jūlija plēnuma”. *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*. 20. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 2007: 175.

²⁷ Turpat... 176. lpp.

²⁸ Daina Bleiere. *Eiropa ārpus Eiropas...* 97. lpp.

²⁹ Saruna ar Ilgoni Bērsonu 2015.25.V.

³⁰ Māris Čaklais sarunā ar Gunāru Priedi... 9. lpp.

³¹ Daina Bleiere. „Latviešu kultūra abpus dzelzs priekškara: 1945–1990”. *Doma–6*. Rakstu krājums. Rīga: Doma, 2000: 26.

³² LVA, PA-7263. f., 1. apr., 10. I. (Протоколы заседания бюро, партсобраний и планы работы. 1.нояб. 1955. г.–24. сент.1957. г.), 123. lpp.

*grib nelaikā demobilizēties, kas savas lasītāju brigādes ved ar aizsietām acīm.*³³ Politiskie saasinājumi ienāca pat RS kongresa dalībnieku retorikā.³⁴ Saasinoties PSRS un Rietumu konfrontācijai, no rakstniekiem oficiāli pieprasīja vēl vairāk kaujinieciskuma, idejiskuma un mākslinieciskā spēka, lai padomju literatūra kļūtu par ieroci cīņā par komunisma uzvaru pasaulē.³⁵

No iepriekšminētā secināms, ka RS valdei vismaz oficiāli vajadzēja pildīt KP direktīvas. Tāpēc arī latviešu rakstniekiem tika uzdots radīt t. s. pasūtījuma darbus – gan par LPSR 25. gadadienu, par „Oktobra revolūcijas” gada dienu, Ļeņina 100. dzimšanas dienu u.tml.

Turpinājums sekos

LPSR RS VALŽU SASTĀVS

RS III kongresā (1954.5.VI) ievēlētā valde:

1. Balodis, Andrejs - 2. Bērce, Vizbulis - 3. Brodele, Anna (Anna Kupše) - 4. Burlaks, Boriss - 5. Grīva, Žanis (Žanis Folmanis) - 6. Grants-Jēkabsons, Jānis - 7. Grigulis, Arvīds - 8. Krauliņš, Kārlis - 9. Ķempe, Mirdza - 10. Lācis, Vilis - 11. Lūks, Valdis - 12. Nagiškins, Dmitrijs - 13. Niedre, Jānis - 14. Rokpelnis, Fricis - 15. Rūmnieks, Fricis - 16. Sakse, Anna - 17. Sudrabkalns, Jānis - 18. Upīts, Andrejs - 19. Vanags, Jūlijs - 20. Kalpiņš, Voldemārs - 21. Zadornovs, Nikolajs.

RS IV kongresā (1958.25-27.IX) ievēlētā valde:

1. Balodis, Andrejs - 2. Bērce, Vizbulis - 3. Birze, Miervaldis - 4. Brodele, Anna - 5. Grants, Jānis - 6. Grigulis, Arvīds - 7. Grīva, Žanis - 8. Kalpiņš, Voldemārs - 9. Krauliņš, Kārlis - 10. Ķempe, Mirdza - 11. Lācis, Vilis - 12. Lūks, Valdis - 13. Meļinovskis, Voldemārs - 14. Niedre, Jānis - 15. Ozols, Jānis - 16. Rokpelnis, Fricis - 17. Sakse, Anna - 18. Saulītis, Bruno - 19. Skalbe, Arvīds - 20. Sudrabkalns, Jānis - 21. Talcis, Adolfs - 22. Upīts, Andrejs - 23. Vanags, Jūlijs - 24. Vējāns, Andris - 25. Zadornovs, Nikolajs.

Par LU LFMI zinātnisko asistenti, Kārļa Dziļlejas Fonda apbalvoto Madaru Eversoni skat. JG286:42.

³³ LVA, 473. f., 1. apr., 184. I. (Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes plēnuma materiāli 1959.2.XII-3.XII), 2. lpp.

³⁴ LVA, 473. f., 1. apr., 203. I. (LPSR RS valdes paplašināts plēnums dramaturģijas jautājumos 1960. g. 13.XII.), 41. lpp.

³⁵ LVA, 473. f., 1. apr., 166. I., 89.-90. lpp.

Pauls Birznieks

ATOMMĪLA

Jā,
tā ir mīla, ne
manta; mīla, ne karš;
mīla, ne vara pār otru, kas
motivē atomu izstiept savu elektronroku
kvēlai skavai ar otra atoma
pretimsniedošo strāvas
sauju.

Tā ir mīla, ne
laime; mīla, ne zemes
spēks; mīla, ne debess pavēle,
kas salaulā tos abus gandrīz kā sakramentā,
ar vienlīdzīgām tiesībām un
saglabātu kodol-
identitāti.

Tā ir mīla, ne
sentiments; mīla, ne kāds
rituāls; mīla, nevis morāls pārākums,
kas dod jaunajai ģimenei spēku ne tikai
pārvarēt visas varbūtības, bet
vēl radīt pavisam jaunu
būtību.

Tā ir mīla, ne
kaut kas nemorāls; mīla,
ne grēks; mīla, ne kas necilvēcīgs,
kas ļauj diviem ūdeņražiem apprecēt vienu
skābekli, H₂O, un tad vēl darīt
gandrīz brīnumus kā labiem
vecākiem.

Tā ir mīla, ne
entropija; mīla, ne iznīcība;
mīla, ne atomu skaldīšana, kas liek
to molekulai eksplodēt par gandrīz debešķīgo
ūdens žēlastību, to pēcteci, kas steidzas
atdzīvīnāt slinkos zemes
oglekļus.
Tā ir mīlestība,
ne tirgus attīstība; mīlestība,
ne izglītība; mīlestība un nekāda centrālā
plānošana, kas ļauj to bērniem sadraudzēties arvien
lielākās draudzēs, un tad vēl svinēt gandrīz
mūžīgo dzīvošanu kā stādiem,
dzīvniekiem un cilvēkam
pašam.

Vladislavs („Niks“) Niteckis

ATMIŅAS PAR BĀLTIJAS UNIVERSITĀTI – I

Šogad paiet 70 gadi kopš Vācijā, Hamburgā uzsāka darboties Baltijas Universitāte (BU). Ir jau bijušas jubilejas svinības, kurās vairumā apcerēta universitātes darbība no būtiskā, vispārējā viedokļa, kā saka, *putna skata*. Es vēlos attēlot jums universitāti no tīri subjektīva viedokļa, varētu teikt, *tārpa perspektīvas*. Restaurēt septiņdesmit gados izbālējušās atmiņas man palīdzēs tajos laikos rakstītās dienasgrāmatas.

1947. gada 14. aprīlī, vakara tumsā, izkāpu no vilciena Pinebergas (Pinneberg) stacijā un ar grūtībām sameklēju apmēram 2 km attālās Eggerstedt kazarmas, kurās atrodas Baltijas Universitāte. Aiz ieejas vārtiem stiepjas gara, taisna iela, kuras labajā pusē perpendikulāri rindojas septiņas mūra divstāvu blokmājas. Pirmā dzīvokļu bloka 304. istabā mani sveic mani Blombergas ģimnāzijas klases biedri Auseklis Brastiņš un Andrejs Jagars. Atverot durvis, ienācējs redz sienai līdzīgu skapju rindu, kas sadala istabu divās daļās. Katrā pusē ir divas divstāvu gultas, galds

un pāris krēslu (skat. A. Jagara skici). Tajā pusē, kura ierādīta man, vēl mitinājās Georgs („Džo“) Kociņš un Ilmārs Gailis; abi bijušie leģionāri un skolas biedri jau no Kuldīgas, Latvijā. Vēlāk 304. istabas brālīgajam pulciņam pievienojās Leonīds Zariņš.

17. aprīlī es eju pie medicīnas fakultātes dekāna profesora Nikolaja Vētras. Profesors ir stalts, slaidis kungs ar sirmiem matiem un brillēm. Caurskatījis manu ģimnāzijas gatavības apliecību un izprašņājis mani par manu vēlēšanos studēt medicīnu, viņš dod atļauju uzsākt studijas. Pēc pāris dienām saņemu studiju grāmatiņu un studenta karti Nr. 1666.

Pirmā lekcija mani satric – lietuviešu lektora vācu valodas izruna ir tik vāja, ka grūti teikto saprast. Visi cītīgi pieraksta, cik iespējams, teikto un uz tāfeles rakstīto, jo drukātu mācību grāmatu nav. Vēlāk izrādās, lielais vairums lektoru ir elokventi un labi pārvalda vācu valodu (kura universitātē ir oficiālā mācību valoda), un lekciju piezīmes pirms kolokvija vai eksāmena var aizņemt no kāda veiklāka rakstītāja. Medicīnas studentiem ir īpaša piepūle – dažas lekcijas un preparātu demonstrēšana anatomijā notiek Hamburgas Universitātē, un jātērē laiks un nauda vilcieniem. Toties Hamburgas Universitātes anatomikumā ir plašs, lielisks anatomijas preparātu muzejs.

Praktiskie darbi anatomijā 1948.12.II – no kr. subasistents O. Lucis, studenti V. Kliņts, L. Pilo, Stanislavs Daudišs, Māra Brastiņa, lektors Nikolajs Caune, studenti Liliana Bērziņa, Arvids Kukainis, Valija Miķelsone, P. Zeltiņa, Smaida Putniņa, Ilga Ziediņa, Jānis Eglājs.

Foto: Jānis Miķelsons

Praktiskie darbi anatomijā notiek kādā no BU ēkā. Tos vada lektors Nikolajs Caune – jauneklīgs, tumšmatains vīrs ar raga brillēm, kopā ar subasistentiem. Istabā nāsīs iecērt nepārprotama, bet paciešama formalīna dvinga. Uz katra galda guļ kāda formalīnā marinēta cilvēka ķermeņa daļa un ap tiem, ar pinceti vai skalpeli rokā, sasēduši, ķitelos tērpti, medicīnas studenti. Tie noskaidro un iegaumē muskuļu lokalizāciju un saistību un sarežģīto, bet brīnišķīgi simetrisko nervu un asinsvadu tīklu. Lektors Caune ir talantīgs zīmētājs, un gar sienām, kā lieli plakāti, karājas viņa zīmēti, krāsaini un detalizēti cilvēka anatomijas attēli, kuri palīdz orientēties preparātā. Viņš arī ar saviem asistentiem apstaigā galdus un pamāca, kur vajadzīgs.

Lekcijas un praktiskie darbi histoloģijā notiek Hamburgas Universitātē, Ependorfā (Eppendorf) – lielā, gaišā telpā. Uz gariem galdiem kā zaldāti stāv rindā mikroskopi – pietiek visiem un tad vēl paliek pāri. Pie katra mikroskopa nolikti preparāti – plāna, zili un sarkani krāsota cilvēka aužu šķēlīte uz stikla plāksnītes. Skatoties mikroskopā, paveras neiedomājami brīnumskaista pasaule – šūnas, saistaudi, asins vadi un nervi glīti sakārtoti mērķtiecīgā uzbūvē. Lektors P. Buinauskas ir jauns, asprātīgs, dažkārt sarkastisks, bet iedvesmojošs. Saka, ka eksperimentējot fizioloģijā ar trušiņiem. Man histoloģija patīk!

Mani arī fascinē praktiskie darbi ķīmijā. Pažobelē iekārtotā laboratorija ir kā noslēpumaina alķīmiķu ligzda. Dienas gaisma pūlas ieklūst pa nedaudzajiem jumta logiem. Telpā manāma sēra un citu ķīmikāliju smaka. Uz soliem novietotas mēģenes, pipetes, piltuves un menzūras. Pie soliem plauktos stāv sarindotas stikla pudeles un burkaš ar dažādu krāsu šķīdumiem un pulveriem. Šur tur klusi šņāc iedegts Bunsena deglis.

Katram praktiskajam darbam iedod mēģenē šķīdumu ķīmiskai analīzei. Mans uzdevums ir noskaidrot, no kādiem ķīmiskiem elementiem, katjoniem un anjoniem, šķīdums sastāv. Norise ir ļoti saistoša, kā detektīvam nozieguma atklāšanā, pielietojot dažādas ķīmiskās reakcijas un metodes (piemēram, nātrijs krāso liesmu spilgti dzeltenu, kālijs – cerīkrāsā). Ne vienmēr visus *vainīgos* jonus izdodas atrast, un tad ir visa analīze jāatkārto. Šķīdumus analizēm sakombinē lektors J. Menģe-

Andreja Jagara skice

Pirmā dzīvokļu bloka 309. istaba

lis vai viņa asistenti. Menģelis ir laipns, bet vienmēr nopietns, nesmaidīgs vīrs. Kādu dienu viņu atrada mirušu universitātes teritorijā, mauriņā uz segas – viņš bija *aizņēmis* no laboratorijas ciānkāliju (*potassium cyanide*)...

Fizioloģiju pasniedz lektors, dakteris K. Adamsons – kustīgs, ļoti runīgs, apaļīgs, plikpaurains kungs pusmūža gados, kurš labi pārzina savu priekšmetu un prot to lieliski izskaidrot. Tikai tagad es apjēdzu, cik neiedomājami sarežģītas, bet būtībā elegantas un saskanīgas ir norises, kuras darbina cilvēka ķermeņa muskuļu, asins cirkulācijas, nervu, maņu, gremošanas, elpošanas, vielu maiņas un citu orgānu sistēmas. Lektoram īpaši patīk stāstīt par dzimumorgānu fizioloģiju, un viņš bieži lekcijās aizklīst uz šo tematu. Tad viņš kļūst savīļņots, kā gardēdis pie eksotiskas maltītes. Kādu rītu eju uz lekciju ēku *Aula Magna* uz normāli iepļānoto fizioloģijas lekciju un gandrīz netieku iekšā lekcijas telpā; tā ir stāvgrūdām pilna ar mana kursa un man nepazīstamiem, acīmredzot citu fakultāšu studentiem! Lekcijas temats – dzimumakta fizioloģija...

1948. gada 2. jūlijā gandrīz visi studenti aizbrauc uz divu nedēļu vasaras nometni Timendorfas jūrmalā (Timmendorfer Strand), pie Baltijas jūras, ziemeļrietumos no Travemindes (Travemünde), kuru rīko YMCA, bet es palieku mājās, lai sagatavotos eksāmenam anatomijā. Apstākļi mācībām piemēroti: anatomikumā un bibliotēkā nav neviena studenta. 8. jūlijā eksāmenu nolieku pie profesora Šulca.

Turpinājums sekos

Atmiņas par Baltijas Universitāti Pinebergā publicētas arī interneta laikrakstā *Latvietis*, 422 (2016.6.VIII)

VEĻIEM PIEVIENOJAS – Māra Dainuvīte Zandberga (dz. Šedrika, 1946-2016), JG saimniecības vadītāja (1977-1984, nr.115-147). ●●● Rakstnieces, publicistes Dzidras Zeberīņas (1923-2016) studiju gadi pēckara bēgļu laikā Vācijā – Baltijas U. Pinebergā un Minsteres U. – atainoti viņas pirmajā (kopā ar vīru Modri Zeberīņu sarakstītajā) grāmatā *Ūpi* (1952). Seko īsprozas krājums *Spoku stāsti* (1958), *Kad es maza biju* (1969), *Es esmu visur* (1983). Skat. JG47(1964):18 un JG269(2014):36. ●●● LNT, Dailes teātra un filmu aktieris Jānis Reinis (1960-2016), galveno lomu tēlotājs Marka Tvena *Princī un ubaga zēnā*, Šekspīra *Romeo un Džuljetā*, Moljēra *Skapēna nedarbos*, Čehova *Tevoci Vaņā*, Pētera Pētersona *Tikai muzikants*, filmās *Mērnīeku laiki*, *Rīgas sargi*, Knuta Hamsuna *Viktorija*, TV seriālā *Sirdsmijā Monika* u.c. ●●● Literāts Pāvils Levinš (1915-2016), publicējis arī JG.

Māra Dainuvīte Zandberga

Dzidra Zeberīņa

Jānis Reinis

DZEJA – Marta Dziļuma savā vecātvēva **Valda Grēviņa** dzejoļus, kas rakstīti no 1909. gada līdz dzejnieka nāvei (1968), sakopojusi krājumā *Vēca cilvēka dziesmas*. ●●● Filozofe, pedagoģe un talantīgu pianistu māte **Iveta Šimkus** izdevusi savu otro dzejoļu krājumu *pēc tam*. ●●● **Dainas Jansones-Treices** noskaņu dzejoļu krājumā *Vēja prelūdija* ietverti arī dzejoļi, kurus savās dziesmās izmantojuši mūziķi. ●●● Dzīvesbiedri **Velta Kaltiņa** un **Roalds Dobrovenskis** kopkrājumā *Dzeja uzrunā lasītāju divās valodās* – latviešu un krievu, katram rakstot savā dzimtā valodā. (vg)

PROZA – Ņujorkā (tagad LV) dzīvojušais latviešu rakstnieks **Toms Kreicbergs**, kas pazīstams ar pseidonīmu Tom Crosshill, raksta angļu valodā un līdz šim publicējis zinātniskās fantastikas žanrā, nu pārsteidz ar latviski tulkotu un pavisam atšķirīgā stilā sarakstītu romānu *Lopu ekspresis*. Tajā paralēli risinās divas līnijas – Latvijā 20. gs. pirmajā pusē un 21. gs. Ņujorkā, runājot gan par ulmaņlaikiem, okupāciju, izsūtīšanu, karu, gan arī par moderno Volstrītas finanšu pasauli un iespējām bagāto dzīvi Ņujorkā. Tulk. no manuskripta Luma Terēze Lapa. ●●● *Ledus apelsīnu* kritiķi uzskata par talantīgu debiju latviešu literatūrā, un grāmatas autore **Dace Vīgante** ir sevi jau apliecinājusi ar izcīnītajām balvām stāstu žanrā. Krājumā stāstīts gan par padomju laika realitāti, gan arī par vienas ģimenes sievietes pieredzi – garstāstā *Ledus okeāns*. ●●● Rakstu krājumu *Nebijušu sajūtu restaurēšanas darbnīca. Juris Boiko un Hardijs Lediņš* abi rakstnieki jau bija iecerējuši 2000. gadu sākumā. Pēc viņu nāves darbu pie krājuma turpināja mākslas zinātniece Māra Trautmane, un izdevumu veido 4 daļas: hronoloģija, arhīvu materiāli, laikabiedru esejas un abu autoru teorētiskie raksti. ●●● Pagātne vien-

mēr atgādina par sevi, tā apliecina **Arnolds Auziņš** savā jaunākajā detektīvromānā *Zvans no viņpasauls*. ●●● Ražīgā rakstniece, dzejniece un tulkotāja **Daina Avotiņa** savu 90 gadu jubileju sagaida ar jaunu romānu *Nezūdošā vērtība*, kura pamatā ir konkrēta cilvēka dzīvesstāsts, papildināts ar pašas rakstnieces atziņām. ●●● **Ingas Puriņas** romāns *Nesoli man laimi* atklāj neparedzamus sarežģījumus jauna pāra dzīvē. ●●● Bērnu invalīdu aprūpētāja, māte un audzumatē **Ilga Raščevska** sāk savu literāro darbību ar smagu romānu *Norakstītie* – par dzīves neredzamo pusi, par tiem, kuru ikdieniskā malīte ir atkarīga no kārtējā pabalsta un kuru tā jau necīgie līdzekļi pazūd alkohola plūdus. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Uzņēmējs, sabiedrisku organizāciju dibinātājs **Vilnis Vītols** daļu sava mūža bijis spiests pavadīt ārpus Latvijas un visu mūžu ir neatlaidīgi vērojis un pētījis Krieviju, apmeklējis to un iepazīnis ar daudziem krieviem, tagad ar grāmatas *Pārdomas par Krieviju* palīdzību mēģina skaidrot Rietumu sabiedrībai problēmu ar lielo kaimiņzemi. ●●● Literatūrzinātnieces **Anītas Rožkalnes Kārļa Zariņa burvju aplis ir Zariņa (1889-1978) biogrāfija, kas balstās uz rakstnieka darbiem, arhīvu materiāliem, vēsturnieku atzinumiem, korespondenci un dienasgrāmatām. ●●● Pētījumu krājumā *Civilizāciju karš?* **Pauls Daija**, **Deniss Hanovs** un **Ilze Jansone** (sast.) pievērsās I Pasaules kara ideoloģijas, atmiņu un mākslas dzīves Latvijas versijām. ●●● Raiņa 150-gadei veltītās *Un rīts būs jāpieņem, lai kāds tas nāks* autori ir **Inguna Daukste-Silasproģe**, **Gundega Grīnuma** un **Viktors Hausmanis** (sast.). ●●● G. F. Stendera *Latviešu gramatika* (1783) ir **Zigrīdas Frīdes** tulkojums, ko papildina viņas ievads un komentāri. ●●● Jaunās autore **Lindas Riņķes** grāmatā *Tūkstošiem kilometru ceļā malā* divi jauni cilvēki atstāj mājas, draugus un visu ierasto, lai dotos uz tālāko sauszemes punktu Ziemeļos – Nordkapu. ●●● Vienā laikā klajā laisti divi režisoram **Alvim Hermanim** veltīti izdevumi – albums *Alvis Hermanis*, kurā iekļauta attēlu izlase no 43 interesantākajām Hermana izrādēm, Edītes Tišheizeres eseja, Sarmītes Ēlertes intervija ar režisoru un Normunda Naumaņa kritiku fragmenti, un otrs izdevums - režisora dienasgrāmata, kas pierakstīta 2015./2016. gada sezonas laikā. *Es negribētu, ka grāmata par mani un manu darbu raksta kāds cits. Jo neesmu pārliecināts, ka jel kurš cits, izņemot mani, ir spējīgs saprast – ar ko es īsti nodarbojos un kas aiz visa tā stāv. Es pats pamēģināšu to uzrakstīt*, saka Hermanis. ●●● Daudz ko par čigānu tautas folkloru un tradīcijām no gadsimtu tālumiem līdz mūsdienām var uzzināt **Daiņa Krauk-****

Maija Kovaļevska, kurai piešķirts Goda profesores nosaukums, LNO sarīko labdarības koncertu *Sirds vēltījums* (2016.12.IX) pretvēža medikamentu iegādei
Foto: Edijs Pālens/LETA/Ir

Ļa grāmatā Čigānu stāstu stāsti „*Kad dzimtas dārzos ziedi plaukst!*”. ●●● Māra Zālīte, sarakstot pasaku *Mamma un Tētis kūrtortā*, domājusi gan par maza-jiem lasītājiem, gan viņu vecākiem. (vg)

TULKOJUMI – Franču rakstnieks, dziesminieks, aktieris un teātra režisors Denī (**Denis Wetterwald**), pavadot vienu mēnesi Ventspils Rakstnieku mājā (2010), sarakstījis dzejoļu krājumu *Pāršķelt klusumu. Ziemeļventspilī* (*Silence à fendre. Un hiver à Ventspils*) (tulk. Gita Grinberga). ●●● Ungāru rakstnieces Žuzas Rakovskas (**Rakovszky Zsuzsa**) romāna *Čūskas ēna* (tulk. Elga Sakse) pirmizdevums Ungārijā izraisījis vispārēju sajūsmu, pavērdams jaunus skatus 17. gs. Viduseiropā. ●●● Labākā grāmata par karu – tā tiek raksturots krievu izcelsmes amerikāņu žurnālista un fotogrāfa **Sergeja Loiko** romāns *Lidosta* (tulk. Dace Sparāne-Freimane), kurā aprakstītas kaujas Doņeckas lidostā, Sergejam Loiko esot vienīgām ārzemju žurnālistam, kas tur bijis klāt. (vg)

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Otavā dzīvojošā **Ilse Zandstra** izdevusi grāmatu angļu valodā *Hubert and the Great Pigeon Race*. (vg)

Gidons Krēmers

Foto: Linda Treija

Raimonda Staprāna izstādes *Piecas gleznas* atklāšanā no kr. izstādes kuratore **Elita Ansons**, kultūras ministre **Dace Melbārde**, **Raimonds Staprāns**, LNMM direktore **Māra Lāce**.

PAR LATVIEŠIEM CITVALODĀS – Portlandē, Oregonā, dzīvojošā **Gina Oscher**, iepazīstoties ar latvieti Daci un uzklausot viņas dzīvesstāstu, sarakstījusi grāmatu *The Hidden Letters of Velta B.*, atklājot tajā kādas Latvijas pilsētiņas iedzīvotāju dzīvi, kas visi kaut kādā veidā ir saistīti ar kapraču ģimeni. (vg)

CILDINĀJUMI – **Andris Nelsons** ieguvis divas no 12 žurnāla *Gramophone* klasiskās mūzikas balvām. Nelsonam un viņa dzīvesbiedrei, soprānam **Kristīnei Opolais** šogad piešķirts TZO. ●●● Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija (JVLMA) piešķirusi Goda profesora nosaukumu saviem absolventiem – operdziedātājai **Maijai Kovaļevskai** un diriģentam **Andrim Nelsonam**. ●●● Liepājas koncertzāle *Lielais dzintars* ieguvusi Starptautisko Arhitektūras balvu

LNT režisors Edmunds Freibergs izstādē *Piecas gleznas*

Foto: Linda Treija

Ojāra Pētersona skulptūra *Lielā vāze*

(*International Architecture Award*, 2016) kā jaunās arhitektūras labākais projekts. ●●● Eiropas Kinoakadēmijas (European Film Academy) š.g. 50 labāko filmu sarakstā iekļauta režisores Lailas Pakalniņas filma *Ausma*, kas ir Latvijas, Polijas un Igaunijas kopražojums (skat. JG283:57). ●●● Kultūras ministrijas Atzinības rakstus (2016) saņēmuši rakstnieki Knuts Skujenieks, Roalds Dobrovenskis, Velta Kalčiņa, Daina Avotiņa, Juris Kronbergs, Zigmunds Skujiņš, Harijs Gulbis, skaņraži Romualds Kalsons, Pauls Dambis, tulkotāja Rute Runce. ●●● Vijolniekam un orķestra Kremerata Baltica vadītājam Gidonam Krēmeram Japānas Mākslas asociācijas starptautiskā *Praemium Imperiale*. Balvas pretendents izvirza pasaulē ietekmīgas personības, to vidū Zaks Širaks (bij. Francijas prezidents), Jusihiro Nakasone (bij. Japānas premjers), Lamberto Dini (bij. Itālijas premjers), Viljams H. Leuers (Ņujorkas Metropolitēna muzeja bij. direktors), u.c. ●●● Egonas Līvas piemiņas balva *Krasta ļaudis* piešķirta grāmatas *Kuģa žurnāls* autorei Inesei Zanderei. ●●● ASV Rietumkrasta latviešu vasaras vidusskolai „Kursa” piešķirts (2016.6.IX) PBLA Izglītības padomes Atzinības raksts par 1. vietu PBLA rīkotajā Tautas dziesmu akcijā *Dāvana Latvijai: Man dziesmiņu nepietrūka*. ●●● PBLA KF (2016) Goda balva par izcilu un ilggadīgu veikumu publicis-

Vija Spekke. 9/11 *Ņujorkā*

Foto: Maris Barančs.

tikā piešķirta Frankam Gordonam, vairāku grāmatu un neskaitāmu analītisku rakstu autoram latviešu periodikā, arī *Jaunajā Gaitā* (kopš 1998). Goda diploms Vijai Zuntakai-Bērziņai par ilggadīgu un nesavtīgu ieguldījumu KF vadībā un darbā. Kr. Barona Prēmija Uldim Gravam par autobiogrāfiju *Tālumā, bet ne svešumā*. Atzinības raksts tulkotājai Laurai Laurušaitei par latviešu literatūras/kultūras atpazīstamības veicināšanu Lietuvā; māksliniecēm Vijai Spoģei-Erdmanei, Linai Ikšei, Emmelijai Skrapstei-Malmquist; par latviskās mūzikas/deju veicināšanu Gaidai Rullei, XVI Rietumkrasta (ASV) Dziesmu svētku un Eiropas latviešu kultūras svētku rīcības komitejām, koncertiestudējuma *Te nu mēs esam* producentu grupai; latviskās izglītības/tradiciju veicinātājam Krievijā Jānim Dambītim; Metai Bāzei par lugu iestudēšanu Toronto. (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – LNMM skatāma (2016.10.IX-20. XI) Raimonda Staprāna izstāde *Piecas gleznas* (kuratore Elīta Ansons). Ceturtā stāva baltajā zālē ar stikloto grīdu redzamas piecas jaunākās mākslinieka gleznas, kas ceļos atpakaļ izstādīšanai ASV. Staprāna gleznas ar īpašo Kalifornijas gaismēnas starojumu un līdzsvaroto kompozīciju vēl arvien ir jauneklīgas, neraugoties uz mākslinieka šogad nosvinētajiem 90. Mākslinieka sekošana savam uzskatam, ka tikai amatieriem vajag iedvesmu, profesionāļi strādā katru dienu, ir vainagojusies mākslā, kas ir reizē viegla un nopietna, spilgta un ieturēta, lakoniska un meditātīva. Pēckara bēgļu laikā Staprāns nokļuš Rietumvācijā, pēcāk trimdā ASV, kur Vašingtonas U. (U. of Washington, Seattle) kļuš par mākslas bakalauru (1952), pēcāk par maģistru Kalifornijas U. (U. of California, Berkeley). Jaungaitnieks (kopš 1970) Staprāns publicējis arī virkni lugu mūsu rakstu krājumā – Četras dienas jūnijā (JG171-172), *Briedis-Peters* (JG189), *Pēdējā izrāde* (JG198), *Anšļavs un Veronika* (JG220), *Dr. Kalniņa tiesāšana* (JG247), *Postītājs* (JG229-230), *Gūsteknis pīlī* (JG268). ●●● LNMM Mūzikas un mākslas atbalsta fonda (MMAF) teātra viencēlienu cikla *Klasiķi pirms klasikas* ietvaros iestudēta izrāde **No Rozentāla**. Pirmā MMAF izrāde (2008) veltīta preses karalienei Emīlijai Benjamiņai, kam seko izrādes par gleznotājiem Jāni Pauļuku (2010), Kārli Padegu (2014) un Ugu Skulmi (2016). ●●● Borisa un Ināras Teterevu fonda *Māksla publiskā telpā* ietvaros pie Akmens tilta novietota mākslinieka, LMA profesora Ojāra Pētersona lielformāta skulptūra *Lielā vāze*, kuras virsma noklāta ar 14 000 keramikas plāksnītēm. Uz katras izvietots viens burts, kam pamatā **Garlība Merķeļa** teksts grāmatā *Die Vorzeit Lieflands* (Vidzemes senatne, 1799). Citējot projekta kuratori **Helēnu Demakovu**, *Vāzes granīta iekšpuse norāda uz mūsu platuma grādiem, lauku vidi, savukārt tās keramikas ārpusē ar Merķeļa teksta fragmentu akcentē eiropiskās kultūras uzslāpojumu un vēsturisko pieredzi, ko apliecina arī vāzes forma*. ●●● No izstādes kuratora Gundegas Cēberes uzzinām, ka izstādē *Civilisti* (2016.9.IX-6.XI) *Arsenālā Sandras Krastiņas* nolūks ir atsegt ar baltiem krekliem vīriešu varas maskulīno un deindividualizēto raksturu. Otra tēma ir vareni buļļi, kas iemieso vīrišķīgu, varenu un nevaldāmu spēku. Iekļauti arī darbi no cikla *Apzeltītie jātņieki*, kuri novārguši un apjukusi sēž zirgā – Rietumu klasiskā vadoņa un uzvaras simbolā. Zīmīgi,

ka 90. gadu ciklā *Aizmigušie jātnieki* gan zirgs, gan jātnieks veidoti kā tikko dzimuši un kusli radījumi neizprotama ceļojuma sākumā. Izstādes laikā apgāds „Neputns” laiž klajā **Laimas Slavas** sastādīto grāmatu par mākslinieci (autori: Valdis Ābols, Jānis Taurens, Laima Slava). ●●● Ventspilī savā 105. jubilejā ar izstādēm tiek godināts **Kurts Fridrihsons** – Galvenajā bibliotēkā *Kurzemes bēgļi*, Pārventas bibliotēkā grafiskie darbi *Trajektorijas*, Livonijas ordeņa pili – *Indiāņu gaita*, bet teātra nama „Jūras vārti” lielajā zālē – akvareļi *Vairākas dzīves*. „Dienas Grāmata” laiž klajā rakstnieces **Gundegas Repšes** sakārtoto Fridrihsona mākslas albumu *Es biju šeit viens pats* (2016). ●●● **Džemmas Skulmes** *Dialogi* Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā/ĢEJVMM (2016.16.VII-4.IX) veidoti kā liela retrospekcija, iekļaujot darbus pat no studiju laika līdz pašām jaunākajām gleznām. ●●● LNB tika pasniegta (2016.21.VII) Daugavpils Marka Rotko mākslas centra iedibinātā I Latvijas starptautiskās keramikas biennāles „Martinsona balva”. Bronzas ieguvēji – turks Šanbāzs (**Hasan Šanbaz**) un Valda Podkalne, sudraba – indiete Kake-ra (**Vineet Kacker**) un vietējā mākslinieču tandēms ar pseidonīmu **Skuja Braden**, zelta – Vācijas pārstāvim **Marie-Josée Comello** un Dainim Punduram. ●●● Rīgā, Pulka ielā 8, ielikts (2016.18.VIII) pamatakmens mūsdienīgai **Muzeju krātuvju kompleksa** būvei, kur plānots izvietot vairāk nekā 2 miljoni vienību no četriem Latvijas muzejiem – Nacionālā vēstures, Rakstniecības un mūzikas, Kultūras akadēmijas Rīgas Kino, kā arī LNMM Ārzemju mākslas un Latvijas 20. gs. otrās puses mākslas kolekciju. ●●● Galerijā „Daugava” augustā „kamerrakstura izstāde” tēlniekiem **Kārlim Baumanim** (1916-2011), kad atklāts arī **Andas Treijas** mākslinieka veltīts albums. ●●● Rīgas Pētera baznīcā 91. jubilejas izstāde tēlniecei **Ēvī Upeniecei**, kura lielu mūža daiļrades daļu ziedojuši portretam akmeņi vai bronza. ●●● Jelgavā Trīsvienības baznīcas tornī 75. jubileju nosvinēja grafiķe un gleznotāja **Lolita Zikmane**, bet ĢEJVMM 70. – ainavists **Uldis Zuters**. ●●● Nujorkas galerijā *Art in General* Laikmetīgās mākslas centra *kim* rezidences balvas ieguvējas **Ievas Eņeres** personālizstāde *Dzīvo atmiņu jūra* (2016.16.IX-5.X). ●●● Preiļu kultūras namā pasniegta (2016.17.IX) Jāzepa Pigožņa balva „Par labāko latviešu ainavu glezniecībā” **Silvai Linartei**. ●●● Valmieras galerijā „Laipa” **Osvalda Rožkalna** izstāde (2016.14.X), pie reizes verot valā arīrdzan **Ingrīdas Burānes** un **Māra Branča** grāmatu par scenogrāfu un gleznotāju. ●●● **Vijas Spekkes** darbu izstādi *Bēgļi* – *gūstekņi* sarīkoja viņas radiniece **Diāna Jance** – vispirms Rīgā, tad Jelgavā. (mb) (It)

MŪZIKA – Rīgas Vēsturiskās mūzikas un dejas festivāla atklāšanas koncertā (Rīgas biržā) JVLMM absolvente, klavesīniste **Gertruda Jerjomenko** atskaņo Francijas, Itālijas un Spānijas komponistus – Forķerē (**Jean-Baptiste Antoine Forqueray**, 1699-1782), Skarlati (**Domenico Scarlatti**, 1685-1757) un Solēru (kataloniski **Antoni Soler i Ramos**, 1729-1783). ●●● Sakarā ar **Alvja Hermaņa** iestudēto **Riharda Štrausa** (**Richard Strauss**, 1884-1949) operu *Dana-jas mīla* (*Die Liebe der Danae*), kas uzvesta š.g. Zalcburgas festivālā, kā atzīstas *Sestdienas* korespondente **Dace Vaivara** (2016.13.VIII), viņu jo sevišķi valdzinājuši lietuviešu mākslinieka **Juozas Statkevičus**

kostīmi: ...kad atvērās Zalcburgas „Grosses Festspielhaus” skatuves priekšskars, no pārsteiguma aizrāvās elpa un sajutos kā „Tūkstoš un vienas nakts” pasaku fantāzijās – krāšņos austrumnieciskos kostīmos ģērbto personāžu skaits uz skatuves pārsniedza simtu un veidoja kolorītu mozaīku no orientāliem tērpiem, austrumu motīviem un ornamentiem... Oda eksotiskam skaistumam. Savulaik Statkevičus darinājis tērpus Vairai Viķei Freibergai, Dānijas kronprincesei un pazīstāmām skatuves zvaigznēm Eiropā. ●●● Salsimstot bulgāru soprānam **Soņai Jončevai**, festivāla rīkotāji lūguši **Marinai Rebekai** atveidot Taīdas lomu franču komponista Masnē (**Jules Massenet**) operā *Thaïs* – par augstu stāvošu kurtizāni, kas, priesterā Atanaela (tenors **Placido Domingo**) dievbijības un labās gribas iedvesmota, pagriež muguru greznai dzīvei un kļūst par mūkeni. ●●● Folkmūzikas festivālā *Origo Summer Stage* (2016.25.VIII) galvenās zvaigznes bija lietuvietis **Saulius Petreikis** – jaunu skaņu

Mūziķis Saulius Petreikis

Da Gamba čella ansamblis - **Valters Pūce, Antons Trocjuks, Hamidreza Rahbaralams un Dainis Tenis**

Grupa Iļģi 2016. gadā

Sinfonietta Rīga

meklētājs ar dažādu tautu pūšamiem instrumentiem (no indiešu bansuri, persiešu nejas, dažādām ķīniešu flautām un ķeltu stabulēm līdz armēņu dudukam, austrāliešu didžeridam u.d.c.), arī mūsu saksofonists **Deniss Paškevičs** (kopā ar ansambli *Baraka*) un post-folkloras grupa *Ilģi*, kas ar ierakstu *Ne uz vienu dienu* š.g. jūlijā ieguva 2. vietu WMCE (*World Music Charts Europe*). *Lielai pilsētai ir spēcīgi sirdspuksti, tai vajag spēcīgus ritmus. Latviešu tautasdziesmas radušās visā Latvijā, tās nav Rīgas un lielpilsētas mūzika, taču apvienojumā ar „Ilģu” enerģiju folklorā iegūst citu skanējumu, kas ir līdzsvarā ar pilsētas ritmu – tā grupas Ilģi dibinātāja/soliste Ilga Reizniece.* ●●● **Ineses Galantes** rīkoto festivālu *Summertime* Dzinrtaru koncertzālē noslēdz (2016.2.IX) čella ansamblis *Da Gamba* ar Antonio Vivaldi *Gadalaikiem* – *tā, kā tas nekad agrāk nav skanējis (Valters Pūce)*, arī ar Johana Sebastiāna Baha, Hendeļa, Fredija Merkūrija, Prokofjeva, Bēthovena u.c. komponistu skaņdarbiem jaunās interpretācijās. ●●● Orķestris *Deutsche Radio Philharmonie Saarbrücken Kaiserslautern*

(diigents **Karels Marks Šišons**) jauno sezonu atklāj (2016.11.IX) ar Latvijas Radio 3 *Klasika* programmu vadītāja **Andra Dzeniša** jaundarba *Langsam* (Lēnām) pirmatskaņojumu. ●●● Soprāna **Kristīnes Opolais** uzstāšanos Tanglvudas (Tanglewood) mūzikas festivālā (ASV) kopā ar viņas dzīvesbiedra **Andra Nelsona** vadīto Bostonas Simfonisko orķestri un vēl sešiem pasaules mēroga operdziedātājiem, kā vēsti LV koncertturnejas organizators **Andrejs Žagars**, atzinīgi novērtējuši mūzikas kritiķi. *Boston Globe*, atsaucoties uz Opolais ārijām no *Aidas*, nodevē tās par *grandiozu un vienlaikus juteklisku sniegumu*, bet *The Boston Musical Intelligencer* cildina viņas balsi plašo tembru. ●●● LNO pārstāve **Irbe Treile** no jauniestudējumiem min četras operas – Guno *Faustu*, Čaikovska *Jevgeņiju Oņeginu*, Bizē *Karmenu*, Vāgnera *Tanheizeru*, kā arī baletus *Pērs Gints* (Edvarda Grīga mūzika) un *Pie zilās Donavas* (Johans Štrauss). Noslēgumā paredzēts festivāls *Viva Romantica*. *Faustu* (pirmizrāde 2016.30.IX – diriģenti **Tadeušs Voichevskis** un **Mārtiņš Ozoliņš**) režisors **Aiks Karapetjans** izvei-

Skats no Alvja Hermaņa jauniestudējuma *Pakļaušanās*

dojis vēlinās gotikas stilā, pielietojot arī vācu ekspresionisma mēmā kino paņēmienus. *Jevgeņija Oņegina* (pirmizrāde 8.XII) režisore ir **Rēzija Kalniņa** (diriģ. **Ainārs Rubiķis** un **Jānis Liepiņš**). Baleta *Pērs Gints* iestudētājs ir slovēņu horeogrāfs **Edvards Klugs** (diriģ. **Ozoliņš** un **Farhads Stade**). ●●● 19. Starptautiskā garīgās mūzikas festivāla noslēgumā Rīgas Domā (8.IX) atskan **Māra Sirmā** vadītā kora *Latvija Pētera Vaska* darba *Mein Herr mein Gott* pirmatskaņojums, kura pamatā ir 16. gs. šveiciešu mistiķa lūgšanas teksts. Koris nodzied arī komponista *Mūsu Tēvs, Credo, Mesa un Gloria*. ●●● Valsts kamerorķestris *Sinfonietta Rīga* Lielajā ģildē atklāj sezonu (2016.23.IX) ar *Mocarta Sinfonia Concertante* – vijolei (**Vineta Sareika**), altam (berlinietis **Gregor Sigl**) un orķestrim, kam seko *Šūberta Lielā simfonija (Große Symfonie)* un *Kristapa Pētersona* eksperimentālā *Akustikas apguve* – „kamersinfonija lielam ansamblim un trīsstāvgai telpai”. Orķestri vada *Sinfonietta Rīga* dibinātājs **Normunds Šnē**. ●●● *Rīgas Saksofonu kvartets* ieguvis atzinību Pasaules Flautas festivālā (*Raasrang World Flute Festival* 2016.17.-26.IX) Ņūdeli (New Delhi) un Haiderabadā (Hyderabad), Indijā, atskaņojot gan *Hendeli* un *Bēthovenu*, gan arī mūsdienu komponistus, t.sk. džeza skaņdarbus. (re)

TEĀTRIS – JRT pirmo jauniestudējumu (2016.9.IX) *Pakļaušanās (Submission)* režisors **Alvis Hermanis** veidojis pēc franču rakstnieka, *enfant terrible* Mišela Velbeka (**Michel Houellebecq**) romāna motīviem – utopisks stāsts par Franciju 2022. gadā, kad Eiropas civilizāciju apdraud nevis musulmaņi, bet eiropieši paši, kas *atrodas bedrē un turpina čakli rakt*. Par *Pakļaušanās* dramatisējumu detalizētu apceri portālā *Satori* ievietojis **Svens Kuzmins**. Pērnad romāna parādīšanās saules gaismā izraisīja troksni Francijas presē un socītkļos. Velbeks pats esot teicis: *2015. gadā man izkrita visi zobi, 2022. gadā es svinēšu Ramadānu*. ●●● Režisors **Vladislavs Nastavševs** iestudējis **Anatolija Marienhofa** romānu *Ciniķi* (1928), kas vēsta par krievu inteliģences pārstāvjiem Mas-

ALMAS/LF saieta dalībnieki **Katskiļu kalnos Ņujorkas štatā (2016.23.-25.IX)**

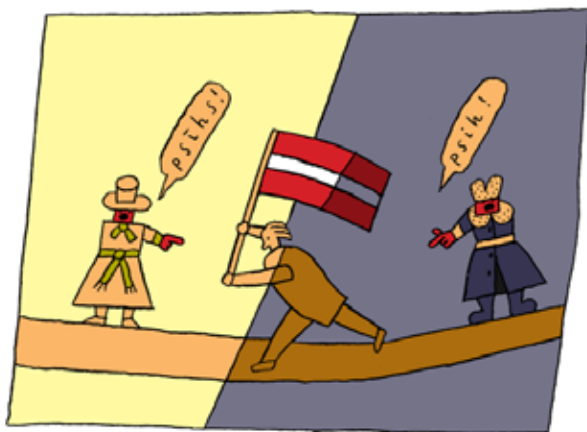
Foto: Egons Ziverts

Uldis Grava ievada savas autobiogrāfiskās grāmatas atvēršanu. Viņā ieklausās apģāda „**Jumava**” darbiniece **Sarmīte Krūma** un aktieris **Ēriks Vilsons**

ka vā neatgriezenisku pārmaiņu laikā – pirmajos gados pēc oktobra (1917) apvērsuma Petrogradā. ●●● Dailes teātra piedāvājumā **Lauras Grozas-Kīberes** iestudējums – **Oskara Vailda Dorianas Greja portrets**. ●●● Starp LNT jaunumiem: režisora **Elmāra Senkova** iestudētā Čehova luģa *Kaija*, **Viestura Kairiņa** – **Henrika Ibsena Pērs Gints** un **Kirila Serebrenņikova** lietuviešu rakstnieka/dramaturga **Marius Ivaškevičius Guļošie** – antiutopiska vīzija par 20 gadus tālu nākotni, kad pasauli draud iznīcināt pārapdzīvotība un globāls dzeramā ūdens trūkums. ●●● Valmieras Drāmas teātri – **Māras Kīmeles** iestudētā izrāde *Emmiņas laime* pēc vācu kinorežisora **Rainera Vernera Fasbindera** filmas *Bailes saēd dvēseli (Angst essen Seele auf)* motīviem, **Ineses Pudžas** – **Augusta Strindberga** kamerspēle *Pelikāns* un **Viestura Roziņa** izrāde bērniem/jauniešiem pēc **Žila Verna** romāna *80 dienās apkārt Zemeslodei* motīviem. ●●● Gertrūdes ielas teātra Rīgā mākslinieciskais vadītājs **Andrejs Jarovojis** izvēlējies iestudēt Šekspīra *Jūliju Cēzaru*. ●●● *Dirty Deal Teatro Dāvja Auškāpa* iestudētā izrāde *Tēvs varonis '69* veidota pēc **Ingas Gailēs** lugas, kur iekļautas arī dažas biogrāfiskas detaļas. Autore vienmēr vēlējusies runāt par tēmu, kas

Foto: Linda Treija

Māris Bišofs www.irlv.lv

skar VDK, jo aizvien vēl nav notikusi „čekas maisu” atvēršana, tādējādi sabiedrība aizvien vēl dzīvo melos (LA.lv 2016.21.IX). ●●● Kā vēsta *Dienvidkalfornijas Latviešu biedrības biļetens* (2016.X), Latviešu kultūras biedrības TILTS pārstāvja **Marča Voldiņa** nedēļām ilgi plānotā Latvijas aktieru **Daces Makovskas** un **Leona Leščinska** turneja ar vācu autora **Martina Valzera** lugu *Kauja četrās sienās* 14 latviešu centros Ziemeļamerikā septembrī nevarēja notikt, jo ASV Dzimtenes drošības (Homeland Security) departamenta birokrāti prasību noraidīja – luga, lūk, ārēmēs dzīvojošiem latviešiem neesot „kultūrāli unikāla” (*culturally unique*). Nelīdzēja ne Latvijas vēstnieka ASV **Andra Teikmaņa** vēstule, nedz arī Kongresa deputāta Mičiganā Maikla Bišopa (**Michael Bishop**) atbalsts. (re)

DIASPORA – Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) un Latviešu fonda (LF) vadītāji un biedri pulcējās (2016.23.-25.IX) Katskiju kalnos Elka parkā, Ņujorkā, kur, līdzās intensīvam organizatoriskam darbam, bija iespēja baudīt virkni kultūras programmu: **Kristas Svalbonas** un **Larsa Alversona** referāts par detektīvdarbu, pēc 70 gadiem ar arhīvu un dūcēja/trana palīdzību meklējot Vācijas dienvidos latviešu un lietuviešu DP nometņu celtnes; **DaLOFT** (latviešu kultūras bohēmas ēra un ikonisku briesmu filmu vietne *17-15W 18th, NYC 1970s-1980s*) namsaimnieku **Uģa Nīgala**, **Vilņa Plostiņa** u.c. laikabiedru stāstījuma; trīs Avenu paudžu un Raimonda Staprāna izstāžu apskate; *Dzejas mirkli* ar Ritu Gāli, **Maiju Meirāni**, **Voldemāru Avenu** un **Sarmu Muižnieci Liepiņu**; ALMA's biedru mākslas izstāde; **Helgas Merits** filma *The Baltic University (Hamburg 1946-1949): Adventure and Struggle*; rotkales **Maijas Neimanes**, fotogrāfa **Borisa Mangolda** un mākslinieka un beķera **Jāņa Gedroviča** dzīvesstāsti; paneļdiskusijas **ALMA** un **LF Latviešu materiālā kultūra – mērķi, vēlmes un sadarbība** ar trim vadītājiem – **Kristīnu Sīmani** (LF), **JG** līdzredaktori **Lindu Treiju** (ALMA) un **Lilitu Bergu** (Rokvilles Latviešu mūzejs un Priedaines folkloras krātuve). ●●● Liepājas muzejā liepājnieks **Uldis Grava** savas autobiogrāfiskās grāmatas *Tālumā, bet ne svešumā* (Rīgā: Jumava, 2016) atvēršanas svētkos, kā vēstīts *Kurzemes Vārdā* (2016.12.V), atcerējās brīdī, kad viņš sešu gadu vecumā (1944.14.X) stāvējis kanāla malā, gaidot kuģi, kas viņu ar ģimeni aizvedīs tālu prom no mājām. Seko stāstījums un fragmentu lasījumi par bēgļu nometnēm/trimdu un par centieniem un darbību, lai Latvija atkal atgūtu neatkarību, ieskaitot epizodi, kā viņš, dzīvodams ASV, noorganī-

zēja Latvijas karoga nosūtīšanu uz Islandi, kas pirmā atzina jaunās Baltijas valsts neatkarību. ●●● *Vai jūs pašreizējā priekšvēlēšanu drudzī uztrauc Amerikas liktenis? Uz šo Jegora Jerohomoviča jautājumu (Diena 2016.1.VIII) atbild baleta slavenība, tagad ASV dzīvojošais Mihails Barišņikovs: Protams, ļoti uztrauc... [Donalds Trampa kļūšana par ASV prezidentu] ir briesmīga ideja. Es esmu liberālis un demokrāts. Man nav laika nodarboties ar politiku, taču es atbalstu tos politiķus, kurus uzskatu par cienīgiem un godīgiem. Esmu atbalstījis Džimiju Kārteru, Bilu Klintonu, Baraku Obamu. Tagad mana kandidāte, protams, ir Hilarija Klintone. (sm)* (re)

TEKSTI VINDIENĀS UN MŪSDIENĀS – Romāna Sutas un Aleksandras Beļcovas muzejā (2016.13.IX) Čaka memoriālā dzīvokļa/muzeja direktore, literatūrzinātniece **Antra Medne** referātā par **Aleksandra Čaka** nozīmi literātū un mākslinieku biedrībā *Zaļā Vārna*, cita vidū, min, ka līdzās žurnāla *Trauksme* autoriem – pēckara trimdā mirušajiem **Kārlim Rabācam** (1902-1983) un **Ērikam Raisteram** (1905-1967) – parādījies Čaka vārds. *Zaļā Vārna* izdod (1929) Čaka dzejoļu krājumus *Apas frakā* un *Pasauls krogs* (ar Kārļa Baltgaila zīmējumiem), bet „Zelta grauds” – *Poēmu par ormani* (1930) ar Sutas ilustrācijām. ●●● **Nora Ikstena** un tulkotāja **Margīta Gailītis** piedalījās lasījumos un grāmatas *Life Stories (Dzīves stāsti* – Kanādas apgādā „Guernica”, 2013) parakstīšanā (2016.23.IX) Nacionālajā grāmatu festivālā ASV Kongresa bibliotēkā. ●●● **Eduards Silkalns** nedēļas publikācijās *Laiks un Brīvā Latvija* (nr.28, 30.VII-5.VIII), recenzējot **Vizmas Belševicas** autobiogrāfiskās *Billes* 4. izdevumu (2016), min, ka grāmatas pirmais izdevums (1992) iznācis ASV – trimdas apgādā Mežābele, un izsaka domu, ka *varbūt rakstniece vēlējās grāmatā redzēt Endzelīna ortogrāfiju, kādā tā Amerikā tad arī tika nodrukāta? Varbūt viņa cerēja uz endzelīniskās rakstības (tādas, kādu „Bille” savā laikā iemācījās skolā!) drīzu atgriešanos arī pašā Latvijā? Kas to tagad vairs tik labi lai zina!* Šo rindīņu rakstītājs, kurš bija iesaistīts *Billes* izdošanā ASV, neateras, ka tolaik ortogrāfijas jautājums būtu pārrunāts. Bija svarīgākas lietas. Autore savā ar roku rakstītajā manuskriptā nav lietojusi endzelīnisko rakstību. ●●● *Latvijas Avīzes* (2016.28.IX) līdzstrādniece **Madara Briede** nosauc par „absurdo teātri” KNAB piespriešot 70 eiro naudas sodu Lielvārdes novada kultūras nama direktorei par atļauju ievietot pašvaldības nama telpā **Daces Jansonas** pārzināto un pašvaldībai uzdāvināto kultūrvēsturisko trimdas latviešu literatūras krājumu „Grāmatu klēts”, kas pieejams interesentiem bez atlīdzības. No dāvinājuma Lielvārdes pašvaldība atteikusies, pieprasot 200 eiro mēnesī, kas krājuma vadītājam nav bijis pa spēkam. Vairāk nekā 6 000 vienību lielo krājumu pieņēmusi Ogres novada pašvaldība. Madara Briede piebilst, ka trimdā izdotās publikācijas „Grāmatu klētij” vāktas jau 25 gadus, pie kam Kultūras nama „Lielvārde” pagrabstāva telpas remontēšanai/iekārtošanai Saeima savulaik piešķīrusi (2006) 8 000 latus (11 383 eiro)... (re)

LATVIJA – 1939.23.VIII – 1991.21.VIII – publicists, bij. diplomāts **Bonifācijs Daukšts** sauc atmiņā (<www.irlv.lv> 2016.17.IX) **pašsadedzināšanos** – ne tikai studenta **Jana Palaha**, protestējot Prāgā

1991. gada 25. augusta rītā, Rīgā

(1969.I) pret PSRS invāziju Čehoslovākijā. Tā notikusi arī PSRS iekļautajās Baltijas republikās. Kad Rīgā pie Brīvības pieminekļa (1969.13.IV) pašsadedzināšanas mēģinājis īstenot students **Ilja Ripss**, VDK/KGB drošības spēku pārstāvji viņu sasējuši un nogādājuši psihiatriskajā slimnīcā. Visvairāk pretokupācijas aktivitātes notika Lietuvā, bet arī Igaunijas un Latvijas skolu/augstskolu jaunieši, kā atceras **Daukšts**, rakstījuši vēstules un uzsaukumus, īpaši pēc **Romas Kalantas** sadedzināšanās Kauņā (1972.14.V). Vēstures grāmatās aizvien vēl lielā mērā „mēms” palicis fakts, ka tajā pašā gadā Lietuvā sadedzinājās vēl 12 lietuviešu, *куру лūпās пēдējie bija patiesi brīvas tautas un valsts idejas vārdi*. Spontānas jaunatnes solidaritātes demonstrācijas un sadursmes ar VDK, milicijas un armijas spēkiem notikušas arī pēcāk Kauņā, īpaši Kalantas bērū dienās (18.-19.V). VDK pasludināja, ka aizturētie gandrīz visi ir *naidīgā, viltīgā Rietumu imperiālisma ideoloģisko diversiju lokā nonākuši, degradējušies, pārāk garmataini, apreibinājušies, nodzērušies un visbiežāk – psihiski neveseli jaunieši*. Latvijā, Gulbenes garnizonā ar vārdiem *Par Lietuvu, brīvību un Dievu!* sadedzinājies iesauktais **A. Kalinauskas** no Vilkavišķiem. ●●● **Aivars Ozoliņš** rakstu „Lēni noritošā šizofrēnija” (<www.irlv.lv> 2016.17.IX) vēltījis **Ģedertam Melngailim**, kurš par savu pretsovjetisko darbību nosūtīts (1983.I) uz Blagoveščenskas īpašā režīma slimnīcu/psiheni, pasvītrotot grūti izprotamo faktu, ka LR pokuratūra joprojām nav atcēlusi PSRS tiesas 1983. gada lēmumu. ●●● Tolaik Latvijas vēstniecības Lietuvā darbinieks, arī *Chargé d'affaires* **Daukšts** atceras, ka pa dienesta dzīvokļa logu Viļņā (Basanavičius ielā 36) nācies skatīt ēku, kur līdz 1950. gadu sākumam darbojusies pat lietuviešu vēsturniekiem maz zināma iestāde – *Viļņas PSRS Tieslietu ministrijas Gulaga priekšnieku sastāva sagatavošanas un pilnveidošanas skola*, kur apmācīti padomju koncentrācijas nometņu uzraugi, t.s. ložmetēju meistari (sargtorņiem), dienesta suņu pavadoņi u.c. Akronīms *Gulag* (no: *Главное управление лагерей* / Glavnoje upravļēņije lagerei jeb Galvenā nometņu pārvalde) nu jau sen ir kļuvis par sinonīmu padomju koncentrācijas nometnēm. Šis lietojums Padomju Savienībā ticis uz stingrāko aizliegts ar Staļina parakstīto slepeno VK(b)P CK protokolu nr.86 (1929.27.VI): *Turpmāk koncentrācijas nometnes dē-*

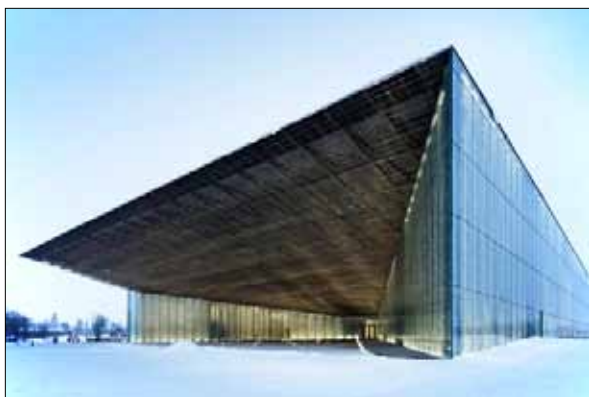
vēt par labošanas darbu nometnēm (Исправительно-трудовые лагеря jeb ИТЛ/ИТЛ) – ar piebildi, ka tās jāpaplašina ar *personām, kurām atņemta brīvība*, lai kolonizētu un ekspluatētu dabas bagātības. **Aleksandrs Solžeņicins** ИТЛ/ИТЛ nodevēja patiesāk par „Истребительно-трудовые лагеря/Istrebiteļno trudovije lagerja” – iznīcinošā darba nometnēm (www.irlv.lv 2016.26.VII) ●●● Stingrās līnijas **pretgorbačoviško spēku pučs** Maskavā (1991.19.VIII) jau pēc divām dienām bija izgāzies. Ārpus PSRS galvaspilsētas visdramatiskākie notikumi risinājās Rīgā, kur specvienība OMON ieņēma radio un TV ēkas, daļēji atslēdza Latviju no kontaktiem ar ārpusauli un 21. augusta agrā pēcpusdienā gatavojās triecienā ieņemt parlamenta ēku, kas nenotika. Jau pēc trim dienām (25. VIII) svētdienas agrā rītā uz Ļeņina pieminekļa drupām rīdzinieki dzēra šampanieti. Tieši apvērsuma laikā Rīgā nejauši atradās Bilefeldā, Vācijā, mītošais latviešu bēgles un ungāra dēls, 26 g.v. fotogrāfs **Martins Fejers** (**Martin Fejer**), kurš intervijā **Paulam Raudsepam** (*Ir* 2016.19.VIII) atceras, ka žurnālam *Der Spiegel* (Hamburgā) slepeni nosūtījis fotofilmiņu, kurā redzams, kā padomju desantnieki pamet Latvijas Radio ēku (Doma laukumā), ko vispirms ieņēmuši *Omonieši*, bet pēc dažām stundām nodevuši desantniekiem. *Tie bija maļķa 17-gadīgi puiši, kas stāvēja pilnīgi apjukusi.. viņiem nebija ne jausmas, kurā valstī viņi atrodas. Biju klāt, kad viņi jau atstāja Radiomāju... Pacēlu kameru virs latviešu miličiem un nezinaju, ko isti fotografēju, jo neko pats neredzēju, taču paspēju no augšas nobildēt [desantnieku] puišus, kas skrēja laukā ar visām mantām un devās uz autobusu... Bildē var redzēt papes kastes ar proviantu NATO karavīriem, kuras ņemas no Vācijas bruņotajiem spēkiem. Bilde bija tiešām skandaloza. Es to ieraudzīju, sēžot Spiegel redakcijā Hamburgā. Teicu fonodāļas vadītājam: paklau, veči, tas ir neticami! Tas pierāda, ka stulbā Vācijas valdība ir piegādājusi militārās preces padomju karaspēkam. Protams, oficiālā nostāja bija tāda, ka viņi palīdz Sibīrijas vecmāmiņām, kuras mirst badā. Pēc Vācijas apvienošanās sākās neticama Gorbijmānija un visi vācieši kā traki jūsmoja par krieviem. Sūtīja humāno palīdzību uz PSRS. Tā viņi vairākās Vācijas bruņoto spēku bāzēs iztukšoja provianta noliktavas un nosūtīja, kā viņiem likās, Sibīrijas vecmāmiņām. Taču jebkurš domājošs*

cilvēks saprata, ka padomju armija un drošības dienesti visas šīs mantas pārtvers, tās nekad nenonāks pie Sibīrijas vecmāmiņām, un tieši tā arī notika... veči, jums tas ir jāpublicē! – tā Martins teicis *Der Spiegel* redaktoriem. Viņi uz mani paskatījās un teica: mēs to nevaram drukāt. Tāpat bija ar visu Vācijas presi. Es šo bildi nosūtīju simt laikrakstiem, un neviens to nepublicēja. Un par mūsu slejās redzamo Fejera uzņemto attēlu īsa saruna ar **Daci Rukšāni**, kuras ģimenes mājoklī viņš apmeties: **Martin, gāž Leņinu, nāc šurp!** – Es teicu: ak kungs, es gribu gulēt, bet [Dace] teica – nē, tev jānāk, tas ir tavs darbs. Tas bija neticami, process ilga visu nakti. Dace četros no rīta izsaukusies: ak Dievs, ja viņš [Leņins] iztur līdz saullēktam, tā būs slikta zīme, ka viņš ar mums paliks mūžīgi. ●●● Bij LU rektors **Ivars Lācis** Ir līdzstrādnieci **Mārai Miķelsonei** (2016.25.VIII) atklāj, kā viņu jaunības gados savaņģoja čeka/VDK. Viņš apbrīno ārsta/politiķa **Georga Andrejeva** drosmi, kurš no LV amatpersonām līdz šim ar savu atklāsmi pirms 22 gadiem (1994) palicis viens. *Cilvēki padomju laikā bija duāli... no vienas puses, teica to, ko vajag; no otras puses, viņā bija arī tā personības daļa, ko bērnībā veidoja omīte, kas klāstīja par notikumiem 1940., 1949. gadā, ģimenes stāsti un faktiski naidis pret okupācijas varu – apgalvo Lācis, kura sadarbība sākusies pēc aspirantūras beigām (1981), kad saņēmis uzaicinājumu no universitātes 1. daļas – specdienestu piesegstruktūras, ko vadījus toreizējā rektora **Visvara Millera** sieva. Lācis kopumā (1981-1989) duci reižu ticis ar VDK personām, no kurām viens bijis Cietvieļu fizikas institūta direktora vietnieks **Timohins**. Tīcis dots rīkojums par tehnisko spiegošanu komandējumu laikā „kapitālistiskajās valstīs”. Zīmīgi, ka spiedien no „orgāniem” viņš izjutis vēl pēc neatkarības atjaunošanas, 2000. gadā – refinētus draudus, lai nestājas ceļā privātajām struktūrām... lai ar labu atdod zemes gabalu... ar kāda ekspremjera apciemojumu darba kabinetā un aizrādījumu, ka tā rīkoties nav gudri. Tagad Lācis izsaka cerību, ka viņa stāsts tiks atvērties citiem ar līdzīgiem stāstiem. Ja lustrācija būtu notikusi 90. gadu sākumā, Lāča uzskatā dzīve un sabiedrība Latvijā būtu citāda. Lustrācijas neesamība ļauj dzīvot sasaistītiem ļaudim, kurus, kad kādam vajag, var parastīt aiz neredzamām saitēm. **LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas** pr-ja vietniece **Kristīne Jarinovska** savukārt pastāsta Mārai Miķelsonei par pavisam neseno mēģinājumu LU bij. VDK specdienesta 1. daļas telpā atvērt 25 gadus slēgto seifu, to sagriežot. Pēkšņi ieradusies LV Drošības policijas pārstāvi un aizveduši seifu ar visu saturu... ●●● Atzīmējot Latvijas neatkarības faktiskās atjaunošanas 25. gadadienu, Saeima izdevusi grāmatu **Augusta hronika: Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana de facto**, kurā apkopoti valsts toreizējā likumdevēja – Augstākās padomes (AP) – 1991. gada augusta vēsturisko notikumu laikā ar rakstāmmašīnu angļu valodā sagatavotie un tagad arī latviski pārtulkotie paziņojumi, amatpersonu diplomātiskā sarakste, notikumu apskati, kas tika darīti zināmi akreditētajiem Rietumvalstu žurnālistiem, izplatīti lielākajiem ārvalstu vēstniekiem. Grāmatas priekšvārdā tolaik AP pr-ja pirmais vietnieks **Dainis Ivāns** raksta, ka augustā varēja pavērties tikai viena no trim perspektīvām: pretoties asiņainajai diktatūrai, ja varu pārņemt pučisti,*

turpināt stīvēties ar PSRS vadību, ja Mihails Gorbačovs atjaunotu zaudēto varu pilnā apjomā, vai strauji panākt Latvijas starptautisku atzīšanu, kas arī notika – kā redzams pēc tā laika dokumentiem... **Augusta hronika** ir turpinājums Saeimas izdotajai grāmatai **Janvāra hronika. Latvijas Republikas AP barikāžu laika preses relīzes** (2016). 1991. gada 21. augustā Latvijas Republikas AP, 111 deputātiem balsojot par, 13 – pret, pieņēma konstitucionālo likumu „Par Latvijas Republikas valstisko statusu”. ●●● LZA prezidents **Ojārs Spārītis** e-vēstulē pauž gandarījumu par panākumiem **Lestenes baznīcas** atjaunošanā, lielā mērā pateicoties Padomju Savienībai 1940. gadā (Ir 2016.9.IX). (re)

LOM – Saeimas balsojumā (2016.8.IX), 57 deputātiem balsojot par, Latvijas Okupācijas muzejam noteikts nacionālo interešu objekta statuss, tādējādi paverot vārtus rekonstrukcijai, Nākotnes namam un jaunām izstādēm. Atsaucoties uz ārstu un diplomātu, tagad akadēmiķi **Georgu Andrejevu**, likt šķēršļus muzeja pastāvēšanai un attīstībai varēja vienīgi tie, kuri atbalsta mītu par Baltijas valstu labprātīgu pievienošanos Padomju Savienībai 1940. gadā (Ir 2016.9.IX). (re)

LATVIJA MŪSDIENĀS CITU UN PAŠU SKATĪJUMĀ – Nav svarīgi, vai es esmu prezidents vai vienkārši iedzīvotājs. Svarīgi, kā mēs sajūtam sevi ar savu zemi un mājām... Es pasaulē nekur nevaru tik garšīgi paēst kā Latvijā. Citur nav kartupeļu, kotletes, pelēkie zirņi ar speķi, ķilavmaizes, rupjmaizes, silts piens ar medu... Latvija – tās ir mājas, tā ir skaista zeme un tā ir iespēju zeme... Nekur nejutos tā, kā jutos Latvijā. Latvijas cilvēki ir īpaši. Pret cilvēkiem ir jāiet ar mīlestību. Mīlestība ir tas, kāpēc mēs šeit esam – tā bērnu dziedāšanas skolotāja **Ieva Karpoviča** Bauskā (youtube 2016.19.VIII). ●●● ASV bāzētās cilvēktiesību organizācijas **Freedom House Demokrātijas indeksa** 7 punktu skalā (viens punkts – visbrīvākām valstīm, septiņi – mazāk brīvām) Latvija ar 2,07 punktiem atzīta par trešo brīvāko valsti no bij. PSRS iekļautajām nekrievu republikām un arī Maskavas impērijas satelītvalstīm. Pirmās vietas ieņem Igaunija (1,93) un Slovēnija (2). ●●● Vadoties pēc TNS – vadošās tirgus, sociālo un mediju pētījumu organizācijas jaunākajiem datiem (<nra.lv> 2016.22.VIII), 66% Latvijas iedzīvotāju ekonomiski aktīvajā vecumā no 18 līdz 55 gadiem atzīst, ka ir ar savu dzīvi apmierināti (6% – ļoti, bet 58% – diezgan). Toties 32% nav apmierināti (28% – ne visai, 4% – nemaz). Visapmierinātākie ir skolnieki, mājsaimnieces un iedzīvotāji ar augstāko izglītību. ●●● Vietnes *The Vintage News* erksperti konstatē, ka nevis Brielse, Barselona vai Parīze, bet gan Rīga ir Jūgendstila / Art Nouveau galvaspilsēta. Kad Rīga kļuva par ceturto lielāko pilsētu Krievijas impērijā un tās iedzīvotāju skaits pieaudzis no 282 000 līdz 558 000 (1857-1914), pārtikušākie pilsoņi sākuši ieguldit lielu jūgendstila dzīvokļu ēku (apm. 800) būvē vietās, kur agrāk bija viduslāuku mūri/nocietinājumi. No stila viedokļa Jūgendstila Rīgā bieži iedalot četrās kategorijās: eklektiskais vai dekoratīvais, perpendikulārais vai vertikālais, nacionāloromantiskais un visbeidzot – neoklasiskais (tvnet.lv 2016.13.IX). ●●● Starptautiskās **QS World University Rankings** mājaslapā, kur novērtētas 916 pasaules labākās augstskolas, no Latvijas iekļuvusi vie-

Jaunatklātais (2016.IX) Igaunijas Nacionālais muzejs Tartu

nīgi LU, ierindojoties 651.-700. vietā. Igaunijas Tartu Universitāte iekļauta 347., Tallinas Tehnoloģijas institūts – 601.-650. vietā. No lietuviešu augstskolām minēta Viļņas U. (481.-490), Kauņas Tehnoloģijas U., Viļņas Ģedimīna Tehniskā U. un Vitauta Dižā U. (abas 701.-800.). ●●● Britu laikraksta *The Telegraph* (2016.22.VIII) tūrisma nodaļas vadītājs (Oliver Smith) kā vienu no lieliskākajiem tūrisma galamērķiem ieteic Latviju, minot apm. divus dučus aizraujošu faktu – viens no pasaules ātrakajiem internetiem ● mīlestība pret savu galvaspilsētu – „ziemeļu Parīzi” ar tās *Art Nouveau/Jugendstil* arhitektūru un īso nosaukumu ● II Pasaules karā un PSRS *Gulagos* (1945-1952) nogalināto 12,5% iedzīvotāju godināšana (procentuāli lielāks bojāgājušo skaits ir bijis tikai Polijā un Lietuvā) ● laivas/laivošana skaistos mežos (ap 54% no valsts teritorijas) ietvertajās 12 000 upēs un 3 000 ezeros, un laiskas brīvdienas 530 km garajās pludmalēs ● melnie stārķi, mazie ērgļi, ūdri, bebri, lūši, vilki, brieži, mežacūkas, aļņi, lapsas un putni, kas gandrīz nepārtraukti kustina astes spalvas ● draudzīgā konkurence ar igauņiem ● skaistu sieviešu modeļu lielais skaits – Latviju pārspējot vienīgi igauņietes, islandietes, lietuvietes un dānietes ● viens no pasaulē vecākajiem karogiem (1280; vecāks esot tikai Dānijai) ● Kurzemes hercogistes kolonijas 17. gs. ● savā laikā (1964-1975) pasaules labākā un garākā (2,1 m) basketboliste Uljana Semjonova ● izturīgo džinsu izgudrošanas vieta ● Venecuēlas slaveņā Anhela ūdenskrituma atklājējs Aleksandrs Laime ● 270 m platā Ventas rumba Kuldīgā ● Rundāles pils ● pretiesnu *Melnais balzams*, kas it kā izārstējis carieni Katrīnu Lielo ● latviešu viesiemīlotākais dzēriens alus, kurā iespējams arī vannoties (alus SPA Rīgā), vienlaikus baudot to iekšīgi ● nacionālie/dabas parki/pieminekļi/ rezervāti/ teritorijas (LV 2012. gadā ieņēma 1. vietu Vides indeksā) ● skābeņu un maizes zupa ● pīrādžiņi ● iespēja pārnakšņot agrākajā Karostas ciemā Liepājā ● *airBaltic* inovācija (2013) ļaut pasažieriem biļetes pirkšanas brīdī pašiem sastādīt savu lidojuma ēdienkarti. *The Telegraph* gan piemetina arī nepatīkamo faktu, ka nesen *airBaltic* kritusi negodā, kad četri tās apkalpes darbinieki, ieskaitot pilotus, pirms lidojuma izkrita alkohola testā (*tvnet.lv* 23.VIII)

NATO/ES – Bij. *Radio Brīvā Eiropa* prezidents Gedmins (Jeffrey Gedmin, tagad Georgetown U.) intervijā LTV korespondentei Briselē Ilzei Naglai (2016.28.X): *Tramps (Donald Trump) ir parādījis zināmu pieķeršanos un apbrīnu pret Krievijas autoritāro vadītāju Vladimiru Putinu, [kurš], iespējams, teiktu prezidentam Trampam: “Tu esi spēcīgs līderis, un es*

*esmu spēcīgs līderis. Tu esi svarīgs prezidents, un es esmu svarīgs prezidents – kā mēs abi divi gribam, lai Eiropa izskatās?” Es domāju, ka tad daudz kas varētu notikt uz divpusēju attiecību pamata starp Krievijas valdību un ASV Balto namu aiz eiropiešu un austrumeiropiešu mugurām... tas ir bīstami. ●●● Radio raidījumā *Krustpunkts* (2016.20.IX) Saeimas deputāts **Atis Lejiņš** pauda viedokli, ka Kremļa pret skandināviem un baltiešiem vērstā iebaidīšanas taktika nav bijusi sekmīga: *...amerikāņi ir atpakaļ Eiropā... mums ir nepārtrauktas sanāksmes parlamentu, premjeru, virsnieku līmenī ar skandināviem, poļi tagad arī iekšā, vācieši arī ir iekšā... krievi saprot, ka tas ir nopietni un nav ko uzsākt karu ar Ameriku un ar NATO, jo Krievija, salīdzinot ar NATO, ir maza valsts.**

IGAUNIJA Rīgikogu (parlaments) prezidentes amatā ievēlējis (2016.3.X) pie partijām nepiederošo valsts pārstāvi Eiropas Revīzijas palātā **Kersti Kaljulaidu** (dz.1969). Tartu U. bakalaure (bioloģijā) un maģistre (uzņēmējdarbības vadībā). ●●● Universitātes pilsētā Tartu atklāta (2016.29.IX) lielākā un dārgākā kultūras būve atjaunotās valsts vesturē – Nacionālais Tautas muzejs, kas veltīts igauņu u.c. somugru tautu kultūras un sakņu pētniecībai. Tur ievietotās kolekcijas pamatus jau 19. gs. beigās lika etnogrāfs/folklorists **Jakobs Hurts** (1839-1907). Muzejs iegūlies bij. padomju lidlauka skrejceļa galā. Parīzes arhitektu birojs DGT (**Dorell Ghotmeh Tane**) saņēmis Francijas arhitektūras *Grand Prix* par labāko darbu ārzemēs. (re)

LIETUVA – Viļņas apgabaltiesa sākusi izskatīt krimināllietu pret apsūdzēto Krievijas Federālā drošības dienesta Kaļiņingradas apgabala Izlūkošanas nodaļas darbinieku **Nikolaju Filjūcenko**, kurš kopā ar citiem KF pilsoņiem mēģinājis savervēt Lietuvas valdības apsardzes darbiniekus prezidentes **Daļas Grībauskaites** izspiegošanai. Filjūcenko apcietināts, kad ar tranzīta vilcienu devies caur Lietuvu uz Baltkrieviju (*apollo.lv* 2016.23.IX). (re)

UKRAINA *pēdējos gados ir īstenojusi vairāk reformu nekā jebkura Eiropas valsts* – tā Eiropas Komisijas viceprezidents **Valdis Dombrovskis**. Kopš KF iebrukuma Krimā/Austrumukrainā (2014), ES un tās dalībvalstis apņēmušās nodrošināt gandrīz 13 miljardu eiro atbalstu Ukrainai laika posmā līdz 2020. gadam. Vairāk nekā septiņi miljardi eiro jau ir iedalīti. Dombrovskis gan atzina, ka ekonomiskā atbalsta efektivitāte atkarīga no pašas Ukrainas centieniem reformu jomā. (re)

Igaunijas prezidente Kersti Kaljulaide

Foto: Reuters/AFP

FRANKA GORDONA SLEJA: Divi mācīti vīri, **Andrejs Zubovs** un **Igors Frojanovs**. Abi pareizticīgi, abiem sāp sirds par Krieviju, bet kāds kontrasts viņu spriedumos! Vēsturnieks, reliģiju pētnieks, politiskais un sabiedriskais darbinieks Andrejs Zubovs (dz. 1952) kļuvis slavens ar to, ka divsējumu diždarbā *Krievijas vēsture. 20. gadsimts* (Maskavā, 2009) pirmoreiz vispār nav minēta vārdkopa „Lielais Tēvijas karš”, bet ir runa par 1941.-1945. gadu padomju-nacistu karu. Šis formulējums, manuprāt, ir prof. Andreja Zubova nopelns, gaismas stars putinisma imperiskās propagandas miglā. Zubovs 13 gadus bija macībaspēks daudzdzinātājā diplomātu kalvē – Maskavas valsts starptautisko attiecību institūtā – MGIMO, no kura tika izslēgts (2014.III), jo bija uzdrošinājies laikrakstā *Vedomosti* publiski apgalvot, ka prezidents Putins, anektējot Krimu, rīkojies tāpat kā rīkojās Hitleris, iekļaujot Austriju Lielvācijas sastāvā. Būdam dziļi reliģiozs un uzturot ciešas saites ar Krievijas pareizticīgo Baznīcu, Zubovs politiskā ziņā ir izteikti liberāls, piedaloties Tautas brīvības partijai (PARNAS) vadībā, arī (kopš 2003) Krievijas solidaristu nacionālās darba savienības (NTS) biedrs, kura uzskatā ģenerālis Vlasovs nebija nodevējis, jo vērsies nevis pret krievu tautu, bet pret zvērisko Staļina režīmu. Šī gada augustā, kad prof. Zubovs izvirzīja savu kandidatūru Krievijas Valsts domes vēlēšanās kā PARNAS pārstāvis, izcēlās liels skandāls, jo kļuva zināms, ka kādā *Radio Brīvība* (Svoboda) intervijā (2015.III) viņš nožēloja, ka Staļins nebija zaudējis karu pret Hitleru, *jo tik un tā sabiedrotie mūs galu galā būtu atbrīvojuši, un tad angļi un amerikāņi ieviestu pie mums demokrātiju, un tiktu izmēzts kanibāliskais Staļina režīms... salīdzinot ar Staļinu, Hitleris ir Krievijas vēstures eņģelis (!), jo ar visu gribēšanu nav iznīcinājis tik daudz krievu cilvēku kā Staļins... Hitleris ir nieziednieks un nelietis, bet mūsu tautai taisni Ļeņins un Staļins ir vienreizīgi bendes. Kas Hitleris bija ebrējiem, tas visām Krievijas tautām bija Ļeņins un Staļins. Ja nu Jeruzalemē ierīkotu Hitlera māju-mūzeju... Tās pats vien ir. Skarbš,*

paradoksāls un kategorisks savos izteikumos ir cits vēsturnieks – 80 g. v. prof. Pēterburgas valsts universitātē Igors Frojanovs, arī pārliecināts pareizticīgs kristietis. Bet viņa skatījums uz Krieviju un tās likteņgaitām ir diametrāli pretējs, turklāt visai tuvs mūsdienu imperiskajam putinismam. Frojanovs plašā intervijā Maskavas portālā *Zavtra* apgalvojis, ka skarbs klimats piespiedis *mūsu senčus* apstrādāt zemi vienkopus – ģimene, dzimta, kolektīvs. Un šis kolektīvisms no senlaikiem raksturīgs krievu civilizācijai. Krieviskajiem slāviem bija jāpretojas nepātrauktiem uzbrukumiem no austrumiem, no klejotāju tautām huņņiem, hazariem, pečenegiem, tātāriem. Lai noturētos, bija vajadzīga spēcīga valsts – Kijevas Krievzeme (Ruse), kuras pamatā bijusi demokrātija (!), t. s. *sobornostj*, viss ticis izlemts tautas sapulcēs (veče) u.tml. Pareizticīgā Baznīca pilnībā atbilstot krievu *etnosa dziļākajiem vaibstiem. Līdz ar krievu ļaužu kristīšanu viņiem raksturīgais kolektīvisms ieguva metafizisku, mistisku, sakrālu raksturu. Jēdziens kristīgais sociālisms esot pilnīgi loģisks: Un tas nav gadījums, ka pie mums – pasvītroju, tieši pie mums – tika īstenots pirmais mēģinājums uzcelt sociālismu nevis vispār, bet atsevišķā zemē. Staļins (!) lieliski saprata, cik ļoti krievu tautai atbilst sociālistiskie esamības principi... Sīstēmātiska, mērķtiecīga Rietumu cīņa pret Krieviju, karš ar mērķi iznīcināt Krieviju sākās 15. gs. nogalē un kopš tā laika tiek nenogurstoši vests... Kāpēc Krievija nav pa prātam mūsu rietumu kaimiņiem? Tāpēc, ka tur, Rietumos, eksistē populācija (!), kura no senlaikiem tiecas pēc pasaules kundzības. (..) Krievija ir pareizticības un vispār kristietības nesēja, kamēr Rietumi kļūst par kaut kādu sātānisku (!) kopumu. Nobeigumā prof. Frojanovs cildina caru Ivanu Bargo/Briesmīgo, kurš mums ir paraugs, veidojot spēcīgu centralizēto varu un plašu vietējo pašpārvaldi (?). Un, protams, mūsu priekšā paceļas Josifs Staļins, kurš uzstājas kā krievu valstiskuma un krievu valsts nosargātājs. Nu mēs redzam, cik pa-*

Molotovs Berlīnes dzelzceļa stacijā sarokojas (1940.XI) ar Himleru (Heinrich Himmler), kurš Hitlera laikā vadīja SS un Gestapo darbību, bija Trešā reiha iekšlietu ministrs un viens no koncentrācijas nometņu tīkla un holokausta galvenajiem organizētājiem. Fotouzņēmuma pirmavots nav noskaidrots, domājams, no vācu *Wochenschau* kinohronikas. Kā vēsta mediji, par tā elektronisku pārsūtīšanu Krievijā draud tiesāšana un sods.

mācoša ir komparatīvā jeb salīdzinošā pieeja, vērtējot kaut vai vēsturniekus, arī pareizticīgos [Franka Gordona teksts poligrāfiski ir mazliet atšķirīgs no *BL/Laikā* publicētā – 2016.27.IX]. (fg)

KF Tieslietu ministrija, vadoties pēc t.s. Antimaidana kustības ieteikuma, atzinusi (2016.5.IX) sabiedriskās domas aptauju veicēju **Levadas centru** par „ārvalstu aģentu”, lai valstī nenotiktu tādi pat nemieri kā Ukrainā, kas noveda pie **Viktora Janukoviča** valdības gāšanas. Levadas centru 21. gs. sākumā izveidoja speciālisti, kas aizgāja no darba KF Sabiedriskās domas pētniecības centrā. *Tas liecina par valstiskajām represijām, kuru rezultātā šī KF vienīgā neatkarīgā pētniecības aptauju iestāde būs spiesta pārtraukt darbu – tā centra vadītājs Ļevs Gudkovs* (www.levada.ru – 2016.5.IX). Nesenas Levada aptaujas liecina, ka 20-40% KF mītošo krievu uzskata sevi par „Eiropas krieviem”, kamēr vairākums piekrist „valstiskajam šovinismam”, nožēlo PSRS sabrukumu, ir stalinisma aizstāvji un naidīgi pret Rietumiem, jo sevišķi pret Ukrainu, atbalsta Krimas aneksiju, KF agresiju Austrumukrainā un Sīrijas diktatora Asada atbalstīšanu. **Homo soveticus** mūsdiens ir atvietots ar **Homo putinisticus**, kā *Deutsche Welle* intervijā vēsta krievu sociologs **Igoris Eidmans** (dvw.com/ru/комментарий-хотопутинистический-и-русские-европейцы/a-35971929). ●●● **Gunita Nagle** portālā www.ir.lv (2016.19.VIII) vēsta par 1991. gada augusta pučam veltītajā konferencē „Lielais brālis tevi vēro: VDK un tās piesegstruktūras” (Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā) galvenā referenta, starptautiskā zinātniskā centra *Memoriāla* pr-ja vietnieka **Nikitas Petrova** pausto viedokli, ka bailes no skandāliem sakarā ar „čēkas maisu” sastāva publicēšanu viņam ir nesaprotamas... tā ir nepieciešamība... daļa no vēsturiskā taisnīguma atjaunošanas... mācība – lai ko tu darītu, agri vai vēlū tas kļūs zināms. 1991. gadā Petrovs bija KF Augstākās Padomes eksperts komisijā, kas pieņēma un nodeva arhīviem PSRS KP CK un VDK dokumentus. Tas bija laiks, kad *Memoriāla* pētniekiem izdevās publicēt daudzus dokumentus un izveidot dokumentu krājumus... par partijas un čēkas īstenoto teroru, bet jau sākot ar 90. gadu vidū piekļūšana čēkas dokumentiem kļuvusi sarežģītāka. Tagad viņš strādā gandrīz tādos pašos apstākļos kā padomju gados. Gandrīz pabeigts esot pētījums par to, kas bija slepkavas 1940. gada poļu masveida slaktiņā Katiņā: *Kas bija bendes? Kas Katiņā nošāva virsniekus? Tās ir svarīgas vēsturiskās zināšanas – kas viņi bija? Kā par tādiem kļuva? Tas ir jāzina! Tās ir fundamentālas zināšanas – tā Petrovs.* ●●● **RIA Novosti** vēsta (2016-1.IX), ka KF Augstākā tiesa nolēgusi pētniekiem piekļūt arhīvu materiāliem par notiesātajiem, bet vēlāk nereabilitētajiem NKVD/čēkas darbiniekiem. (re)

ĒRMĪGAS BŪŠANAS – 1960. gadu beigās un 1970. gadu sākumā Latvijas Valsts universitātē (LVU) studējošais **Bonifācijs Daukšs** atceras kā pēdējo kursu studenti vākuši Vēstures fakultātes samizdata sienas avīzei **Jaunais Atturībnieks (1970-1972)** foto u.c. liecības par **Leonīda Brežņeva** metodisko „politbučošanu”, kas kļuvusi sevišķi uzkrītoša, sākot ar 1969.12.XII, kad Budapeštas lidostā viņš satvēris Ungārijas līdera **Janoša Kadara** galvu ar melnos cimdos tērtām rokām. **Melnie cimdi** mulsinājuši ne tikai jaunos LVU vēsturniekus, bet arī Rietumu izlū-

dienestu analītiķus, kuriem *bučošanās veids devis svarīgu papildu liecību par bučojamā objekta vietu PSRS un Varšavas pakta vadošo aprindu hierarhijā. Ticis konstatēts, ka Brežņevs bucojies vismaz divējādi – atkarībā no satvēriena. Visaugstāk tikusi vērtēta bučojamā galvas aptveršana ar abām rokām un t.s. „platais” skūpstis. Kā atceras Daukšs, grupa studentu, pievērsoties „politbučošanās” fenomenam, nākusi pie vienprātīga slēdziena, ka *kvēlo sociālistisko valstu un brālīgo partiju vadītāju savstarpējās proletāriskās vienotības skūpstā celmlauzis bijis pats Ļeņins: ...atzišos, jutāmiēs drusku nacionāli šokēti, jo tur bija iejaukti arī latvieši. Paldies Dievam, ne visa nācija, bet tikai dažas ekstrēmistiķi noskaņotas personas...* Galvenais Ļeņina bucojamais, izrādījās, bijis **Jānis Bērziņš-Ziemeļis**, padomju valsts kompartijas vadošs darbinieks Ārlietu tautas komisariātā, pēcāk (1932-1937) PSRS un KPFSR Arhīvu pārvaldes priekšnieks, žurnāla *Krasnij Arhiv* redaktors, arī literāts, likvidēts (1938) Staļina Lielā terora laikā, pēc Hruščova destalinizācijas runas PSKP 20. kongresā (1956.II) reabilitēts (<www.ir.lv> 2016.5.VIII). ●●● Vismaz ērmīgs ir **Māra Lustes** blogs (*lr* 2016.20.VIII) par š.g. jūlijā 7 milj. rubļu no bezpeļņas organizācijām paredzētā KF prezidenta grantu fonda piešķiršanu baikeru uzvedumam **Piektā impērija – glābšanas šķirsts** [Пятая империя- Ковчег спасения], kas vispirms augusta vidū tika izrādīts Krimā. *Visas kakofonijas centrā ir „Putina draugs” baikeris Ķirurgs/Хирург* [Aleksandrs Zaldostanovs/Александр Залдостанов], kurš svinīgi deklamē *Krievijas lielummānijas diktēto izredzētības konceptu*, proti, impērijas pirmsākumi meklējami slāvu āriešos, kas vēdas zinājuši no galvas. Pasākuma ideologam, vecīgajam rakstniekam **Aleksandram Prohanovam** pieder ideja par *četrām impērijām Krievijas vēsturē, ko publikai izjusti atspoguļo Putina baikeris. Pirmā impērija – tā esot Kijevas Krievzeme no Baltijas līdz Melnajai jūrai. Otrā – Ruriku dinastijas impērija, kas padarījusi Maskavu par „Trešo Romu”. Trešā – Romanovu ziedošā impērija, visbeidzot ceturta – Staļina padomju impērija*, kas spējusi nostāties *asimetriski pret Rietumiem*. Šīm impērijām par godu uz skatuves atskan automātu ložu kārtas... *pa skatuvi joņo bruņutransportieri...* Pasākums noslēdzies ar Donbasa glābšanas fonda dibinātāja **Gļebsa Kornilova** dzejoli, kurā apgalvots, ka *krievi gūs apmierinājumu tikai tad, kad visas krievu zemes apvienosies, neatkarīgi no tā, kā saukties jauna veidojums – Krievijas Federācija, impērija vai PSRS*, kas glābšot arī Rietumus no sabrukuma. Uz skatuves nīrb padomju simbolika, parādās „*zaļais cilvēciņš*” ar bērnu rokās *Tēvijas kara karavīra – atbrīvotāja pozā, tepat ir arī strādnieka un kolhoznieces motīvs* u.tml. Izskan arī Padomju Savienības himna. *Savādā kārtā, kā vēsta „šova” vērotājs, tieši pats Ķirurgs izskatās neiederīgs un uz sava paaugstinājuma drīzāk atgādina ļaundari no fantastikas filmām par nacistu koloniju uz Mēness.* (re)*

Nodaļu *Daži vārdi* veidoja Vita Gaikē (vg), Māris Brancis (mb), Linda Treija (lt), Sarma Muižniece Liepiņa (sml), Franks Gordons (fg), Rolfs Ekmanis (re), Ojārs Spārītis (os).

Paldies par JG vasaras (285) numuru. Atzinīgus vārdus gribas vēlīt numura prozai, ko šoreiz pārstāv Lienītes Mednes stāsts „Mēs taču esam draugi, vai ne?”. Kā jau ir pamanījusi kritiķa, atmiņu stāstos vai „grēksūdzē” ir atgriezies patiesīgums, protams, jaunā, mūsdienīgā stilā. Šajā konkrētajā darbā (to daļēji var ierindot minētajos žanros) saista intonācijas nosvērtība un siltums, kuru nevar ne aizēnot, ne aplūsināt ironijas krietnā deva. Daudzus materiālus, kas vēlti Atmodas divdesmit piecgadei, vieno distancēta attieksme pret 90. gadu Atmodas notikumiem. Rakstu autori stāsta labi un interesanti, lasītājam rodas iespēja apjaust samilzušu problēmu sarežģītību risinājumu, kas tomēr jāmeklē, jo, kā paredz Bībele, sabruks māja, kurā nav satīcības. Padomju laika karam vēltītajos darbos pusgadsimtu esmu meklējusi „labu” vācieti: tā tēls rosinātu fantāziju, iespējas modelēt situācijas, pretrunas raksturos. Pēdējos 25 gados ar tikpat niecīgiem panākumiem cenšos sastapt „labu” krievu, lai kas viņš būtu – ģenerālis, seržants vai karavīrs. Varbūt arī tāpēc man šodienas, tāpat kā vakardienas, apstākļos ir tuvs P. Šimaņa viedoklis (J. Šlesers. „Minoritāšu aizstāvība – kad jāsarģā vairākums?”), kurš gribēja *valsti, kurai jāveicina visu nacionālo minoritāšu kultūras vienlīdzīgi ar pamatnācijas kultūru* (49. lpp). Jo – sabruks māja... Un satīcība meklējama kultūras telpā.

Irina Cigaļska, Rīgā

ERRATA

JG rudens laidienā (#286) citētajās Gunara Saliņa rindinās (18. lpp.) Krēšļu Jānis paņem nevis „sāpes”, bet *...slēpes pār plecu / un aiziet*. Uzņēmumam Ņujorkas ostā (1950) kreisajā pusē nogriezta ¼ daļa, nemainot paskaidrojumu (54. lpp.). Iespējām Elgas Zālītes Stanforda U. arhīvos atrasto vēsturisko foto kopā ar paskaidrojumu. Un autore Līvijas Baumanes-Andrejevskas ģimenes vietā (29. lpp.) parādās viņas radniecības nobildējums. Par šiem drukas velniņu blēņu darbiem JG red. izlūdzas piedošanu. Līvijas pareizais foto redzams pie viņas raksta par Zengaliēšu Bīrutu (41. lpp.).

1950. gada 14. maijā tiek sagaidīta Ņujorkas ostā 150 000. pārvietotā persona Dace Apermane. Pirmais no kreisās *Latvian Relief, Inc.* prezidents Harijs Lielnors, pirmais no labās apģāda „Grāmatu Draugs” un avīzes *Laiks* (Ņujorkā) izdevējs Helmārs Rudzītis

Ar sirnīgiem sveicieniem! Un paldies par interesantiem rakstiem un ziņojumiem! Lasu vienmēr papriekšu Sanitas Uplejas artiķeļus. Vēlreiz paldies.

Viktorija A., Zviedrijā

Paldies par rudens numuru (JG286)! Daudzi interesanti raksti lasīšanai. Biju sevišķi patīkami pārsteigta redzēt Valentīnes Lasmanes foto, kā arī izlasīt viņai vēltīto Jura Kronberga dzejoļi un Sanitas Uplejas rakstu. Lasmanes kundze bija mana literatūras skolotāja Minsteres latviešu ģimnazijā 1983./84. gadā. Viņa man paliek atmiņā kā mīļa, laba, ārkārtīgi interesanta skolotāja.

Māra Abene-Ast, Irvingtonā NY

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus!

Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie JG pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99 = €87
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500 = €441

Labvēļu vārdi publicēti katra JG numura pēdējā lapaspusē.

PAVĒLES AR ACS PIEMIEGŠANU

Andrievs Ezergailis. *Caur velna zobiem. Vācu laiki šodien, 1941-1945. Esejas un domas.* Rīgā: Drukātava (Biedrība Atvērtās krātuves), 2015. 479 lpp.

Pirmais autora izaicinājums atrodams ievadā – Ramsfelda (Donald Rumsfeld) izteiciens par vajadzību uzzināt to, kas vēl nav zināms, ar ko ASV bij. prezidenta Buša (George W. Bush) administrācijas Aizsardzības ministrs (Secretary of Defense, 2001-2006) atspēkoja apzinātu gūstā saņemto spīdzināšanu un pazemošanu, nodēvējot to par „pastiprinātu pratināšanu”. Vienīgais saskares punkts Ezergailim ar Ramsfeldu ir vēlēšanās noskaidrot nezināmo.

Informāciju 16 nodaļās sadalītājā grāmatā ir grūti sameklēt, jo par saturu liecina tikai rakstu tematu uzskaitē, piem., holokausts Latvijā: kas pavēlēja, kas izpildīja; vācu vēsturnieku uzskati par Hitlera pavēli, tās noliedzēji un liecinieki; padomju propaganda; Latvijas ebreji par holokaustu; vācu okupācija: dalīta vai totāla vara; latviešu leģions – pretestības kustība vai kolaboracionisms; Arāja komanda – brīvprātīgie vai algotņi; Herberta Cukura trauksme u.c.

Pazīstamais Ezergailis pētījums *The Holocaust in Latvia 1941-1944* (1996) dod autoram tiesības teikt: *...visi mani spriedumi un fakti ir bāzēti uz dokumentiem un informāciju, kuru galvenokārt esmu atradis vācu tieslietu arhīvos. Kurpretī mani oponenti bieži paļaujas uz rakstītām vai atstāstītām atmiņām* (10. lpp.). Ir arī nākuši klāt jauni atklājumi, un autora spriedumi par jau sen zināmiem faktiem dažkārt ir mainījušies. *Ja atmiņas būtu bez kļūdām, cilvēcei nebūtu ne dzejas, ne filozofijas, ne reliģijas* (388), prāto autors. Savā košajā stilā un ar cieņu pret bojā gājušajiem viņš pievēršas vairāku holokausta pārdzīvotāju atmiņu nozīmei un arī trūkumiem. *Pa daļai starp latviešiem pastāv noskaņa,...ka viņi ir bezgala apmelota un pasaules nomākta tauta. Būdam daļa no latviešu tautas, es, protams, šo melu slogu spēcīgi izjūtu, bet savos depresijas momentos mēģinu atcerēties, ka, salīdzinot ar visiem tiem meliem, kuri žīdu tautai kopš Ro-*

mas laikiem bijuši jāiznes, latviešu nasta ir visai niecīga (270).

Domstarpības pastāv par skaitļiem – cik no nogalinātajiem vācu okupācijas laikā bija Latvijas ebreji? Cik tika ievesti vai izvesti no Latvijas? Neskaidrs paliek arī jautājums par Arāja komandas un latviešu policistu daļību gan tieši cilvēku iznīcināšanā, gan apsardzē un konvojojēšanā (43). *Lietuvā, Latvijā un Igaunijā palīgpolīcijas vienības, kurām bija Kārtības policijas uzdevumi, tika padotas vācu Kārtības policijai, pēc tam kad tā tika ieviesta, lai noorganizētu „šucmanšaf-tu” vienības* (131). Štālekers (Franz Walter Stahlecker), viens no pirmajiem Hitlera uzticības vīriem Ostlandē (*Sicherheitspolizei* un *Sicherheitsdienst* vadītājs 1941-1942), nespēdams noorganizēt vietējos pogromus, bija spiests izveidot Arāja komandu (51). Vācu policijas ģenerālis (General der Polizei) Heidrihs (Reinhard Heydrich), viens no holokausta arhitektiem, savukārt izdeva pavēli *nedot šīm vietējām „pašizstāvēšanās aprindām” nekādu iespēju vēlāk atsaukties uz jebkādam pavēlēm ... Patstāvīgas, centrāli organizētas paš aizsardzības vienības sākumā nav pieļaujamas, to vietā jāizraisa tautas pogromi...* (52). Rakstisku pavēļu nav. *Vēlmi iznīcināt žīdus Hitlers izteica mutiski – vispirms Himleram, Himlers to nodeva tālāk Heidriham un Heidrihs – einsatzgrupu ... vadītājiem...* (67). Hitleris arī pavēl izplatīt ziņu, ka par ebreju iznīcināšanu atbildīgi ir antisemitiskie vietējie iedzīvotāji

Lielākā daļa rakstu ir pārpublishējumi, piem., raksts *Dienā* (2002.18.l), kur Ezergailis analizē levas Gundares izvēlēto mācību materiālu kopoju *Holokausts* (64). Plašā sarakste ar Mavriku Vulfsonu gan neved pie iecerētās skaidrības par to, kas atradās publicista, politiķa, arī profesora sirds dziļumos. Ezergailis bieži spēlējas ar vārdiem: *Šai rakstā esmu saucis Mavriku par antisemitisma veicinātāju, ne antisemītu* (170). Dažreiz drusku pajoko: *Cienijamo Mavrik, deputāt un ambassador bez rakstammašīnas!* (151).

Sakarā ar neatkarīgās Latvijas vēstnieku Rietumos sadarbību ar angļiem un amerikāņiem, autors īpaši min Voldemāru Salnāju Stokholmā un Alfrēdu Bilmani Vašingtonā. Mazāk zināms, ka kara otrā pusē Salnājs savam tiklam piesaistīja Latvijas Centrālās padomes

organizāciju. Citiem vārdiem, *ap 1943. gadu sabiedroto izziņas fronte sniedzās dzīli vācu okupācijas iestādēs un organizācijās, ieskaitot leģionu un pašpārvaldi, Bangerska un Dankera birojus* (257). Neviena kontroles sistēma nav pilnīga, tām jādod vismaz dažas šķietamas brīvības izpausmes. Dziesmā par Trīni atbalsojas visai skaidra doma – *Mēs sitīsim tos utainos, / Pēc tam tos zili pelēkos, / Lai latvju saule nenoriet / Lai latvju zobens nesarūs – nekad, nekad!* Ezergailis skaidro, ka Ostlandes reihskomisariātā SS un policijas šefam Jekelnam (Friedrich Jeckeln) nepatika jēdziens „latviešu leģions”, un tikai 1944. gada 16. martā abas latviešu divīzijas cinījās vienā frontes sektorā. *Vācu virspavēlniecība gādāja, lai latviešu kaujas vienības nepārvērstos par saliedētu kaujas grupējumu* (304). Rietumu sabiedrotie kara laikā un pēcāk uzskatīja Latviju par nacistu okupētu zemi: *...tūlīt pēc kara Sabiedrotie uzskatīja Latviešu un igauņu SS leģionos dienošos par saviem sabiedrotajiem... kuriem var uzticēt ieročus ar lodi stobrā, lai apsargātu tiesu pili un Nirnbergas cietumu, kurā mitinājās Hitlera valdības un partijas vadība* (382).

PSRS līdera Ņikitas Hruščova laikā sākās kampaņa, dēvēta par holokausta paraugprāvām, kuru mērķis bija pārliecināt Rietumvalstis, ka austrumeiropieši iznīcinājuši ebrejus uz savu roku bez vācu pavēlēm. Prāvas bija vērstas arī pret latviešiem Latvijā, bet it īpaši pret emigrantiem/trimdiniekiem. Ezergailis šo pasākumu uzskata par sekmīgu, jo prāvās „saražotā” informācija pārtapa pamfletos, kas atrada atbalsi rietumu sabiedrībā (330). Viens no informācijas avotiem bija Maksa Kaufmana sarakstītā atmiņu grāmata *Churbn Lettland: Die Vernichtung der Juden in Lettland*, izdota Minhenē 1947. gadā, kad vārds „holokausts” vēl netika lietots. Pēcāk arī angļiski izdoto Kaufmana darbu daļēji savai brošūrai izlietoja Pauls Ducmanis, pirmskara sporta žurnālists, kurš kolaborēja ar vāciešiem un vēlāk arī ar padomju varu. Par Kaufmana darbu Ezergailis saka: *Ja daudzi atbalstītāji cenšas grāmatai piekārt vēstures birku, mana nosliece būtu to dēvēt par atmiņām. Pats Kaufmans ievadā ...raksta: Es vēlos tikai sagādāt vielu vēsturniekiem, kuri kādu dienu aprakstīs briesmīgo ebreju tautas postu* (246). Par kļūdu Ezergailis uzskata to, ka Rietumos nonākušie bēgļi *no paša*

sākuma uzsvēra vajadzību izprast un iztīrīt padomju okupāciju, atstājot novārtā to postu, ko Latvijai atnesa vācieši (379).

Pirms dažiem gadiem televīzijā noskatījos dokumentālu filmu par Herberta Cukura noslepkavošanu, kas bija pretstatā visiem demokrātiskajiem pieņemtiem tiesu principiem. Uz Urugvaju aizvīlīnātais un tur nogalinātais (1965) Cukurs ir iegājis vēsturē gan ar saviem lidojumiem, gan citām dēkām, un visbeidzot ar neseno mūziku Rīgā. Ezergailis min četrus ebrejus – Abramam Šapiro, Miriamu Kaicneri, Matīsu Lutriņu un viņa sievu, kuri izglābās no nāves, pateicoties Cukuram. Par to liecina arī Dienvidamerikā pazīstamā žurnāliste Vebere (Gaby Weber), liecinot (skat. Google), ka Izraēlas spēcienests Mossad pagātnē vairākkārt atzinis Cukura nogalināšanu, bet joprojām atsakās dot tuvāku informāciju. Ebreju izcelsmes Latvijas vēsturnieks Margērs Vestermanis ir kritisks par faktuālas informācijas liegšanu no Mossad puses.

Autora lietotie vārdi ir piesātināti ar politisku un emocionālu lādiņu. Ezergailis atkārtoti atsaucas uz „ebrejiem”, jo šodien Latvijā tā ir pieņemts. Nodaļā „Izrāmītais Gordons” viņš komentē Gordona grāmatas *Latvieši un žīdi spēlēs starp Vāciju un Krieviju* Rīgā publicēto izdevumu, kur viscaur lietots vārds „ebrejs”, nevis „žīds”: *...pazīstot Gordona ilggadīgo cīņu pret padomju tirāniju, zinu, ka vārda „žīds” izvēlē viņš pilnīgi izprata vārda „ebrejs” ideoloģisko kontekstu un viņš lietoja „žīds”, un ieteica latviešiem to lietot kā ieroci pret sovjetu despotismu* (291). Varbūt vispiemērotākais vārds būtu tikai cilvēks, jo tādi mēs visi esam.

No citām atšķirīgajā pēdējā nodaļā Ezergailis parāda, kā divu despotisku varu maiņa atsauca uz cilvēku dzīvi. Tur atrodam viņa ģimenes vēsturi un arī savas un citu cilvēku atmiņas par notikumiem dzimtajā Rites pagastā laika posmā no 1940. līdz 1944. gada jūlijam, kad 13-gadīgais autors ar vecākiem devās bēgļu gaitās. Ebreju pagastā neesot bijis. Bet pēc vācu ienākšanas (1941) Rites Āpšu kalnā notikušas šaušanas. Veselus 50 gadus autora pārliecība bijusi, ka to īstenojuši vietējie iedzīvotāji paši uz savu roku atriebības nolūkā. Šo pārliecību Ezergailim nācies mainīt tikai nesen – no novadnieces Lilijas Šicas

(dz. Kaniņa) dzīves stāsta autors uzzinājis par telefona zvanu no Viesītes, t.i., rīkojumu izpildīt „akciju”: ...no Viesītes uz Jēkabpili, un tad vēl uz Štālekera štābu, un aiziet līdz pašam Hitlera kabinetam, kur pavēles tika dotas ar acs piemiegšanu... (467). Ezergailja tēvam neizdevās šo atklāsmi piedzīvot. Padzirdējis par šaušanu, tēvs sazvanījās pagasta centru. Viņš uzzināja to, ko gaidīja, bet negribēja dzirdēt. Par šo cilvēku nošaušanu viņš jutās vainīgs un bija apziņas pārņemts, ka būtu varējis akciju apturēt (468).

Anīta Liepiņa

Anīta Liepiņa, aktīva sabiedriska darbiniece Toronto, Kanādā, arī *JG* redakcijas locekle, vēstī, ka informāciju par grāmatu var „uzgūglēt”: *Drukātava.lv, Humanitārās zinātnes, Andrievs Ezergailis, Caur velna zobiem* 10,70 EUR.

SĪKSTAIS PROFESORS

Ji Xianlin. *The Cowshed: Memories of the Chinese Cultural Revolution*. New York: New York Review of Books 2016. 215 lpp. Tulk. Chenxin Jiang

Savos iknedēļas apmeklējumos vietējā bibliotēkā mēdzu apstāties pie jauniegādāto biogrāfiju, memuāru un vēsturisko grāmatu plaukta. Šoreiz acis piesaista šķietami ķīniska autora paplāna grāmata, enigmātiski melnu apvalku ar vairākām miglaini iekrāsotām līmeniskām svītrām un apakšā virsrakstu – *Kūts*. Vai starp kūts guļbaļķiem vāji iespīdosa gaisma?¹ Apakšvirsraksts – *Ķīnas kultūrevolūcijas atmiņas* – atgādina, cik maz zinu un vēl mazāk saprotu no šīs tālās epizodes pirms piecdesmit gadiem, kad paša prāts bija vairāk aizņemts ar medicīnas studijām, ģimenes nodibināšanu, mēness ceļotājiem un Vjetnamas karu – nevis ziņu pārraidēm par kaut kādām „sarkangvardu” izdarībām pasaules otrajā galā. Pašķirstu, nolemju izrakstīt tālākai pašķirstīšanai un – izlasu! Interesanta ... kāpēc?

Par pērnā gadsimta cilvēku zvērībām jau lasīts daudzkārt – par holokaustu, čeku, par Sibīriju un Vorkutu, Staļina prāvām 1930.-

¹ Vēlāk izrādās, ka ne gluži tik burtiski – īstās „kūts” siena ir no stateniskiem bambukiem!

os gados, par tribunāliem un nošaušanām Vidzemē 1919. gadā. Izrādās – ķīniešiem ir savi sadisma varianti (piemēram – „lidmašīnas pozīcija”), kas jau savā ziņā var interesēt. Tomēr vairāk piesaista autora personība un dzīvesstāsts, tāpat apstākļi ap memuāra rašanos – ilgi novilcinātā un negribīgā rakstīšana (1988-89), ilgā glabāšana atvilktnē, beidzot pēcvārds un autobiogrāfiskais pielikums (1993), atkal 5 gadi atvilktnē līdz publicēšanai Ķīnā (1998), un – vēl daudz gadus vēlāk, autoram jau aizsaulē – šis tulkojums rietumu pasaules valodā, „kultūrevolūcijas” uzplaisnījuma piecdesmitgadē. Memuāru papildina žurnālistes Ža Džianjingas (Zha Jianying) ievads, kas kopā ar autora autobiogrāfisko pielikumu to padara dziļāk saprotamu. Izglītojošu.

Getingenas doktors. Interneta Vikipediā par autoru Dži Sjanlinu (Ji Xianlin, 1911-2009)² uzzinām, ka viņš bijis ievērojams lingvists, specializējies īpaši Indijas senvalodās, budismā un folklorā, ar doktora grādu (1941) no Getingenas (Göttingen) universitātes Vācijā. Daudz publicējis savā profesijā, turklāt vairumu – „11 akadēmisku rakstu” – vēl pēc lielās „kultūrevolūcijas” traumas. Par savu bērnību un jaunību Dži³ pastāsta grāmatas pielikumā. Piedzimis zemnieku ģimenē, audzis trūcumā, 6 gadu vecumā nosūtīts tēvoča audzināšanā provinces galvaspilsētā, kas pašķīris viņa dzīves virzienu no zemkopības uz izglītību. Apdāvinātais zēns 1930. gadā absolvē vidusskolu kā izcilnieks, un kopā ar grupu klases biedru dodas uz Pekinu,⁴ lai nokļūtu iestājeksāmenus turienes universitātēs. 1934. gadā beidz Tsinghua universitāti un saņem Vācijas valdības stipendiju tālākām studijām, 1935. gadā nonāk Getingenā. Stipendija gan izbeidzas pēc 2 gadiem, bet piepelnidamies kā lektors sinoloģijā, Dži turpina studijas sanskritā, pali un citās Āzijas valodās un kultūrās. Autors arī piemin, ka viņam ir bērns (166).

1945. gadā Getingenā ienāk amerikāņi. Ar viņu palīdzību ģimene nokļūst Šveicē, tad Mersalā, un pa garu jūras ceļu 1946. g.

² <https://en.wikipedia.org/wiki/Ji_Xianlin>

³ Ķīniešu praksē uzvārds nāk pirms dotā vārda.

⁴ Grāmatā Ķīnas galvaspilsētas vārds tiek rakstīts *Beijing* (kā šodien angļiski parasts), izņemot, kad tas apzīmē Pekinas universitāti, tad raksta *Peking University* – jādodomā, ka tādēļ, ka tā šī augstskola ir tradicionāli pazīstama pasaulē.

rudenī atgriežas Pekinā. Jau pēc nedēļas viņu apstiprina kā profesoru un austrumu valodu katedras vadītāju Pekinas universitātē.

Pekina atbrīvota! Pekinā valda pretkomunistu Ķīnas *Kuomintang* partijas valdība, bet valstī ir haoss, kas atspoguļojas arī universitātē, kur studenti ir sašķēlušies komunistos un valdības piekritējos. Dži līdz šim bijis politiski neieinteresēts, bet kad 1949. gada pavasarī Pekinu iekaro Mao vadītie komunisti, viņš uzgavilē. „Pekina bija beidzot atbrīvota.” (171). Apolitisks filologs ātri kļūst dedzīgs Mao atbalstītājs un saukļu saucējs sapulcēs. Vēl vecumdienās – rakstot sava memuāra pielikumu – Dži uzskata 1949. gadu par sava garā mūža pagrieziena punktu: „Es jutos desmit gadus jaunāks, un ar nebeidzamu ticību Ķīnas tautas nākotnei. [...] Atskatā, tas bija laimīgākais laiks manā mūžā.” Pamošas arī vainas sajūta: „...kamēr citi mana vecuma jaunieši cīnījās un mira par sabiedrības nākotni, es nodevos pats savām ambīcijām tālajā Vācijā. Nekas nevarēja būt dziļākināms par to.” (173-4)

Nemiers Vadoņa ģimenē. Jaunieģūtais „politiskums” tomēr paliek tikai virspusējs. Kad 17 gadus vēlāk sākas Ķīnas bizarrā „Lielā proletāriskā kultūras revolūcija”, sausais zinātnieks atzīst, ka viņa ķermenī vēl arvien „nav neviena politiska kaula” un šķiet tikpat apjucis par notiekošo kā šis lasītājs. Cik varu izlobīt no memuāra, pielikumiem un Vikipēdijas,⁵ pēc nesenām graujošām saimnieciskām neveiksmēm, 72 gadus vecais – ar savas personības kultu apmātais „Dižais Vadoņis” – Ķīnas komunistu partijas priekšsēdis Mao jūtas nedrošs, un 1966. gadā ievada plaša mēroga „tīrīšanu no apakšas”. (Šķiet, ka nozīmīgs dzinulis ir arī viņa sieva.) Lai ar satracinātas tautas rokām atbrīvotos no varbūtējiem sāncensiem partijas un valsts dažādo līmeņu vadībā, viņa iniciatīvā strādniekos un studentos nodibinās „sarkangvardu” vienības, kam tiek dota brīva roka patvaļīgai rīcībai pret visām autoritātēm, ieskaitot armiju. Uzliesmo neskaitāmas personiskas greizsirdības un sāncensības starp sarkangvardu barvežiem – bet *vis*s notiek „Dižā vadoņa” vārdā. Iesākumā to atbalsta arī profesors Dži, bet drīz apmulst. Izveidojas kaut kas līdzīgs franču revolūcijai ar giljotinām vai kristiešu cīņām ar lauvām Romas kolisejā, kur lauvu vietā ir satracināts asinskārīgs pūlis, un giljo-

tīnu vietā ir pūļa dūres, gumijā ievīstītas divriteņu ķēdes, noasināti stieņi, spērieni, pazejojumi un grūdieni zemē no soda stalažas – ar vai bez nāvīgām sekām. (Nāves gadījumus neizmeklē.) Mājieni tiek doti ar it kā anonīmiem „lielo burtu plakātiem”, kas apsūdz tādus un tādus specifiski nosauktus „kontrrevolucionārus” vai „kapitālistu ceļa gājējus” iestāžu un komunistu partijas vadībā. Apsūdzība, pratināšana un sodīšana notiek vienlaicīgi, vai dažkārt apgriezta vai sajauktā kārtībā. Profesors Dži to apraksta no savas perspektīvas kā Pekinas universitātes austrumu valodu katedras vadītājs. Tieši šajā universitātē uzbango „kultūrrevolūcijas” pirmie viļņi, un visā Ķīnā izglītība uz desmit gadiem apstājas. Universitātē sarkangvardi ir gan studenti, gan personāls, upuri ir mācībspēki un administrācijas locekļi – sākot ar universitātes prezidentu. Izceļas viena barvede ar palamu „vecā ķeizariene” (Empress Dowager), kāda viduvēja pasniedzēja, par kuru baumo, ka esot slepeni sabiedrota ar Mao dzīvesbiedri, ambiciozo Džjanu Cjinu (Jiang Qing) (180). Kad nepolitisks, kaut gan vienmēr Mao atbalstījušais profesors Dži nolemj pieslieties tai frakcijai – vājākajai no divām – kas ir opozīcijā „ķeizarienei” – arī viņš krietni neželastībā. „Viņai bija pelnīta atreibīguma neslava, un šī grāmata liecina par to, kas ar mani rezultātā notika.” (xxiii)

Uz kūti. Līdz tam Dži visu laiku turpinājis dzīvot neskarts ar ģimeni savā dzīvoklī, bet pakāpeniski sāk justies arvien vairāk apdraudēts, jo redz, kas notiek ar kolēģiem. Tādā parādās plakāti arī ar viņa vārdu. Apsūdzētam par „kontrrevolucionāru akadēmisku vadītāju” („counterrevolutionary academic authority”), viņa dzīvoklis tiek izdemolēts, pats tiek nosūtīts spaidu darbos universitātes kalpojošo darbinieku skarbā apsardzībā. Dži atceras: „...man kļuva skaidrs, ka kultūrrevolūcija bija tikai samākslots iegāns strādniekiem izrēķināties ar intelektuāļiem” (67). Pieņāk arī viņa *līelā* pratināšanas / mocīšanas / sodīšanas sesija – angļiskajā tulkojumā šī veida pūļa sapulces ir nosauktas „struggle session”. Ironiski, šī sesija izglābj Dži dzīvību, jo viņš tai dienā bija jau nolēmis izdarīt pašnāvību noindējoties ar miegazālēm, kad ierodas sarkangvardi un aizved uz sesiju. Šādas sesijas ar satracināta pūļa piedalīšanos ir raksturīga „kultūrrevolūcijas” sastāvdaļa, un profesors jau vairākus gadus tādas ir

⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_Revolution>

redzējis vērstas pret citiem universitātes intelektuāļiem. Pēc vairākām stundām stāvot pūļa priekšā „lidmašīnas pozīcijā” – gurnos saliecies uz priekšu ar izplēstām rokām, turklāt ar kaklā pakārtu smagu dēli ar viņa vārdu – „...biju tik tikko pie samaņas, kad kāds teica – ‘Vediet viņus prom.’” Uz ielas pūlis vēl kādu laiku to vazā apkārt, līdz beidzot divi jaunāki un stiprāki līdzmocietie kolēģi palīdz nokļūt mājās. Viena no šīs „revolūcijas” īpatnībām ir, ka notiesātie turpina vakarā atgriezties savā dzīvoklī. Tas mainās, kad „ķeizariene” tiem nolemj universitātes teritorijā ierīkot cietumu.

Nicinātos cietumniekus viņu mocītāji apsaukā par „govju velniem” – kas, jādomā, ķīniešu kultūrā ir smags lamu vārds (droši vien līdzīgi kā mūsu valodā skanētu – ...*tu, velna lops!*) Attiecīgi, autors šo cietumu un savu grāmatu nosaucis – „Kūts”. „Govju velni” paši tiek norīkoti to uzcelt, ar bambukiem iežogojot un apjumot laukumu starp divām vairākus gadus pamestām vienstāva mācību barakām, savienojot tās vienā „kūti”. Tur tad noietina vairāk kā 100 notiesāto, kuri pa dienu tiek nodarbināti smagā darbā dažādās fabrikās vai arteļos, bijušo dženitoru apsardzībā. Trīs nodaļas attēlo dzīvi „kūti”, un atgādina citur lasītu Gulaga un nacistu koncentrācijas nometņu aprakstus. Autors sumē: „Nav skaidrs, ko sarkangvardi panāca ar mūsu mocīšanu: viņi nekad neizklāstīja savus motīvus, un tos uzminēt ir neiespējami. Viņu oficiālais mērķis bija ‘reformēt ar darbu,’ bet ja arī darbs varbūt pārmācīja mūsu ķermeņus, tas nespēja reformēt mūsu dvēseles. Mana pieredze rāda, ka vajāšana / mocīšana (persecution) neuzlabo tās upurus – tikai tos korumpē.” (117)

Pusbrīvībā. 1969. gadā Dži atlaiž „pusbrīvībā” – mājas arestā atpakaļ ģimenē. Viņš turpina būt izstumts no normālas sabiedrības, un – kaut maigākā veidā – „mocīšanas” sesijas turpinās. Būdams vairs ne profesors, ne arī cietumnieks, tas tagad drīkst palīdzēt studentiem pašmācībā, bet arī jāslauka grīdas. Citam kolēģim ir uzdevums tīrīt universitātes atejas – jo skaitās „smagāk noziedzies” tāpēc, ka bijis arī zemes īpašnieks.

1976. gadā septembrī nomirst „Dižais vadoņis” Mao, un jau oktobrī viņa sieva un tās dominētā „Četru grupa” („Gang of Four”) tiek arestēti kā galvenie vaininieki, un „kul-

tūrrevolūcija” izbeigta. *Britannica*⁶ min, ka to panākusi „politisku, policijas un militāru vadītāju koalīcija.” 1977. gadā vadību pārņem agrākais (uz laiku arī pazudinātais) ekonomiski prātīgais vice-premjers Dengs (Deng Xiaoping, 1904-1997). Profesors Dži atgriežas savā darbā universitātē – bet kā tas norisinās, to neapraksta.

Klusi atkal kalnā. Otrs it kā balts plankums viņa stāstā ir gandrīz pilnīga ģimenes dzīves nepieminēšana.⁷ Viegli uztvert viņu kā sevī vērstu egocentrisku akadēmisku „sausīņu”, bet iemesli varētu arī būt vidē, kurā viņš ir spiests dzīvot un strādāt pēc savas „rehabilitācijas”. 1998. gadā rakstītā priekšvārdā autors piesardzīgi komentē: „Daudzi mani kolēģi piedalījās konkurējošajā frakcijā, cīnījās pret mani, pratināja mani, piekāva mani. Daudzi no viņiem, šķiet, nožēlo to, kas notika. Neviens nav perfekts, un es uzskatu viņus par labiem biedriem, kuri, partejiskuma apmāti, izdarīja dažas briesmīgas kļūdas. Bet, ja viņi būtu atraduši šo manuskriptu manā atvilktnē, viņi noteikti nospriestu, ka plānoju atriebties. Par spīti tam, ka neesmu minējis viņu vārdus, viņi atpazītu sevi, un mums būtu praktiski neiespējami turpināt strādāt kopā.” (xxiii) Viņš cerēja un gaidīja, kad kāds cits no upuriem vai pāridarītājiem sāks rakstīt par savu pieredzi „kultūrrevolūcijā”, bet velti. Bija tomēr jāsāk pašam – „kamēr vēl laiks.”

Ievada autore žurnāliste Ža Džianjinga paskaidro, ka Ķīnā vēl arvien pastāv kluss komunistu partijas liegums dziļāk pētīt „kultūrrevolūciju”, it īpaši Mao lomu tajā: „Ja stūrmanis tiktu atsegts („debunked”), tad pats kuģis var noiet dibenā. Mao kā simbols ir tāpēc kritisks: tas ir saistīts ar pašas partijasvalsts izdzīvošanu” (xiii). Beidzot tomēr Dži grāmata tiek izdota, pie tam oficiālā Pekinas apgādā, un tiek aktīvi pirktā, bet publisks diskursus par to tiek no valdošām aprindām „klusī ierobežots”, un vēl šodien ar to apejas kā „jūtīgu” (viii). Vēl viens baltais plankums – kāpēc grāmatu vispār atļāva drukāt? Kāpēc atļāva Dži turpināt profesionāli avansēties?

Pirmā ranga profesors. Šis jautājums izgaismojas un reizē padziļinās, kad pakavējamies pie viņjētas Ža Džianjingas ievada no-

⁶ <<https://www.britannica.com/event/Cultural-Revolution>>

⁷ No Vikipēdijas uzzinām, ka viņam ir viens dēls, Ji Cheng, kas paziņojis, ka tēvs nomiris 2009.11.VII Pekinā ar sirdstrieku.

slēgumā, par kādu epizodi 1989. gadā. Mēs šo gadu atceramies ar Atmodu, Tautas fronti, Pirmo Vispasaules latviešu ārstu kongresu un Baltijas ķēdi. Ceļā uz ārstu kongresu dzirdēju ziņu pārraides par nesen notikušo brutālo demonstrantu apšaudi Pekinas Tiananmen laukumā. Vairumā studenti. Toreiz daudz uzmanības tam neveltīju. Tagad, pārļausot par šo notikumu, tiek skaidrots, ka tie protestējuši pret korupciju un nelietīgu varas pielietošanu valdībā, prasot lielāku demokrātiju. Divos mēnešos demonstrantu skaits pieaudzis pāri 100,000. Zem spiediena, nu jau 74 gadus vecais Dengs pavēlēja armijai ievest kārtību – 4. jūnijā ap 1300 nogalināti.⁸ Ža Džianjinga atstāsta kādas bijušās Pekinas universitātes studentes stāstu, ko tā publicējusi dažus gadus pēc Dži nāves:

1989. gadā, kad studenti bija sākuši savu bada streiku Tiananmen laukumā, Dži kopā ar vēl dažiem [...] profesoriem nolēma publiski parādīt jauniešiem savu solidaritāti, ierodoties vizītē. Dži, vecākais un slavenākais starp profesoriem, ieradās cēlā stilā. Augstā uz kravas trīsriteņa platformas uzmontētā krēslā ar baltu plakātu ar uzrakstu „Pirmā ranga profesors Dži Sjanlins”, 78 gadus veco Dži cauri pilsētai no rietumu kampusa atpedālēja kāds students. Kad viņi ieradās [...] laukumā, studenti sajūsmā spēji uzgavilēja. Tīrišanā, kas sekoja asins pirtij, neskatāmās mācībspēku sapulcēs, kur visiem bijis jādeklarē sava nostāja, Dži vienmēr teicis tikai: „Neprasiet man, jeb es teikšu, ka tā bija patriotiska demokrātiska kustība.” Tad vienu dienu Dži izgāja no sava dzīvokļa universitātē, pasauca taksometru un lika aizvest uz tuvāko policijas iecirkni. „Esmu Pekinas universitātes profesors Dži Sjanlins,” tur ieradies viņš teicis policijai. „Esmu apmeklējis Tiananmen laukumu divas reizes. Esmu satracinājis studentus, tāpēc lūdzu ieslogiet mani kopā ar viņiem. Man ir pāri 70 gadiem, un es negribu ilgāk dzīvot.” Policisti bijuši tik satraukti, ka izsauca [...] universitātes amatpersonas, kuras [...] ar varu aizveda Dži atpakaļ uz kampusu. (xvii-xviii)

Tur nu vairs nav ko pielikt, ne atņemt. Šo vīru tagad pazīstam. Dži Sjanlins nobeidz savu memuāru, noslēpj manuskriptu atvilktnē, pēc deviņiem gadiem publicē, turpina

⁸ Xiaobing Li, *Modern China*, ABC-CLIO: Santa Barbara, CA, ASV 2016 (43, 58, 88). Autors ir vēstures un ģeogrāfijas profesors un katedras vadītājs Centrālās Oklahomas universitātē ASV.

strādāt zinātnisko darbu, un 20 gadus pēc Tiananmen notikumiem 97 gadu vecumā nomirst ar sirdstrieku. Ar sīkstumu un stāju viņš kļuva neaizskarams un neatvietojams. Dži, tāpat pretrunīgais Dengs – arī Dalailama – tagad biežāk iesēžas prātā. Sevišķi, kad apzinos, cik neapgērbies un neveikls justos no rīta izgājīs uz ielas, *protestā aizmetis* visus savus Ķīnā ražotos sadzīves priekšmetus.

Juris Šlesers

JG redakcijas loceklis Dr.med. Juris Šlesers dzīvo Bostonā, raksta apceres un recenzijas par nemedicīniskiem tematiem kopš 2006. gada.

Pauls Raudseps

DILANA VĀRDI IEDVESMOJA, VALDZINĀJA, UZBŪRA POPKULTŪRĀ NEREDZĒTI KRĀŠŅUS TĒLUS

Pāri okeānam atskan gaviles, aiz grāmatu grēdām dzird izsmalcinātu spļaudīšanos, bet daudzi, kā iztrūcināti no snaudas, izpleš acis, pakrata galvu un pie sevis murmina: Kā? Ko? Tas nazālais hipiju dziesminieks? Neko nesa-protu. Bobs Dilans saņēmis Nobela prēmiju literatūrā.

Muzejos bezgalība Tiek saukta tiesas priekšā.

1960. gada janvārī deviņpadsmitgadīgais Bobs atstāja Minesotā savu dzimto uzvārdu Zimermans, paķēra ģitāru un aizbrauca ar stopiem uz Ņujorku, kur viņš nevienu nepazina. Dilanu izlaida no mašīnas stindzinoši aukstā, piesnigušā Manhetenā, un viņš uzreiz devās uz Griničas ciematu, kas tolaik vēl bija pilsētas bohēmas centrs, lai atrastu folk-mūzikas klubu *Cafe Wha?* šaurās pagraba telpās. *Mans prāts bija spēcīgs kā lamatas*, savā atmiņu grāmatā *Hronikas* raksta Dilans,

Bob Dylan, 1965

un man nebija vajadzīgs, lai kāds garantētu manu derīgumu.

Caur trako, dīvo dunēšanu mežonīgā krusa plēš Debesis, kas dzejas atšķel kailā izbrīnā.

Folkmūzika 60. gadu sākumā nebija ceļš ne uz lielu slavu, ne uz naudu, kur nu vēl uz Nobela prēmiju. To spēlēja dažādi protohipiji vai salkani antikvāro vērtību cienītāji, klausījās augstskolu studenti ar bohēmiskām nosliecēm.

Bārdainu ģitāristu rimti piestrinkšķinātos pagrabos Dilans ieradās un izvirda mītiskos vēstījumos, hipnotizējošās pārļaicīgu stāstu un ikdienas drizas kolāžās, kas ātri vien viņu padarīja par zvaigzni. Amerikāņu rakstniece Džoisa Kerola Outsa atceras, ka viņš skanēja kā dziedošs smilšpapīrs, bet efekts bija dramatisks un elektrizējošs.

Jau no paša sākuma Dilanu no citiem atšķīra dziesmu vārdi. Viņa teksti iedvesmoja, valdzināja, uzbūra līdz tam brīdim popkultūrā neredzēti krāšņus un spēcīgus tēlus. Viņš salauza veco dziesmu rakstīšanas formātu, paverot ceļu visai trakajai apziņas plūsmai, kas sekoja 60. gados un pēc tam.

Atbildi, draugs, ir grūti atrast tam, jo atbildi zina tikai vējš.

Dziesma, kas viņu padarīja slavenu, pārvērta par „savas paaudzes balsi” un protesta

kustības pirmo bardu, bija *Blowin' in the Wind*. To ierakstījuši simtiem citu dziedātāju, pat savā stilā pārļatviskojuši Čikāgas Piecīši. Dziesmas panākumi bija pirmā zīme, cik plašs un daudzveidīgs ir Dilana uzrunāto cilvēku loks. Kopš tā laika viņa dziesmas ierakstījuši tik atšķirīgi mākslinieki kā Džimijs Hendrikss, Guns n' Roses, Džonijs Kešs un Edijs Veders no *Pearl Jam*.

Kas nerosās uz piedzimšanu, noņemas ar nomiršanu.

Taču vēl daudzveidīgākas ir bijušas paša Dilana mākslinieciskās izpausmes, jo viņš visā savā dzīvē un radošajā darbībā ar bezkompromisa spītu atteicies ļaut sevi iespondēt kādā šaurā, citu cilvēku radītā priekšstatu krātinā. Kļuvis par ASV slavenāko folkdziedātāju, viņš 1965. gadā satrieca savus sekotājus, uzkāpdams uz skatuves ar elektrisku ģitāru. Uztāšanās laikā folka kustības guru Pīts Sīgers pat esot dūsmās mēģinājis pārcirst skaļruņu vadus ar cirvi.

60. gadu beigās Dilans pievērsās kantrī mūzikai. 70. gados viņš kļuva par evaņģēlisko kristietī. 80. gados viņš kopā ar bijušo bitlu Džordžu Harisonu un diezgan „parastajām” rokzvaigznēm Roju Orbisonu un Tomu Petiju izveidoja grupu *The Traveling Wilburys*. Jaunākajā, šogad maijā izlaistajā diskā *Fallen Angels* (Kritušie eņģeļi) viņš iedziedājis dziesmas, kuras savulaik bijušas Franka Sinatras repertuārā.

1988. gadā Dilans 47 gadu vecumā sāka *Nebeidzamo koncertturneju*. Kopš tā laika viņš katru gadu uzstāties gandrīz simt reizes, un šogad viņam apritēja jau 75.

Kopš savas karjeras pirmsākumiem viņš ir tik daudz sarakstījis, ka neizbēgami kāda daļa dziesmu ir otršķirīgas, tomēr regulāri top arī meistardarbi. 2006. gada disks *Modern Times* ir vienā līmenī ar *Time Out of Mind* (1997), *Blood on the Tracks* (1975) un *Blonde on Blonde* (1966).

Žurnālists Pauls Raudseps ir viens no žurnāla *Ir* dibinātājiem (2010) un redaktoriem, pirms tam viens no avīzes *Diena* veidotājiem. Ieguvis zinātniskus grādus Krievijas / Padomju Savienības / Austrumeiropas studijās Hārvarda U. un Indianas U., ASV. Dilanam veltītais teksts ar autora atļauju publicēts no <www.ir.lv> (2016.20.X). Līdzās *Ir* drukātajam laidienam, Raudsepa raksti gandrīz katru nedēļu parādās *Ir* ziņu portālā internetā.

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisone

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500 = €441)

Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brivkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rīta Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Rīta Gāle
Andrejs un Ilona Ķīse
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Arturs Neparts
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte, Saliņa
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Kārlis Vasarājs
Lilīta Zaļkalne
Lilija un Manfreds Zīverts
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Anna un Sandors Abeni
Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Ilgors-Ivars Balodis
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolita Gulbis

Voldemārs Gulēns
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsona
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Keiņš Kings
Dace Kezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalīta Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvia Orles
Jānis J. Pirktiņš
Gundars Plavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Velta Reimanis
Jānis M. Riekstiņš
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksa
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irina un Dailons Štaubers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Aivars Vilemsons
Maija Vītola

Rasma Vītola
Vilis Vītols
Maruta Voitkus-Lukins
Irma Zāliete
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Girts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99 = €87)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Aija Bjornson
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejniece
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padegi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vītolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Silvija Rūtenberga
Gunta Sempa
Ilze Šimane
Eleonora Šturma
Olga Taylor
Linda Treijs
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Eva Vidner
Māra Viksniņa
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
rekmanis@gmail.com

Palīgredaktore:

Linda Treija
lindatreija6@gmail.com
Sarma Muižniece Liepiņa
sarmaliepins@verizon.net

Redakcijas kolēģija:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Izdevējs un maketētājs:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa *JG* numura cena: USD 10 = EUR 9 = CAD 13 (sākot ar nr. 264)

Rīgā Jāņa Rozes veikalos, NicePlace Mansarda un LOM krietiņ lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam:

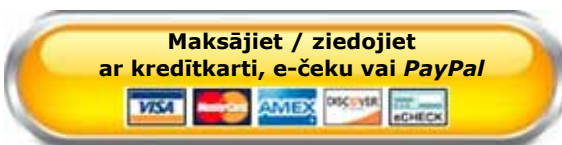
1 gadam: USD 39 EUR 34 CAD 50

2 gadiem: USD 76 EUR 67 CAD 98

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:

JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Cituro EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

Īpaši ZVIEDRIJĀ:

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

MEMORIA IN AETERNA – Literary critic and historian Juris Silenieks (1925-2016), member of the Latvian Academy of Sciences and a Carnegie Mellon University (Pittsburgh) professor, has been a contributing editor to our quarterly since 1970. Rolfs Ekmanis gives an account of Silenieks' scholarly achievements.

VISUAL ARTS – On the 150th anniversary of Janis Rozentāls (1866-1916), Sanita Upleja focuses on two art exhibits – *Symbolism and Decadence* in Stockholm at the *Prins Eugens Waldemarsudde Museum*, where Rozentāls was included among known West European artists, and *Māksla un tehnika (Art and Technique)*, dedicated exclusively to Rozentāls, at the *National Art Museum* in Rīga. Upleja together with art historian Māris Brancis note that Rozentāls' paintings, depending on the time when they were created, contain elements of realism, national romanticism, neoclassicism, symbolism, impressionism and *art nouveau*. ●●● The younger generation graphic artist Daniela Treija presents a set of visual paraphrases of Rozentāls' classic works. ●●● *JG* associate editor Linda Treija devotes her article to representatives of three generations of the same family of artists – Voldemārs Avens, a long-time contributing editor to *JG*, his daughter Indra Avena and his granddaughter Madelēna Miniata. All three were featured together in a recent *Klinklavs Gallery* exhibit at the Latvian Center Garezers in Michigan. A part of Indra Avena's painting graces our cover. ●●● Māris Brancis writes about the historic role of *JG* in fostering and disseminating visual art by Latvian artists. ●●● Poet Dace Micāne Zālīte interviews internationally known architect Gunars Birkerts (U.S. embassy in Caracas, Venezuela; Kemper Museum of Contemporary Art, Kansas City; University of Michigan Law School Library *et al*), concentrating on his most recent building – the National Library of Latvia, known as *Gaismas pils* (Castle of Light), inspired by Latvian folklore and literature.

LITERATURE AND LITERARY COMMENTARY – Icelandic poet, playwright and novelist, Sigurbjörg Prastardóttir, last autumn participated in the annual *Poetry Days* in Rīga. We feature eight of her poems, translated by Ingmāra Balode and Uldis Bērziņš. In addition, Bērziņš shares his own poetic dream – following a conversation with a Bulgarian poet at the House of Writers in the Baltic seaport of Ventspils. ●●● In Lienīte Medne-Spāre's minimalist prose work, we meet the loveless protagonists in a case of family inheritance. ●●● Physician/memoirist/poet Jānis Liepiņš' ironic and playfully erotic one act play is set in a guest house featuring a tap dancer. ●●● Līvija Baumannē-Andrejevska (University of Latvia) looks into the tragic life and poetry of Zemgaliešu Biruta (1878-1906). ●●● Sanita Briežkalne, curator of rare books and manuscripts at the National Library, describes how the Age of Enlightenment dawned on Latvia from the west. ●●● Pauls Raudseps, one of the founders and editors of the weekly news journal *Ir*, gives his take on the selection of Bob Dylan for the Nobel Prize in literature.

HISTORY AND ACTUALITIES – Madara Eversone (University of Latvia) delivers part two of her analysis of the genesis and organizational structure of the Writers Union during Soviet occupation. ●●● Vladislavs Niteckis reminisces on the Baltic University, founded 70 years ago in Pineberg, West Germany, by Estonian, Latvian and Lithuanian political refugees. ●●● The section *Dažos vārdos* (In a Few Words) summarizes important cultural events and recent publications, as well as sociopolitical actualities relevant to the Baltic region.

BOOK REVIEWS – Anita Liepiņa reviews Andris Ezergailis' collection of articles *Caur velna zobiem. Vācu laiki šodien 1941-1945* (In the Jaws of the Devil: The Effects of the German Occupation Today 1941-1945). ●●● Juris Šlesers comments on Ji Xianlin's *The Cowshed: Memories of the Chinese Cultural Revolution*.